

LA TINENÇA A COSTUM D'ESPANYA EN ELS CASTELLS DE LA FRONTERA MERIDIONAL VALENCIANA (SEGLE XIV)

SUMARI

1. Els castells. -2. La tinença a costum d'Espanya i «pro domo plana». - 3. Investidura de l'alcaidia a costum d'Espanya. -4. Devolució de l'alcaidia a costum d'Espanya. -5. Investidura i devolució de l'alcaidia dels castells en règim de «domo plana». -6. Temps de concessió de les alcaïdies. -7. Obligació de residència. -8. La retinença i la guarnició dels castells. -9. Les despeses per a obres. -10. La traïció en la tinença a costum d'Espanya.-
Apèndix I: Els alcaïds dels castells. II: Documents.

1. ELS CASTELLS *

Quan Jaume II conquerí la major part del regne de Múrcia quedaren sota el seu control la major part, també, dels castells d'aquest territori, control directe els que eren del domini reial i control indirecte, a través de les regalies del sobirà, els que eren de senyoriu.¹

El 1303 eren quinze els castells sota la gestió directa del rei. Si hem de jutjar per les guarnicions destinades a cadascun d'ells, el més important era el de Lorca, amb 100 homes i un pressupost o retinença de 12.000 sous anuals per a soldades i alimentació; el seguien el de Calasparra, amb 60 homes i pressupost de 8.000 sous, el d'Oriola, amb 50

* Les abreviatures usades són les següents:

ACA= Arxiu de la Corona d'Aragó

AHN= Arxiu Històric Nacional

ARV= Arxiu del Regne de València

C= Cancelleria

MR= Mestre Racional

ms= manuscrit

reg= registre

RP= Reial Patrimoni

1. Sobre el tema de la conquesta del regne de Múrcia per Jaume II i la partició posterior cf. J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, llib. V, cap. XX i cap. XXI vol.2, (pàgs. 493-503 de l'edició de A. CANELLAS, Saragossa, 1970); J. TORRES FONTES, *La delimitación del sudeste peninsular*, Múrcia, 1951, J.M. del ESTAL, *El reino de Murcia bajo Aragón (1296-1305)*, *Corpus documental* V/1, Alacant, 1985; M.T. FERRER I MALLOL, *Moros, cristians, almogàvers i collerats a la frontera d'Oriola*, tesi doctoral inèdita, segona part, capítol I, i *Notes sobre la conquesta del regne de Múrcia per Jaume II (1296-1304)*, en curs de publicació a «Homenatge al Prof. Emilio Sáez».

homes i pressupost de 7.000 sous i els d'Alacant i de Cartagena, amb 40 homes de guarnició i pressupost de 5.000 sous, bé que a Alacant, abans de la reorganització de 1303, Jaume II hi havia destinat 100 homes; venien després el castell de Negra, amb una guarnició de 30 homes i un pressupost de 3.750 sous, el de la Calaforra d'Elx, amb 25 homes i 3.500 sous de pressupost, el d'Alcalà, amb 20 homes i 3.000 sous de pressupost i el de Molinaseca amb 16 homes i 2.000 sous de pressupost. Cal dir que el castell d'Alfama, la guarnició del qual no ve indicada, devia constar també de 16 homes, puix que el pressupost, 2.000 sous, era igual que el de Molinaseca. Els castells de Chocos i Tébar, que formaven una sola entitat defensiva, el de Montagut o Monteagudo i l'alcàsser de la ciutat de Múrcia tenien 12 homes de guarnició i 1.500 sous de pressupost, mentre que el castell de Callosa, amb deu homes només, tenia un pressupost una mica més reduït: 1.333 sous i 4 diners. Pel que fa al castell de Guardamar, tenia únicament un pressupost de 400 sous; la guarnició no n'és indicada, probablement, com veurem després, perquè el règim de tinença d'aquest castell era diferent.²

Després de la sentència de Torrellas del 1304, per la qual es dividia el regne de Múrcia entre la Corona catalano-aragonesa i Castella, Jaume II perdé part del territori que havia conquerit en aquella guerra i la llista dels castells sota control del rei sofrí una sensible disminució. El 13 de desembre de 1304 aquests castells eren Oriola, Alacant, Cartagena, que aviat es perdria en la partició definitiva del 1305, la Calaforra d'Elx, Callosa i Guardamar. Les guarnicions i el pressupost previstos per a soldades i alimentació no havien variat per a tots aquests castells, llevat del de la Calaforra d'Elx, que perdia deu homes de guarnició i 1.000 sous del pressupost de soldades i d'alimentació, que quedaven reduïts a 15 homes de guarnició i 2.500 sous respectivament.³ Un any i mig després, la guarnició d'Oriola era reduïda a 40 homes, amb un pressupost de 5.000 sous, quantitat que, més tard, tornà a ésser apujada als 6.000 sous.⁴

Com ja ho hem dit, la partició definitiva del regne, el 1305, esborrà de la llista dels castells del rei Cartagena, mentre que la Calaforra d'Elx, que hi havia figurat per un conveni especial amb don Juan Manuel, senyor d'Elx, durant la guerra, hi quedava ara incorporada de ple dret en passar a propietat del rei; no pas gaire més tard, però, les successives donacions d'aquesta població a infants de la casa reial farien desaparèixer durant molt de temps aquesta fortalesa de la llista dels castells reials. Igualment s'afegiren el 1305 a la llista de castells reials el d'Asp, que també havia pertangut a don Juan Manuel, bé que no era gaire important i és citat molt rarament, i els d'Elda i de Novelda (la Mola de Novelda), que pertanyien a la infanta Violant, germana de don Juan Manuel, que passaren tots a mans de la Corona. Per tal de comprendre la

2. Apèndix, doc. 4. Pel que fa a la guarnició d'Alacant abans de 1303 cf. una carta de Bernat de Sarrià al rei de 20 de setembre de 1303: ACA, C, cr. Jaume II, núm. 1975.

3. ACA, C, reg. 234, f. 87 v. (1304, desembre, 13).

4. ACA, C, reg. 234, ff. 77 v. i 88 r. (1306, abril, 24).

5. Cf. A. GIMÉNEZ SOLER *Don Juan Manuel. Biografía y estudio crítico*, Saragossa, 1932. Sabem que l'alcaidia del castell d'Asp fou encomanada, el 22 de juliol de 1296, pel rei Jaume II a l'escuder García López d'Ançano, però després en tenim poques notícies: ACA, C, reg. 340, f. 253 v. Pel que fa als castells d'Elda i de Novelda, Lope Rodríguez de Villafelles, en nom del rei de Castella, els havia de lliurar a Pere de Montagut, pel març de 1306, mentre que Ferrer Descortell havia de lliurar-li el castell de Cartagena. Tot seguit, Ferrer Descortell havia de proporcionar armes, per establir Elda i Novelda, a Pere de Montagut, que en fou el primer alcaid després de la concòrdia amb Castella: ACA, C, reg. 236, f. 129 r.-v. (1306, març, 1).

importància d'ambdós castells, el d'Elda i el de la Mola de Novelda, direm que tingueren retinences de 2.500 i 3.000 sous respectivament.⁶

Dels castells que romangueren sota el domini de la Corona catalano-aragonesa, no hi ha dubte que el més important era el d'Oriola: «un dels pus forts castells e dels pus reials és d'Espanya», n'afirmà el cronista Ramon Muntaner.⁷ El seguia el d'Alacant, també un «dels bells castells del món», segons el mateix Muntaner,⁸ que coincidí en l'apreciació d'Alfons el Savi, que havia dit uns anys abans que era «uno de los mejores castiello e de los más fuertes que ha en todo el nuestro sennorio».⁹ Si el d'Oriola era més proper a la frontera i, per tant, més exposat als atacs de castellans o de granadins, el d'Alacant n'era no gaire més lluny i exposat, a més, als atacs marítims. En deia Martí l'Humà, el 1401, que, trobant-se «constituït en frontera de enamichs per mar e per terra e en parts perilloses» era un «dels principals membres e claus d'aquest regne».¹⁰ La Calaforra d'Elx, en canvi, com veurem més endavant, no era un castell independent dins del nucli urbà sinó lligat a la muralla de la vila. Sobrevalorada en un primer moment, fou considerada després una fortalesa de segon o tercer ordre.

Hi havia també els castells pertanyents a diversos senyors: el de Crevillent, en primer lloc, que era propietat d'un noble sarraí, l'arraís de Crevillent; passà al Patrimoni reial el 1318 i llavors la seva retinença fou variable: oscil·là generalment entre els 2.000 i els 3.000 sous.¹¹ Eren importants també els castells de Jumella i de Petrer, ambdós pertanyents, al començament de segle, a la família noble dels Loaysa. Joan Garcia de Loaysa prestà homenatge i jurament de fidelitat al rei per ambdós castells el 1307.¹² Després de la seva mort, el 1314, el castell de Jumella passà a mans de les seves germanes. Sembla que Jaume II en devia desconfiar perquè ordenà a l'alcaid del difunt que no lliurés el castell al nou nomenat per les germanes fins que no hagués prestat homenatge al procurador de les terres del·là Xixona, Arnau de Torrelles, que el representaria. La cerimònia de prestació d'homenatge se celebrà el 1316.¹³ Aquest castell fou adquirit pocs anys després, segurament el 1321, pel conseller de Jaume II, Gonçalvo Garcia i d'ell passà als seus successors, els Maça de Liçana, que també posseïren els llocs de Xinosa i de Monòver, dotats, igualment, de forteses o torres, bé que de menor importància.¹⁴

6. ACA, C, reg. 234, f. 78 r. v.

7. R. MUNTANER, *Crònica*, cap. CCXLV, pàg. 886-887 de l'ed. de F. SOLDEVILA, *Les quatre grans cròniques*. Barcelona, 1971.

8. *Ibidem*, cap. CLXXVIII, pàg. 834.

9. *Colección de Documentos para la historia del reino de Murcia* a cura de J. TORRES FONTES, III, Múrcia, 1973, doc. 46.

10. ACA, C, reg. 2132, ff. 130 v.- 131 r. (1401, agost, 27).

11. ACA, C, reg. 234, f. 89 v. i reg. 1569, ff. 27 v.- 28 r. i 51 r.- v.

12. ACA, C, reg. 25, f. 267 v. (1307, febrer, 3), publ. per J.M. LOZANO PÉREZ, *Carta de amojonamiento del término de Jumilla*, Múrcia, 1982, («Cuadernos Culturales de la Asociación de amigos de Jumilla», 2), doc. 9.

13. Pel que fa a la successió de les germanes de Joan Garcia de Loaysa en el castell de Jumella cf. ACA, C, reg. 241, f. 127 r. (1314, febrer, 24). Quant a la prestació de jurament i homenatge d'aquestes dames i de l'alcaid, cf. ACA, *Processos en quart*, any, 1316 i el resum contingut a ACA, C, reg. 25, ff. 280 v.- 281 v. publ. aquest darrer per J.M. LOZANO, *Carta de amojonamiento*, doc. 10. Sobre aquesta qüestió cf. M.T. FERRER I MALLOL, *Abanilla y Jumilla en la Corona catalano-aragonesa* (s. XIV), «Homenaje al Profesor Juan Torres Fontes», Múrcia, 1987, pàgs. 478-482.

14. M.T. FERRER, *Abanilla y Jumilla en la Corona catalano-aragonesa* cit., pàgs. 482-483, i *Les aljames sarraïnes de la governació d'Oriola*, cap. 1, en curs de publicació. Cf. també J.M. LOZANO, *Carta de amojonamiento*, cit. doc. 11.

En canvi, sembla que degué ésser més notable el castell de Favarella, pertanyent a la família noble dels Rocafull, d'origen montpellerí, que havien acompanyat Jaume I en la conquesta del regne de mans dels sarraïns. Jaume II demostrà un gran interès per la submissió d'aquest castell quan s'apoderà del regne de Múrcia.¹⁵

Sobre aquests castells, llevat del de Crevillent que, com ja hem dit, passà al Patrimoni reial, el monarca no hi tenia atribucions directes; però en virtut de la jurisdicció suprema que li corresponia i sobretot la regalia anomenada pau i guerra, podia prendre el castell a un senyor si aquest no respectava l'estat de pau o de guerra del regne i si no tenia el castell en condicions de defensa en moments de perill. El 1370, per exemple, en un moment en què corrien rumors de guerra, Pere el Cerimoniós demanà al governador d'Oriola, Nicolau de Pròixida, que ordenés a Garcia Jofre que fes fer les reparacions necessàries en el seu castell (el de Petrer) i el forn i que l'amenacés que, si no ho feia, l'hi prendria, cosa que, efectivament, el monarca volia que fes el governador si el noble no obeïa.¹⁶

D'altres castells, n'ignorem la dependència exacta. És el cas, per exemple, de Nompot. El lloc anomenat Nompot o Montfort, segons les èpoques, que era una aldea d'Alacant, tingué també castell. N'era alcaid, el 1296, Goter Ruiz¹⁷ i, el 1319, Alvar Gotérrez,¹⁸ bé que ignorem en nom de qui, potser en nom del veïns del lloc, que des del 1301 al 1310 obtingueren primer exempció d'impostos i després la tercera part del delme durant cinc anys, prorrogats per altres tants anys el 1310, per a construir o reconstruir aquest castell; cal advertir, en efecte, que mentre que el privilegi de 1303 sembla fer referència a una construcció de nova planta, el de 1307 es refereix a la reconstrucció del castell, que es trobava molt enderrocat; d'atra banda, el fet que el 1296 en fos citat l'alcaid indica que el castell ja existia.¹⁹

Entre aquestes reparacions i les que, potser, hi féu Alvar Gotérrez per exigència del rei,²⁰ hom considerava que el castell de Nompot era una bona força.²¹

Del castell d'Aigües, gairebé a la frontera de l'antic regne de València en tenim poques notícies i mai cap nomenament d'alcaid; potser fou una dependència del castell d'Alacant. Són molt més abundoses, en canvi, les notícies que fan referència a algunes torres, especialment a la torre de Cap de l'Aljub, l'actual Santa Pola, que protegia el port d'Elx, i a la torre de Cap Cerver, l'actual Torrevella, que defensava el port d'Oriola. La torre del Cap de l'Aljub era de prou importància com per a tenir, fins i tot, alcaid. Simples refugis en casos d'urgència o llocs de guaita foren les torres que solien protegir les alqueries més importants de les comarques d'Oriola i Elx.

15. Sobre els Rocafull, cf. J. TORRES FONTES, *El señorío de Abanilla*, Múrcia, 1962, i M. T. FERRER I MALLOL, *Notes sobre la conquesta del regne de Múrcia per Jaume II (1296-1304)*, text corresponent a les notes 39-43.

16. ACA, C, reg. 1226, f. 129 r. (1370, març, 5).

17. ACA, C, reg. 340, f. 248 r. (1296, juliol, 22).

18. ACA, C, reg. 245, f. 182 r. (1319, setembre, 22).

19. Apèndix, docs. 6, 9.

20. ACA, C, reg. 245, f. 182 r.

21. ACA, C, cr. Alfons III, num. 3500, ed. M. SÁNCHEZ, *La Corona de Aragón y Granada*, tesis doctoral inèdita, doc. 79.

2. LA TINENÇA A COSTUM D'ESPANYA I «PRO DOMO PLANA».

Els règims de custòdia dels castells de la governació d'Oriola eren bàsicament dos: la tinença a costum d'Espanya i la tinença per casa plana o «pro domo plana». La primera s'usava en els castells importants i la segona a les fortaleses menors o en estat ruïnós.

La tinença a costum d'Espanya, segons la tesi exposada per Ramon d'Abadal en el seu treball sobre les «Partides» a Catalunya durant l'Edat Mitjana, seria el resultat de la introducció a terres catalanes d'un costum castellà, acceptat de bon grat pels nostres monarques, sobretot per Pere el Cerimoniós, que hi veieren un mitjà d'enfortiment de l'autoritat reial.

En efecte, mentre que la tinença catalana era feudalitzant, donava dret a la successió per herència i limitava de manera molt notable les atribucions del senyor del castell, després que l'havia encomanat a un castlà, la tinença a costum d'Espanya era revocable a voluntat del senyor i no donava mai dret a la successió. El control del senyor sobre el seu castell quedava, doncs, completament assegurat en aquest model. El Sr. Aragó, en el seu treball sobre les «tenentiae castrorum» del regne de València també s'identifica amb aquesta opinió de Ramon d'Abadal.²²

Anteriorment, el Prof. José Antonio Maravall, en el seu estudi sobre el concepte d'Espanya a l'Edat Mitjana, féu notar que les mencions catalanes de la tinença de castells a costum d'Espanya eren anteriors al que suposava R. d'Abadal i que si hagués derivat de la irradiació de les Partides a terres catalano-aragoneses, voldria dir que s'hi haurien estès abans que a Castella. El Prof. Maravall afegia que a Castella les mencions al fur d'Espanya eren anteriors a les Partides i això el feia suposar que potser eren costums unitaris anteriors, l'origen dels quals caldria buscar-los a l'època visigòtica.²³

Més recentment, però, P. Guichard ha suggerit un altre origen ben divers d'aquesta modalitat de tinença de castells, que no respondria a cap influència castellana sinó musulmana i hauria estat adoptada molt abans del que R. d'Abadal suposava. Segons P. Guichard, els castells de l'Espanya musulmana eren custodiats per una guarnició assalariada, dirigida per un qa'id, que depenia del poder central. Els monarques catalans, doncs, es devien haver limitat a acceptar, perquè els convenia, el règim de tinença de castells que trobaren en el regne de València quan el conqueriren. El mateix autor assegura que la tinença de castells a costum d'Espanya era molt freqüent en el regne de València el segle XIII, després de la conquesta de Jaume I,²⁴ i ens consta que també era vigent en el regne de Múrcia en el moment de l'expedició de Jaume II.

22. R. d'ABADAL, *Les «Partides» a Catalunya durant l'Edat Mitjana*, «Estudis Universitaris Catalans», VI i VII (1912-1913), reed. a *Dels visigots als catalans*, vol. II: *La formació de la Catalunya independent*, Barcelona, 1970. A. M. ARAGÓ CABAÑAS, *Las «tenentiae castrorum» del reino de Valencia en la época de Jaime II*, «Primer Congreso de Historia del País Valenciano» (València, 1971), II, València, Universitat, 1980, pàgs. 569-570.

23. J. A. MARAVALL, *El concepto de España en la Edad Media*, 2.ª ed., Madrid, 1964, pàgs. 503-517, particularment pàg. 515.

24. P. GUICHARD, *Las transformaciones sociales y económicas a Nuestra Historia*, II, València, Mas Ivars ed., 1980, pàgs. 93-94, i «Alcaidia» et coutume d'Espagne dans le royaume de Valence et les états de la Couronne d'Aragon au Moyen Âge, a *Les Espagnes médiévales. Aspects économiques et sociaux*. Melanges offerts à Jean Gautier Dalché, Niça, 1983, pàgs. 247-256, i concretament 254-256.

Castella, doncs, devia haver procedit en aquesta qüestió de la mateixa manera que la Corona catalano-aragonesa.

De fet el nom alcaid, d'origen àrab ben clar, i el qualificatiu «d'Espanya» aplicat a aquest costum ja havien d'haver orientat sobre la procedència, puix que el nom d'Espanya era atribuït, generalment, a la part de la Península ocupada pels sarraïns, com és ben sabut.

Quant a la significació de la tinença «pro domo plana», el Sr. Aragó ja féu notar que les Constitucions de Catalunya establien una diferència ente el castell edificat sobre una roca, anomenat «casa alta», de veritable valor estratègic, i la fortalesa construïda en lloc planer i aportava un exemple en l'autorització que Jaume I donà a Berenguer de Rubí per a construir una casa plana en el terme jurisdiccional de Rubí.²⁵ Segons es desprèn d'aquest document, la casa o «domus plana» era una casa fortificada, que a Catalunya servia de defensa als membres de la petita noblesa en les lluites de bandositats.

La tinença «pro domo plana» que estudiarem ara pertanyia, però, també al règim de costum d'Espanya, encara que no se'n faci menció, per tal d'evitar confusions amb la categoria més alta d'aquest règim, que n'acaparava el nom. Ambdues categories, com veurem, tenien en comú la figura de l'alcaid, que era característica principal d'aquest règim de tinença, bé que les obligacions militars de l'alcaid d'una «domus plana» eren menors.

3. INVESTIDURA DE L'ALCAIDIA A COSTUM D'ESPANYA

Tal com ho acabem de dir, dins d'aquest règim de tinença, el castlà o l'encarregat de la custòdia del castell era anomenat alcaid. El senyor, el rei en els casos que estudiem, li solia encomanar personalment la guarda del castell i en rebia, també personalment, el jurament i l'homenatge. Era admès igualment que el senyor es fes representar en aquesta cerimònia²⁶ per una altra persona proveïda de poders especials. Hem de fer constar, però, que segons la nostra documentació sembla que l'alcaid acudia personalment a la cort per a rebre la comanda del castell de mans del rei, almenys quan es tractava dels castells importants, com eren els d'Oriola o d'Alacant, mentre que els alcaids de castells menors, com eren el de Callosa, el de Crevillent o la Calaforra d'Elx, ens consta que en alguna ocasió, en particular durant la guerra dels dos Peres, reberen la guarda d'aquests castells i prestaren homenatge a través d'una tercera persona especialment delegada pel rei, o per la reina en el cas d'aquestes dues darreres fortaleses. Així, per exemple, el 7 d'octubre de 1364, Joan Martínez d'Eslava, procura-

25. A.M. ARAGÓ, *Las «tenentiae castrorum»*, pàg. 569. Cf. el document a favor de Berenguer de Rubí a A. HUICI, *Documentos de Jaime I de Aragón*, reed. a cura de M. D. CABANES, València, ed. Anúbar, 1976, I, pàg. 206, i J. MIRET I SANS, *Itinerari de Jaume I «el Conqueridor»*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1918, pàg. 107.

26. R. d'ABADAL, *Les «Partides» a Catalunya durant l'Edat Mitjana*, pàg. 368. Els reis catalans solien tenir interès a donar possessió personalment dels castells importants: cf. per ex. la insistència amb la qual Pere el Cerimoniós manava al comanador de Culla, pel juny de 1367, que acudís a la cort per a prendre possessió del castell d'Alacant, que li havia encomanat, cosa que no feia malgrat nomenaments anteriors: ACA, C, reg. 1079, ff. 62 v.- 63 r. (1367, juny, 5). Sembla que finalment no en prengué possessió. Pel que fa a les cerimònies de la presa de possessió «in situ» cf. M. C. QUINTANILLA RASO, *La tenencia de fortalezas en Castilla durante la Baja Edad Media*, «En la España medieval» V. Estudios en memoria del profesor D. Claudio Sánchez Albornoz, II, Madrid, 1986, pàgs 869-871.

dor de les terres dellà Xixona i alcaid d'Oriola, rebé poders especials del rei per a demanar a Jaume Carles, alcaid de Callosa, que li lliurés el castell que tenia a costum d'Espanya, i per a absoldre'l del jurament i de l'homenatge i, a continuació, per a encomanar aquest castell a Berenguer de Liminyana. Encara que el canvi d'alcaid no pogué portar-se a terme perquè Callosa caigué abans en poder dels castellans, aquests poders demostren que la comanda d'un castell a costum d'Espanya podia fer-se a través d'un delegat del senyor.²⁷ Ho corroboren uns altres poders concedits també durant la guerra amb Castella, el 1359, per la reina Elionor com a tutora de l'infant Martí, senyor d'Elx i de Crevillent, al governador general de València, Garcia de Loriz, per a rebre el jurament i l'homenatge de Bernat de Montsoriu, a qui havia encomanat l'alcaidia del castell de Crevillent, i de Bernat de Vall-llebrera, a qui havia concedit l'alcaidia de la Calaforra d'Elx, ambdues a costum d'Espanya.²⁸ Un procediment semblant fou seguit pocs mesos després quan aquests dos alcaids renunciaren al càrrec: la reina encarregà a Mateu Mercer, Guillem de Blanes, Berenguer de Codinacs i misser Arnau Joan, membres del consell del rei a València, que busquessin dos alcaids per a ambdues fortaleses.²⁹ Els escollits foren Berenguer de Togores i el seu fill del mateix nom. Ignorem en mans de qui prestà jurament i homenatge el pare pel castell de Crevillent, encara que no sembla que es desplaçés a la cort, però consta que el fill el prestà en mans del pare, per delegació expressa de la reina, pel que feia a la Calaforra d'Elx.³⁰ També el castell d'Elda fou encomanat el 1366 a Sancho de Esparza per Nicolau de Pròixida, governador d'Oriola, a qui l'havia de restituir, per ordre del rei, uns quants mesos després.³¹

4. DEVOLUCIÓ DE L'ALCAIDIA

Si l'acte de comanda d'un castell a costum d'Espanya era una cerimònia molt important, també ho era la de devolució, que era, altrament, la que diferenciava més aquest règim de tinença del que era usual a Catalunya.

Les causes que determinaven que un castell regit per un alcaid a costum d'Espanya fos retornat al seu senyor eren bàsicament tres: destitució, renúncia o mort de l'alcaid. En algun cas més rar retornà a poder del senyor simplement perquè l'alcaidia fou suprimida. Això s'esdevingué amb la Calaforra d'Elx, l'agost de 1361, ja que, després d'ésser signada la primera pau amb Castella de la guerra dels dos Peres, la reina Elionor cregué que ja no necessitava custòdia.³²

En el primer supòsit, el senyor del castell, el rei en el nostre cas, enviava una carta a la persona interessada en la qual era convocada perquè en un termini indicat, de deu o vuit dies, es presentés a la cort a fi de retornar el castell. Tenim constància que, en algun

27. ACA, C, reg. 1202, f. 86 r. (1364, octubre, 7). Sobre la presa de Callosa pels castellans, cf. M.T. FERRER, *Moros i cristians*, cap. 1.er de la tercera part. El 6 de desembre ja era en poder dels castellans: L.V. DÍAZ MARTÍN, *Itinerario de Pedro I de Castilla. Estudio y regesta*, Valladolid, 1975, doc. 888.

28. ACA, C, reg. 1569, ff. 6 v.- 7 r. (1359, juny, 7).

29. Apèndix, doc. 16.

30. ACA, C, reg. 1569, ff. 27 v.- 28 r. i 29 r. (1359, novembre, 13 i 30).

31. ACA, C, reg. 913, f. 68 v. (1366, setembre, 25). El castell li havia estat encomanat el 15 de juliol: RP, MR, reg. 1711, f. 26 r.

32. Apèndix, doc. 20.

cas, s'aixecava acta notarial de la presentació d'aquesta carta i suposem que degué ésser una precaució necessària quan es tractava d'alcaids renitents, com és el cas de Miquel López de Biscarra, alcaid del castell de Callosa, que no acudí a la cort després del requeriment que li havia fet el rei, el 15 de novembre de 1305, perquè s'hi presentés. Per això, quan li envià un nou requeriment, el primer de gener de 1306, Jaume II disposà que fos feta acta notarial de la presentació de la carta per tal de tenir-ne constància legal.³³

De vegades, si l'alcaid era acusat d'algun delictes i podia témer el càstig del rei, aquest li concedia guiatge perquè pogués anar a la cort i tornar-ne amb tota seguretat. Dalmau de Jáfer, per exemple, fou beneficiari d'un d'aquests guiatges per tal que pogués tornar al rei el castell d'Alacant per l'abril de 1369.³⁴ Unes altres vegades eren les circumstàncies polítiques les que exigien el guiatge. Així, per exemple, Berenguer de Togores, que era alcaid d'Alacant per l'infant Ferran i de Crevillent per l'infant Ramon Berenguer, n'obtingué un el 1337 per tal d'acudir a la cort, on havia de tornar a aquest darrer infant el castell de Crevillent, tal com l'infant li ho havia demanat.³⁵ Suposem que tant la petició de devolució com el guiatge tenien relació amb el conflicte sorgit entre el rei Pere el Cerimoniós, d'una banda, i la seva madastra Elionor de Castella i els seus fills, d'una altra, després de la mort d'Alfons el Benigne.

La raó d'aquests guiatges és que el costum d'Espanya exigia que la devolució del castell fos feta personalment per l'alcaid al senyor «cos a cos» i que aquest darrer l'absolgués del jurament i de l'homenatge que li havia prestat pel castell.³⁶

De vegades, com per a la investidura, la devolució del castell i l'absolució del jurament i homenatge podia fer-se per mitjà d'una tercera persona proveïda de poders especials. Sembla, però, que l'alcaid podia rebutjar la devolució per intermediari: són demostratius d'això els casos de Garcia de Biscarra i de Dalmau de Jáfer. El 21 de març de 1312, Jaume II demanà al primer que restituís el castell de Callosa a Ferrer Descortell, que actuaria en nom seu; tan aviat com ho hagués fet, el consideraria quiti dels llaços d'homenatge i fidelitat; però, si recusava de lliurar-l'hi, hauria d'acudir a la cort per tornar-l'hi personalment.³⁷ Pel que fa a Dalmau de Jáfer, quan, pel juliol de 1367, Pere el Cerimoniós volgué recuperar el castell d'Alacant que li havia encomanat, li escriví manant-li que el tornés al governador d'Oriola, el qual l'absoldria del jurament i homenatge. Al mateix temps, el monarca escriví al governador explicant-li que volia recuperar el castell d'Alacant i manant-li que presentés a l'alcaid una lletra de procuració seva i una lletra closa adreçada a l'alcaid, que era la que hem comentat, i que el requerís a complir-la. Si Dalmau de Jáfer es negava a lliurar-li el castell, havia de fer que el correu reial presentés una altra carta, oberta aquesta darrera, en la qual el rei li manava que comparegués a la cort en el termini de deu dies per a tornar-li el castell. Les raons per les quals el rei volia substituir l'alcaid eren financeres però, finalment, deixà

33. ACA, C, reg. 236, f. 64 v. (1305, novembre, 15) i f. 98 r. (1306, gener, 1) i Apèndix, doc. 8.

34. ACA, C, reg. 1227, f. 63 r.-v. (1369, abril, 23) Ignorem de què era acusat Dalmau de Jáfer perquè hagués de menester el guiatge.

35. ACA, C, reg. 862, f. 89 r.-v. El guiatge no fou cobrat, perquè era a petició de l'infant Ramon Berenguer.

36. Cf. M. TINTÓ, *Cartas del baile general de Valencia Joan Mercader al rey Fernando de Antequera*, València, Institución Alfonso el Magnánimo, 1979, doc. 95.

37. ACA, C, reg. 239, f. 234 r. (1312, març, 21). Finalment el rei el mantingué en el càrrec, cf. nota 56.

córrer de moment aquesta substitució ³⁸ i no exigí a Dalmau de Jáfer la devolució del castell fins el 1369. Llavors el cità perquè comparegués personalment a la cort en el termini de deu dies després de la recepció de la carta. Fou en aquesta ocasió que li concedí guiatge. El 22 de febrer de 1370 el rei escrivia al governador d'Oriola, Nicolau de Pròixida, que Dalmau de Jáfer ja li havia retut el castell d'Alacant i que en podia donar possessió a Joan Mercer, a qui l'havia encomanat i de qui havia rebut el jurament i homenatge.³⁹

Hem trobat pocs casos, en període de pau, de devolució d'un castell per mitjà d'un representant de l'alcaid. L'un és el de Bernat de Sarrià, alcaid del castell d'Alacant. Com que, pel setembre de 1313, havia de sortir a l'estranger, Jaume II li demanà que l'hi restituís, però convocà a la cort, per tal de fer l'acte de devolució, Bertran de Puigmoltó, que n'era el tinent, ja que Bernat de Sarrià, com a gran personatge que era, no el regia directament.⁴⁰ Un altre cas és el d'Arnau de Torrelles, procurador de les terres dellà Xixona i alcaid d'Oriola, que envià Martín López de Vailo, escuder, a tornar el castell al rei; aquest es donà per satisfet i manà a l'ex-alcaid de lliurar-lo a Acard de Mur, que el succeïa en el càrrec de procurador i d'alcaid.⁴¹

De fet, el mateix rei havia suggerit aquesta possibilitat en una carta del 25 d'agost, en la qual li comunicava que Acard de Mur el substituiria en el càrrec, ja que ell havia d'anar a Mallorca i a Catalunya pels seus afers particulars i la procuració fronterera no podia quedar sense cap. El rei li havia donat un termini de deu dies després de la recepció de la carta per a tornar-li el castell personalment o per mitjà d'un cavaller o fill de cavaller; la raó de la pressa és que Acard de Mur havia de viure en el castell.⁴²

L'altre cas és el de Pelegrí de Montagut, que fou destituït del càrrec d'alcaid del castell de la Mola de Novelda el 7 de novembre de 1319. En aquesta data el rei li manà que anés a la cort a restituir-li personalment el castell o que li enviés una persona idònia per fer-ho. Pelegrí de Montagut complí aquesta part i envià a la cort Felip de Boil, que restituí el castell, efectivament, però després romancejà en el lliurament del castell al seu successor, Bernat de Vilaragut, motiu pel qual rebé una advertència reial.⁴³

En període de guerra era més freqüent que els castells no es tornessin personalment: per exemple, pel novembre de 1359, la reina Elionor deslliurà per carta l'alcaid de la Calaforra, Bernat de Vall-llebrera, del jurament i homenatge que li havia prestat pel castell i li manà que en donés possessió al nou alcaid Berenguer de Togores;⁴⁴ una carta semblant fou cursada també al mateix temps a Bernat de Montsoriu, ex-alcaid de Crevillent, que havia de lliurar aquest castell a Berenguer de Togores, pare de l'anterior.⁴⁵ Inmediatament després de la recuperació de les terres dellà Xixona de les mans de Castella, el governador d'Oriola, Nicolau de Pròixida, s'encarregà d'encoman-

38. Apèndix, docs. 28, 29, 30 i 31, i ACA, C, reg. 1219, f. 3 r. (1367, setembre, 11). Li deixà el castell en atenció als serveis que li havia prestat.

39. ACA, C, reg. 1083, f. 6 r. (1369, desembre, 20), i reg. 1228, f. 10 v. (1370, febrer, 22).

40. ACA, C, reg. 214, f. 44 v. (1313, setembre, 1) i f. 88 r. (1313, desembre, 17).

41. ACA, C, reg. 234, f. 89 r. (1316, octubre, 1).

42. ACA, C, reg. 243, f. 155 r. (1316, agost, 25).

43. ACA, C, reg. 245, f. 265 r. (1320, febrer, 13).

44. ACA, C, reg. 1569, f. 28 v. (1359, novembre, 30).

45. Apèndix, doc. 18.

nar ell directament el castell d'Elda a «Sanxo» d'Esparça i ell mateix havia d'encarregar-se, poc temps després, de recuperar-lo de les seves mans per ordre del rei.⁴⁶

Hem trobat també notícies d'un alcaid que es resistia a retre el castell d'Elda el 1369. La raó d'aquesta resistència degué ésser —si és que es tractava, com suposem, de Martí de Morera— que l'alcaid havia estat nomenat per Bertrand Duguesclin, a qui el rei havia donat aquest castell i d'altres; després, la fortalesa havia passat a mans d'Hug de Calvilei; probablement, però, el rei volia tenir el control de la fortalesa i, pel setembre, hom negociava amb l'alcaid el lliurament del castell al rei,⁴⁷ cosa que sembla que finalment féu. Arribà a tenir l'alcaidia un temps pel rei, però pel desembre del 1370 ja no era l'alcaid d'Elda; es queixà llavors que encara li eren deguts diners de la retinença del castell del temps que n'havia estat alcaid per Bertrand Duguesclin.⁴⁸

La devolució d'un castell per renúncia de l'alcaid era molt menys freqüent que per destitució. Sembla que l'alcaid havia de presentar una requisició al senyor del castell, notificant-li el propòsit de deixar-ne la custòdia, i que no podia abandonar l'alcaidia fins que no hagués passat un termini de temps, que desconeixem, a partir de la requisició. Així, per exemple, Bernat de Montsoriu i Bernat de Vall-llebrera, alcaids de la Calaforra d'Elx i de Crevillent, respectivament, comunicaren personalment a la reina Elionor, per l'octubre de 1359, que volien deixar les alcaidies esmentades, però hagueren d'esperar un quant temps, tal com s'havia establert, malgrat que sembla que ben de gust les haurien abandonades tot seguit, a causa del perill que comportava guardar castells que difícilment podien resistir un atac castellà en aquells temps de guerra. Mentrestant, la reina féu buscar uns altres alcaids per a substituir-los.⁴⁹ Més tard, tenim constància que també Bernat Margarit resignà l'alcaidia del castell d'Alacant el 1389, bé que fou una renúncia estranya, ja que continuà exercint el càrrec els anys 1389, 1390 i 1391, almenys. El 1397, Martí l'Humà ordenà que només Joan Margarit, que havia obtingut el nomenament el 1389, havia d'ésser reconegut com a alcaid d'Alacant.⁵⁰

Ens queda per estudiar, finalment, la devolució de castell per causa de mort de l'alcaid. Ja hem dit que, a diferència de la castllania catalana, l'alcaidia a costum d'Espanya no era transferible per herència, de manera que la devolució del castell al senyor era ineludible. L'obligació de retre la fortalesa al rei requeia llavors sobre el sots-alcaid o el tinent del castell, si l'alcaid havia delegat la custòdia de la fortalesa en una tercera persona, i sobre els hereus del difunt. Així, per exemple, pel maig de 1302, el rei Jaume II manà a Ximén Pérez de Arbe, que tenia el castell d'Oriola per Guillem de Vilaragut, el qual havia traspassat, que el lliurés al seu escuder Roderic de Biscarra, a qui havia confiat l'alcaidia, i que ell al seu torn el deslliuraria, a ell i als hereus de

46. ACA, C, reg. 913, f. 68 v. (1366, setembre, 25).

47. ACA, C, reg. 1244, f. 40 v. (1369, setembre, 4).

48. ACA, C, reg. 1229, f. 56 r.-v. (1370, desembre, 30).

49. Apèndix, doc. 16. Segons una carta sobre aquest afer escrita pel rei als seus consellers residents a València, aquest lapse de temps entre l'anunci de la renúncia i l'abandó de l'alcaidia era previst per «les constitucions feudals de Catalunya» i el monarca no fa menció del «costum d'Espanya»: ACA, C, reg. 1382, f. 73 r. (1359, octubre, 25). També les Partides fan referència al dret de l'alcaid d'emplaçar el senyor del castell per al retorn de la fortalesa, si creia que no el podria mantenir: M.C. QUINTANILLA RASO, *La tenencia de fortalezas en Castilla durante la Baja Edad Media*, pàg. 867.

50. ACA, C, reg. 1920, f. 148 r.-v. (1389, octubre, 25). i reg. 2223, f. 21 r. (1397, agost, 3); cf. també ARV, MR, reg. 4544, ff. 56 v., 108 v. i 132 r.

Guillem de Vilaragut, de l'obligació de retre-li el castell. Sembla que, abans, Ximén Pérez de Arbe ja havia lliurat de paraula el castell al rei.⁵¹ Un manament semblant fou tramès a Miquel Pérez d'Alvero, tinent del castell d'Alacant per Gombau de Tramacet, que acabava de morir. El 9 de febrer de 1318 fou convocat perquè acudís immediatament a la cort per tornar el castell.⁵² La mateixa ordre fou expedida a Pere «Dernio», que guardava el castell de la Mola per Bernat de Vilaragut, a qui Jaume II l'havia encomanat. Quan es produí la mort de l'alcaid, el rei manà al guardià que acudís a la cort a tornar el castell en el termini de quinze dies després de la recepció de la carta.⁵³

El 1321, després de la mort d'Acard de Mur, no tenim constància de la intervenció dels seus hereus en la devolució al rei del castell d'Oriola. L'única intervenció ressenyada és la de Guillem de Vilanova, segurament el sots-alcaid del castell, que s'encarregà de tornar-lo al rei i es féu càrrec de l'alcaidia de manera interina fins a poder-lo lliurar al successor, Simó de Bell-lloc.⁵⁴ La mateixa cosa féu també Maimó Sacirera, després de les vacants successives per defunció de Pere de Queralt, que li havia encomanat el castell durant la seva absència a Sardenya, i de Bernat de Guimerà.

El 1324 Maimó Sacirera retornà personalment el castell al rei, puix que aquest l'havia encomanat a Bernat Saportella i el rei el declarà quit de les seves obligacions.⁵⁵

Hi hagué, en canvi, intervenció dels hereus de l'alcaid en la devolució d'un altre castell, efectuada aquest mateix any: la del castell de Callosa, a causa de la defunció de Garcia de Biscarra. Els seus hereus el lliuraren, per manament del rei, a Felip de Togores, el nou alcaid, i ells cobraren la retinença del castell fins al moment del lliurament, cosa que vol dir que la custòdia de la fortalesa estigué a llur càrrec. El 18 de desembre de 1323, el rei havia expedit un manament al tinent del castell pel difunt Garcia de Biscarra perquè acudís a la cort a lliurar-l'hi personalment; el paper de tinent, però, havia estat assumit pels hereus; l'un d'ells, un fill que s'anomenava també Garcia de Biscarra, aspirava a l'alcaidia i féu intervenir al seu favor la infanta Constança, casada amb don Juan Manuel, de la qual era algutzir; la recomanació, però, arribà tard, perquè llavors el rei ja l'havia encomanada a Felip de Togores, bé que prometé alguna altra gràcia per a l'aspirant.⁵⁶

Encara que no es tracta de cap castell, sinó d'una de les torres de les muralles d'Oriola, que també es confiaven a un responsable a costum d'Espanya, és interessant el cerimonial que es seguí en la devolució d'una d'aquestes torres al Consell d'Oriola, a la darrereria de maig de 1359. Després de la mort del tinent, Bernat Torner, el seu germà, Pere Torner, demanà per escrit al Consell que absolgués el seu germà de l'homenatge i que ell els lliuraria les claus de la torre. El Consell envià els jurats a examinar el cos del difunt i demanaren amb jurament a dos testimonis si aquell era el cos de Bernat Torner;

51. Apèndix, docs. 2 i 3. El rei havia pensat de primer concedir l'alcaidia a Berenguer de Puigmoltó: Apèndix doc. 1.

52. ACA, C, reg. 244, f. 231 r. (1318, febrer, 9).

53. ACA, C, reg. 248, f. 48 r. (1323, novembre, 1).

54. Apèndix, doc. 12. ACA, C, reg. 234, f. 92 r. (1321, novembre, 16).

55. Apèndix, doc. 14. El 2 de gener de 1324 el rei li havia demanat que es fes càrrec de la custòdia del castell fins a nova ordre: ACA, C, reg. 248, f. 85 r.

56. ACA, RP, MR, reg. 1702, f. 6 v. Els fou pagada la retinença del primer de gener al 20 de maig: ACA, C, reg. 248, f. 79 r. (1323, desembre, 18) i f. 110 r. (1324, febrer, 16).

davant la resposta afirmativa, l'absolgueren de jurament i lliuraren la torre a un altre tinent.⁵⁷

El lligam establert entre senyor i alcaid, doncs, no es disolia automàticament amb la mort, sinó que encadenava el cadàver, que no podia ésser soterrat sense absolució prèvia del jurament i de l'homenatge. Ho confirmen les llicències per a enterrar alcaids. N'hem trobat una i creiem que val la pena comentar-la, malgrat que el difunt regentava una fortalesa situada lluny de l'àmbit que estudiem. El mes de juliol de 1397 morí Bonafonat de Santfeliu, que era alcaid a costum d'Espanya del castell de Morvedre; els seus fills, Joan i Bernat, comunicaren la notícia al rei Martí i aquest, el 14 de juliol, expedí la llicència perquè poguessin enterrar-lo lliurement i impune. A la mateixa llicència el rei deslliurava el difunt del jurament i homenatge pels quals li estava obligat, una formalitat sense la qual no hauria pogut ésser enterrat. Consta que la carta passà per les mans del rei, cosa que demostra que no era considerada una qüestió de tràmit, sinó que afectava un lligam molt especial, que unia la persona del monarca amb cadascun dels alcaids de les grans fortaleses del seu senyoriu.⁵⁸

Zurita es refereix també a la llicència atorgada el 1339 per Pere el Cerimoniós per a soterrar el cos de Jofre Gilabert de Cruïlles, que tenia pel rei el castell de la vila d'Iglesias a Sardenya. El destinatari de la llicència fou el seu fill Jofre de Cruïlles, que havia de succeir el pare en el càrrec. Desconeixem el règim de tinença d'aquest castell, però si es tenia «more italico», com era habitual a Sardenya, caldria concloure que aquest protocol mortuori no era exclusiu del costum d'Espanya.⁵⁹

El canvi de titularitat en la propietat del castell exigia també la devolució de la fortalesa per part de l'alcaid, que havia d'ésser deslliurat per l'antic senyor del jurament i de l'homenatge. El nou senyor podia procedir llavors al nomenament del mateix alcaid o d'un de nou amb les formalitats acostumades. Així per exemple, després de la mort de l'infant Ferran, senyor d'Oriola, d'Alacant i altres llocs de les terres dellà Xixona, aquestes poblacions retornaren a la Corona, tant perquè l'infant no tenia fills com perquè Pere el Cerimoniós declarà el seu germanastre convicte de traïció. La muller de l'infant Ferran, però, tenia el seu dot assegurat sobre aquests llocs i posseïa, per tant, drets en els castells. Pel setembre de 1364, Pere el Cerimoniós volia recuperar el castell d'Oriola, però l'alcaid, Joan Martínez d'Eslava, no l'hi podia retre sense que abans la infanta Maria, vídua de l'infant Ferran, el deslliurés del jurament i homenatge; hom temia que no ho voldria fer perquè es trobava presa després d'haver intentat marxar dels regnes sense autorització reial. Si la infanta només exigia que el rei li assegurés el dot, aquest estava disposat a fer-ho però, si es mantenia en la seva negativa,

57. P. BELLOT, *Anales de Orihuela*, ed. a cura de J. TORRES FONTES, Oriola, 1954, I, pàg. 84.

58. ACA, C, reg. 2189, f. 23 r. (1397, juliol, 14): «...tenore presentis licenciam plenariam elargimur vobis, Johanni et Bernardo de Sancto Felice, domicellis, et vestrum utrique ut libere et impune et absque alicuius pene incursu ac infamie nota possitis tradi facere ecclesiastice sepulture cadaver Bonafonati de Sancto Felice, militis, patris vestri, vita functi, qui castrum Muriveteris pro nobis ad consuetudinem tenebat Ispanie. Nos etenim ipsum Bonafonatum, quem fidelem et legalem ac quitium et immunem ab omnibus iuramento et homagio ad que teneretur premissorum respectum, cum presenti habemus ipsum a iuramento et homagio ac alia fidelitate quacumque absolvimus...».

59. J. ZURITA, *Anales*, lib. VII, cap. I, vol. 3, pàg. 483. Jofre Gilabert de Cruïlles, que era almirall del regne, havia mort a Algesires en el curs de les operacions de defensa de l'Estret de Gibraltar.

el monarca manà que fes una acta on constés així. Suposem que en aquests casos hom podia prescindir de l'absolució del jurament i homenatge.⁶⁰

Un problema d'aquesta mena s'havia plantejat també molt abans, el 1305, amb els castells d'Elda i de Novelda, dels quals era alcaid Joan Garcia de Loaysa en nom de la infanta de Portugal; feta la partició del regne de Múrcia, Diego Garcia, en nom del rei de Castella, i Gonçalvo Garcia, en nom del rei de Catalunya-Aragó, havien d'anar al castell perquè el primer en donés possessió al segon, ja que pertocava a Jaume II, però l'alcaid volia retre'l a l'infant de Portugal, que l'hi havia confiat, i no pas al representant del rei de Castella ni, directament, a Jaume II, cosa que aquest no acceptà. Finalment, un representant del rei de Castella fou l'encarregat de fer el lliurament dels castells a Pere de Montagut, que n'havia estat nomenat alcaid per Jaume II.⁶¹

5. INVESTIDURA I DEVOLUCIÓ DE L'ALCAIDIA DELS CASTELLS EN RÈGIM DE «DOMO PLANA»

Quant als castells tinguts «pro domo plana» o casa plana, eren confiats als alcaids amb les mateixes formalitats en l'acte de comanda i en el de restitució que hem comentat en els que eren regits a costum d'Espanya, bé que era més freqüent que la cerimònia de comanda del castell i prestació de jurament i homenatge es fes per persona interposada. De fet, però, la diferència més important residia en les obligacions militars de l'alcaid, que eren menors, i en la retinença, que també era menor, tal com ho veurem més endavant.

En la concessió de l'alcaidia de la Calaforra d'Elx per casa plana a Humbert Desfonollar consta que aquest prestà homenatge de tenir-la bé en mans del noble Ramon de Peguera, que representava la reina. Humbert Desfonollar, que també havia estat designat capità d'Elx, no se n'havia d'ocupar, però, personalment ni residir-hi, com constava en el primer privilegi de concessió, que fou invalidat, sinó que tenia potestat per a destituir l'alcaid que hi havia i posar-n'hi un altre, a qui ell mateix hauria de pagar la retinença deduint-la del seu salari de capità.⁶² Encara que Humbert Desfonollar no jurà en mans de la reina, ho féu segurament a la cort, ja que no ens consta que Ramon de Peguera fos a Elx, on no sembla que tampoc fos encara Humbert Desfonollar.

Bartomeu Julià, nomenat alcaid de la torre del port del Cap de l'Aljub el 1371, en canvi, no hagué d'acudir a la cort i prestà jurament en mans d'Arnau Penedès, que era el batlle d'Elx.⁶³ Posteriorment, respecte a aquesta torre, l'infant Martí es limità a confirmar les concessions fetes pel batlle d'Elx. El 1373 deixà a les seves mans la facultat d'encomanar la torre a Nicolau Ermengol, veí de Benidorm, que segons les seves notícies desitjava fer-se'n càrrec, si era cert, com li havia estat dit, que l'alcaid Bartomeu Julià la volia deixar i si Nicolau Ermengol li semblava apte per a la tasca.⁶⁴ El

60. ACA, C, reg. 1202, f. 40 r. (1364, setembre, 15). El 6 d'octubre de 1363, el rei havia invitat la infanta a enviar un procurador a la cort per tal que fos present a l'acte de lliurament de les fortaleses del seu marit difunt, ja que tots els alcaids ja hi eren: ACA, C, reg. 1188, f. 40 r. (1363, octubre, 6). Com veiem, la infanta s'hi degué negar.

61. ACA, C, reg. 235, ff. 222 r.-223 r. (1305, maig, 27) i reg. 236, f. 129 r.-v. (1306, març, 1). Cf. abans nota 5.

62. ACA, C, reg. 1572, ff. 29 r.-v. i 32 r. (1363, novembre, 4).

63. ACA, C, reg. 1578, ff. 109 v.-110 r. (1371, juny, 30).

64. ACA, C, reg. 2063, f. 105 v. (1373, maig, 25).

8 de febrer de 1377 l'infant es limità a confirmar la concessió de la torre a Bartomeu Santceloni, feta pel batlle d'Elx.⁶⁵ També tres anys després, pel febrer de 1380, l'infant demanava al procurador d'Elx i Crevillent, Fancesc Miró, i a Jaume Juny, que n'era batlle, si era cert que Bartomeu Santceloni no podia ocupar-se de la custòdia de la torre perquè era vell i malalt i que, si era així, que el destituïssin.⁶⁶ Probablement això fou el que s'esdevingué, perquè el 1382 la torre era custodiada per un altre alcaid, Tomàs de Verdú; el fet que l'infant demanés al batlle d'Elx, Jaume Juny, que no prenguéssin l'alcaidia a Verdú fins que no hagués cobrat els diners que havia bestret per a edificar el «cortijo» annex a la torre i els drets de l'aigua que li eren deguts, demostra fins a quin punt l'infant havia deixat a la mà del batlle el nomenament de l'alcaid de la torre.⁶⁷

Pel que fa a devolucions, a més de les que ja hem citat de la torre del Cap de l'Aljub, que devien tenir lloc a Elx, en mans del mateix batlle, tenim constància de la restitució d'altres fortaleses directament al rei. El 1304, per exemple, Gombau de Campcerc retornà Guardamar al rei.⁶⁸ Berenguer de Massanet, porter de Jaume II, a qui fou encomanat llavors el castell, sol·licità al rei uns quants anys després, el 1318, d'ésser rellevat en el càrrec per raons d'edat. El rei li concedí en compensació, puix que tenia el càrrec amb caràcter vitalici, un violari, a fi que es pogués retirar a viure a València, i suposem que acudí a la cort a retre el castell al monarca, ja que consta que restituí les cartes del seu nomenament a la cancelleria, on foren lacerades.⁶⁹ Més tard, tenim constància que també l'alcaid que el 1369 tenia la custòdia del castell de Guardamar, que potser era encara «Sanxo» Sanç, que ho era el 1366,⁷⁰ reté personalment el castell al rei, el qual l'absolgué de l'homenatge. Mentre el monarca nomenava un nou alcaid, el castell fou lliurat per ordre seva als prohoms de Guardamar, que havien de custodiar-lo.⁷¹

6. TEMPS DE CONCESSIÓ DE LES ALCAIDIES

Generalment, tant les alcaidies a costum d'Espanya com les que eren «pro domo plana» es concedien a beneplàcit, és a dir, revocables a voluntat del rei. Hem trobat, però, nombrosos casos de concessions vitalícies que ja desnaturalitzaven un xic la lliure disposició que caracteritzava aquesta modalitat de tinença de castells. Per exemple, Berenguer de Puigmoltó obtingué el 5 d'abril de 1320 que li fos concedida a vida l'alcaidia del castell d'Alacant, que des del 13 de febrer de 1318 tenia a beneplàcit,⁷² i Joan Margarit obtingué el mateix privilegi el 1389 en el mateix castell.⁷³ A Crevillent,

65. ACA, C, reg. 2066, f. 20 v. (1377, febrer, 8).

66. ACA, C, reg. 2069, f. 42 r. - v. (1380, febrer, 28).

67. ACA, C, reg. 2071, ff. 41 v. - 42 r. (1382, juliol, 9).

68. ACA, C, reg. 234, f. 87 r. (1304, setembre, 8).

69. Apèndix, doc. 10.

70. ACA, RP, MR, reg. 1711, f. 25 v.

71. ACA, C, reg. 1225, f. 68 r. (1369, novembre, 16). El 5 de març el rei repetia l'ordre a Nicolau de Pròixida, governador d'Oriola, de deixar el castell de Guardamar als homes del lloc, els quals s'havien d'encarregar de fornir-lo: reg. 1226, f. 129 r.

72. ACA, C, reg. 234, f. 88 r. i Apèndix, doc. 11. Cf. sobre aquest punt A.M. ARAGÓ CABANAS, *Las «tenentiae castrorum»*, pàg. 568.

73. ACA, C, reg. 1920, f. 148 r. - v. (1389, octubre, 25).

Berenguer Togores també aconseguí de la reina Elionor l'alcaidia del castell amb caràcter vitalici,⁷⁴ concessió que fou anul·lada més tard perquè durant la guerra el lliurà als castellans, fou considerat traïdor i per tant perdé tots els drets. D'altra banda, el castell de la Mola de Novelda també fou confiat, almenys una vegada, amb caràcter vitalici; fou el 1324 a favor d'Arnau de Vilanova, que ja el custodiava a beneplàcit.⁷⁵ Pel que fa al castell d'Oriola, només tenim notícia que fos concedit de manera vitalícia a Guillem de Vilaragut, el 18 de febrer de 1301, bé que la concessió no durà gaire més d'un any perquè el beneficiari tingué la desgràcia de morir aviat⁷⁶ i, posteriorment, el 1318, a Acard de Mur, que també morí aviat, el 1321.⁷⁷ Igualment, en aquests primers temps, el castell de Callosa fou concedit amb caràcter vitalici a Roderic de Biscarra.⁷⁸ Jaume II repetí l'experiència en el mateix castell a favor de Miquel López de Biscarra el 1302.⁷⁹ Més tard, el 16 d'octubre de 1364, també Pere el Cerimoniós donà el mateix castell amb caràcter vitalici a costum d'Espanya a Berenguer de Liminyana, que, però, com ja hem dit, no arribà a prendre'n possessió.⁸⁰

A causa de la introducció de la concessió vitalícia en la provisió de les alcaidies a costum d'Espanya, es donà també el cas de la concessió d'alcaidies a efectes futurs, quan morís el beneficiari que tenia el càrrec a vida, tal com succeïa en altres sectors de l'administració. No fou, però, un costum tan freqüent com ho era, posem per cas, en la concessió d'escrivanies; n'hem trobat només dos exemples, l'un és la concessió a Bernat de Vilaragut, el 16 d'abril de 1322, de l'alcaidia del castell d'Alacant a la mort de Berenguer de Puigmoltó, que llavors la tenia amb caràcter vitalici, com ja hem dit. Al mateix temps, Jaume II disposà que, quan pogués prendre'n possessió i deixés lliure la del castell de la Mola de Novelda que ara ocupava, aquesta alcaidia fos per a Arnaldó de Vilanova.⁸¹ Les previsions no es compliren així, perquè Arnau de Vilanova aconseguí el 1324 la concessió vitalícia del castell de la Mola, que ja posseïa llavors a beneplàcit,⁸² sense que Bernat de Vilaragut hagués pogut ocupar l'alcaidia d'Alacant, ja que havia mort l'any 1323, mentre que el beneficiari d'aquesta alcaidia vivia encara el 1327.⁸³

L'altre exemple és la concessió de la mateixa alcaidia d'Alacant a Bertran de Puigmoltó. Pel desembre de 1323 i a prec de l'infant Pere, Jaume II decidí concedir-li l'alcaidia del castell de Castalla, que havia quedat disponible en morir l'alcaid Rodrigo Sánchez de Ayvar, mentre no quedés vacant l'alcaidia d'Alacant, ocupada llavors per Berenguer de Puigmoltó, potser parent de Bertran.⁸⁴ Bertran de Puigmoltó ja havia sol·licitat aquesta alcaidia, l'any 1317, o bé un violari de 1.000 sous sobre la duana d'Alacant; però el rei s'havia excusat de no concedir-li l'alcaidia perquè l'ocupava

74. Apèndix, doc. 17.

75. ACA, C, reg. 234, f. 93 r. (1324, novembre, 1).

76. ACA, C, reg. 198, f. 254 r.-v. El 31 de maig de 1302, Guillem de Vilaragut ja era mort: reg. 199, f. 86 r.

77. ACA, C, reg. 215, ff. 252 r.-253 v. (1318, març, 11) i reg. 234, ff. 90 r.-91 r.

78. ACA, C, reg. 194, ff. 254 v. i 255 r. (1296, setembre, 10).

79. ACA, C, reg. 199, f. 47 r.-v. (1302, febrer, 14).

80. ACA, C, reg. 911, f. 17 r.-v. (1364, octubre 16).

81. Apèndix, doc. 13.

82. ACA, C, reg. 234, f. 93 r. (1324, novembre, 1).

83. Berenguer de Puigmoltó era encara alcaid d'Alacant el 1327: Apèndix, doc. 16; sobre la mort de Bernat de Vilaragut: ACA, C, reg. 248, f. 48 r. (1323, novembre, 1).

84. ACA, C, reg. 248, f. 72 r.-v. (1323, desembre, 5).

Gombau de Tramacet, mentre que prometia decidir-se sobre el violari quan anés al regne de València.⁸⁵

Entre els castells o torres regides «pro domo plana», també foren concedides amb caràcter vitalici la fortalesa de Guardamar a Berenguer de Massanet el 1304, rectificant la primera concessió a beneplàcit, i a Alfons Guillem, el 1318,⁸⁶ així com la torre del Cap de l'Aljub, el 1309, al mateix Alfons Guillem⁸⁷ i el castell de Crevillent, el 19 de gener de 1320, a Pero López de Rufes, que des de l'any anterior el tenia «pro domo plana» i a beneplàcit.⁸⁸

Malgrat tot, la tendència a fer de les alcaldies a costum d'Espanya càrrecs vitalicis i fins i tot hereditaris hi era; Pere el Cerimoniós ja intentà lluitar contra aquesta tendència al començament del seu regnat i promulgà una disposició contra els oficis hereditaris d'alcaldies, batllies, justiciats, escrivanes etc. Això no obstant, continuaren les concessions a vida i a un o dos fills. Ignorem si tingué més èxit Martí l'Humà, que ja en el viatge de retorn a Catalunya des de Sicília per a prendre possessió del tron havia confirmat la pragmàtica del seu pare i revocat totes les concessions vitalícies i amb dret a successió, aprofitant l'escala d'Avinyó, el 1397. El nou monarca argumentava que aquest vici que s'havia introduït a l'administració el privava, a ell i els seus successors, del poder de disposar de res. El 21 de maig de 1401 confirmà novament aquesta pragmàtica perquè no quedés cap dubte de les seves intencions, que potser hom atribuïa a la reacció d'inicis del regnat contra la manera de governar i contra els consellers del seu difunt germà, reacció que en altres aspectes s'havia suavitzat notablement.⁸⁹

7. OBLIGACIÓ DE RESIDÈNCIA

La missió de l'alcaid era guardar el castell amb una companyia suficient i mantenir-lo en bon estat, fent-hi les obres necessàries. La residència de l'alcaid en el castell era essencial per a assegurar el compliment de la seva missió; per això gairebé sempre hom exigia que els alcaldes que tenien castells a costum d'Espanya, i també els que els tenien per casa plana, servissin personalment el càrrec i residissin al castell. Aquesta condició és especificada clarament en la concessió de l'alcaidia d'Oriola, el 18 de febrer de 1301, a favor de Guillem de Vilaragut, per exemple.⁹⁰ El 1321, Jaume II no volgué donar l'alcaidia del castell d'Oriola a Simó de Bell-lloc, a qui havia concedit el càrrec de procurador a les terres dellà Xixona, fins que no hagués tornat del viatge que havia hagut de fer per manament seu. Mentrestant, preferí que exercís l'alcaidia amb caràcter provisional, fins que Simó de Bell-lloc no tornés, Guillem de Vilanova, que ja se n'havia fet càrrec en morir Acard de Mur, procurador de les terres dellà Xixona i alcaid d'Oriola fins llavors.⁹¹

85. ACA, C, reg. 243, f. 253 r. (1317, febrer, 13).

86. ACA, C, reg. 234, f. 87 r. (1304, setembre, 8), i f. 90 r. (1318, març, 11) i Apèndix, doc. 10.

87. ACA, C, reg. 232, f. 366 v.

88. ACA, C, reg. 234, f. 89 v. (1318, gener, 22 i 1319, gener, 19).

89. ACA, C, reg. 2130, ff. 79 v.- 80 v. Aquesta mateixa tendència es consolidà també a Castella: M.C. QUINTANILLA, *La tenencia de fortalezas en Castilla*, p. 875.

90. ACA, C, reg. 198, f. 254 r.- v.

91. Apèndix, doc. 13 i ACA, C, reg. 234, f. 92 r. (1321, novembre, 16).

En alguns casos, per tal d'assegurar la permanència dels alcaids a la fortalesa que havien de custodiar, hom els exigia, per a cobrar la retinença íntegra, que hi tinguessin la família. Així, per exemple, els comptes de la batllia general dellà Xixona de 1379-1383 inclouen en els assentaments relatius a Llop Ximenis de Perencisa, alcaid del castell d'Alacant, com a justificació de la paga de la retinença íntegra (6.000 sous), la notícia que aquest alcaid tenia a Alacant la muller i la família. Si la muller no hi hagués estat, hauria cobrat només 3.000 sous, que era la quantitat que cobrà el 1376, quan hi era tot sol.⁹² La condició de residir a Alacant amb la seva família fou exigida també al seu successor Joan Barutell, el 1386, i a Joan Margarit, alcaid igualment d'Alacant, el 1401.⁹³

Malgrat tot hi havia excepcions, Bernat de Sarrià, que tingué l'alcaidia del castell d'Alacant cap al 1302, hi tenia un substitut; ⁹⁴ Acard de Mur rebé la concessió vitalícia de l'alcaidia del castell d'Oriola —que ja tenia a beneplàcit com a procurador de les terres dellà Xixona— amb la condició que, si no volia habitar en el castell mateix, podria fer-ho en qualsevol altre lloc mentre fos dins la procuració.⁹⁵ Pere de Queralt confià igualment el castell d'Oriola a un substitut, Maimó Sacirera, que era també el seu lloctinent a la procuració dellà Xixona, quan ell marxà d'aquelles terres per tal de prendre part en l'expedició a Sardenya del 1323; aquest substitut continuà exercint ambdós càrrecs durant el mandat del nou procurador i alcaid d'Oriola, Bernat de Guimerà que, segons sembla, no arribà a prendre'n possessió.⁹⁶

Cal dir que aquests dos casos que hem citat foren, segurament, distorsions imprevisibles del sistema regular de substitucions per absències temporals dels alcaids, que podia ésser útil, a més, per al cas de mort sobtada de l'alcaid, com s'esdevingué en el cas de Pere de Queralt, absent a causa d'una expedició militar en la qual morí, o en el de Ximén Pérez de Arbe, tinent del castell d'Oriola per Guillem de Vilaragut, que es féu càrrec del castell quan aquest morí el 1302.⁹⁷ Durant la guerra dels dos Peres, sembla que Roderic Jordà actuà com a alcaid del castell d'Oriola en substitució de Joan Martínez d'Eslava, segurament, durant les llargues estades d'aquest darrer a la cort reial i a València per tal d'obtenir ajut militar per a la frontera meridional.⁹⁸

En alguns casos, el rei aprovà el nomenament d'un lloctinent de l'alcaid que pogués substituir-lo en les absències. Així, per exemple, el 23 de març de 1321, aprovà el nomenament de Guillem Barrot com a substitut de Bernat de Vilaragut, alcaid o tinent del castell de la Mola de Novelda.⁹⁹ Potser l'aprovació del rei fou necessària en aquest cas perquè Bernat de Vilaragut era un alcaid pluriempleat, cosa que no devia ésser gaire regular a la frontera, i no podia estar-se a tots els castells al mateix temps. A

92. ACA, RP, MR, reg. 1722, ff. 126 r. i 151 r. i ARV, MR, reg. 4543, f. 67 r.

93. ACA, C, reg. 2132, f. 131 r.-v. (1401, agost, 27); V. MARTÍNEZ MORELLA, *Cartas del rey Martín el Humano a Alicante*, Alacant, 1953, pàgs. 16-17.

94. ACA, C, reg. 234, f. 77 r. També el mateix Bernat de Sarrià tingué substitut, Bernat de Vilaragut, a l'alcaidia de la vall d'Aiora; Vilaragut veié reconegut el seu dret a la successió de Bernat de Sarrià a la dita alcaidia després de la mort d'aquest: reg. 234, f. 78 v.

95. ACA, C, reg. 215, ff. 252 r.-253 v. (1318, març, 11) i reg. 234, ff. 90 r.-91 r.

96. ACA, C, reg. 234, ff. 92 v.-93 r. (1324, maig, 27) i Apèndix, doc. 14.

97. ACA, C, reg. 199, f. 103 r. (1302, juliol, 20) i Apèndix, docs. 2 i 3.

98. ACA, C, reg. 1203, f. 39 v. Cf. igualment reg. 1386, ff. 56 r.-v. i 57 r.-v. (1363, octubre, 17) i reg. 1202, ff. 54 r.-56 r., 59 r. (1364, setembre, 29 i 30) i f. 126 v. (1364, novembre, 22).

99. ACA, C, reg. 234, f. 79 r.

més del castell de la Mola de Novelda, que tenia a nom propi, tenia l'alcaidia de la Vall d'Aiora, com a substitut de Bernat de Sarrià, que n'era l'alcaid titular, amb la promesa reial de tenir-la ell a nom propi després de la mort de Bernat de Sarrià.¹⁰⁰ Poc després, encara aconseguí una concessió també per al futur, la de l'alcaidia d'Alacant, que llavors tenia Berenguer de Puigmoltó. Tal com ja hem dit, però, no pogué aconseguir cap d'aquests càrrecs, perquè morí abans.¹⁰¹ Igualment Berenguer Togores, uns quants anys després, sembla que acumulà dues alcaidies, la del castell d'Alacant per l'infant Ferran i la de Crevillent per l'infant Ramon Berenguer. El 1337, però, l'infant Ramon Berenguer li demanà que li tornés el castell, segurament per causes polítiques perquè, després dels moments de tensió viscuts entre el rei Pere el Cerimoniós de l'una banda i la seva madastra i els seus germanastres de l'altra, no era convenient que la mateixa persona fos alcaid de dos castells que es trobaven en bàndols oposats, encara que en aquells moments el contenciós pels heretatges deixats pel rei Alfons el Benigne als fills de la reina Elionor ja era en vies de solució.¹⁰²

Només hem trobat un cas en què el beneficiari de l'alcaidia fos una persona que per l'edat massa tendria no se'n pogués ocupar, cosa que hauria exigut col·locar obligatòriament en el seu lloc un substitut. Es tracta de Pere Miró, que l'infant Martí, al costat del qual s'havia criat, nomenà alcaid de la Calaforra d'Elx i procurador de la vila el 1374; però l'infant, comprenent aviat la seva errada, es desdigué del nomenament i el mateix beneficiari, conscient que era massa jove per a ambdós càrrecs, hi renuncià de paraula voluntàriament; l'infant nomenà en el seu lloc el pare d'aquest jove beneficiari, Francesc Miró, el qual hauria de residir a la Calaforra i podria posar un substitut a la procuració de la vila.¹⁰³

8. LA RETINENÇA I LA GUARNICIÓ DEL CASTELL

L'alcaid rebia pels seus serveis en la custòdia del castell la retinença, que subvenia no solament al seu propi salari sinó també al dels soldats que constituïen la guarnició del castell i a la manutenció de tots plegats.¹⁰⁴ A part, rebia una consignació per a fer obres al castell, que sovint era administrada directament pel batlle general.¹⁰⁵

Una de les principals diferències, doncs, entre l'alcaid i el castlà català era que, mentre que el primer era un assalariat, el segon rebia, a canvi del seu servei, drets útils, rendes i monopolis.

Hem indicat ja les retinenques usuals dels principals castells reials, que són els únics dels quals posseïm informació.¹⁰⁵ Les retinenques dels castells, després d'algunes variacions en els primers anys del domini català, es mantingueren bàsicament idèntiques al llarg de tot el segle XIV, amb l'excepció de les èpoques de guerra, en les quals eren

100. ACA, C, reg. 234, f. 78 v. (1321, gener, 21).

101. ACA, C, reg. 234, f. 79 r.

102. ACA, C, reg. 862, f. 89 v. (1337, desembre, 13).

103. ACA, C, reg. 2064, f. 41 r.-v. (1374, maig, 20) i f. 62 r.-v. (1374, juliol, 20). L'11 de desembre de 1375 l'infant Martí concedí a Francesc Miró les alcaidies del castell de Crevillent i de la Calaforra d'Elx conjuntament; el primer a costum d'Espanya i la Calaforra «pro casa plana»: reg. 2064, ff. 200 v.-201 r.

104. R. d'ABADAL, *Les partidas a Catalunya durant l'Edat Mitjana*, pàg. 377. A.M. ARAGÓ, *Las «tenentiae castorum» del Reino de Valencia*, pàgs. 570-571.

105. Cf. més endavant, l'apartat 9.

augmentades perquè augmentés també la guarnició. Hom trobarà la llista de les retinences en els quadres finals.

La retinença del castell d'Alacant oscil·là generalment entre els 6.000 i els 5.000 sous. Segons la taula de retinences de castells que hem comentat abans, la retinença d'Alacant el primer de maig de 1303 fou fixada en 5.000 sous,¹⁰⁷ quantitat que fou augmentada vers el 1313 a 6.000 sous,¹⁰⁸ rebaixada novament a 5.000 sous entorn del 1317 i mantinguda així almenys fins cap al 1328,¹⁰⁹ fou tornada a 6.000 sous i continuà així durant la segona meitat del segle XIV,¹¹⁰ malgrat que el 1366 el mestre racional havia disposat que fos rebaixada a 5.000 sous, quantitat que havia vist inscrita en els comptes antics de la Batllia.¹¹¹

Ja hem dit que, a començament de segle, la retinença del castell d'Alacant obligava l'alcaid a tenir-hi quaranta homes. Una disposició del lloctinent de governador de les terres del regne de València dellà Xixona, que fou aprovada pel rei Martí el 1402, establí que hi havia d'haver quinze homes de guàrdia al castell: nou a l'albacar exterior (tres a la torre del Canyer, tres a la de la Batalla i tres a la torre de Santa Anna) i sis a l'albacar del mig (tres a la torre Cervera i tres a la torre Sant Jordi). Una guàrdia permanent de quinze homes pressuposa, almenys, una dotació de trenta per a fer els torns; cal suposar, doncs, que no havia variat gaire des del començament del segle XIV.¹¹²

A Oriola, fins al 1304, almenys, la retinença prevista fou de 7.000 sous per a una guarnició de cinquanta homes.¹¹³ El 1306, la retinença d'Oriola fou reduïda a 5.000 sous,¹¹⁴ però apujada novament, cap al 1313¹¹⁵ a 6.000 sous, quantitat que ja restà fixa durant la resta del segle.¹¹⁶ Suposem que la guarnició sobrepassà llavors els quaranta homes i assolí els quaranta-cinc, que serien els que correspondrien a 6.000 sous, si a 7.000 sous es corresponien cinquanta i, a 5.000 sous, quaranta.

Pel que fa a la Calaforra d'Elx, tingué a la darrerria del segle XIII i al començament del XIV una retinença que igualava o potser superava les d'Oriola i Alacant, però que després anà disminuint fins a arribar al nivell més o menys de la de Guardamar, que era la més baixa, perquè era una fortalesa que no es tenia a costum d'Espanya sinó «pro domo plana», que fou també la modalitat de custòdia de la Calaforra quan la retinença en fou tan baixa.

106. Cf. abans, nota 2. Apèndix, doc. 4.

107. ACA, C, reg. 234, f. 89 r. i Apèndix, doc. 4.

108. ACA, RP, MR, reg. 1701, f. 8 v. i memorial de retinences de castells, recopilat cap al 1328, publ. per M. DE BOFARULL Y DE SARTORIO, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, (d'ara en endavant *Codoín*) vol. XXXIX, Barcelona, 1871, pàg. 113.

109. ACA, RP, MR, reg. 1702, f. 6 v. i memorial de retinences de castells, recopilat cap al 1328, publ. a *Codoín*, vol. XXXIX, pàg. 358.

110. ACA, RP, MR, reg. 1711, f. 25 v. i C, reg. 1920, f. 148 r.-v. (1389, octubre, 25) i reg. 1885, f. 174 r. (1394, abril, 2).

111. ACA, RP, MR, reg. 1712, f. 26 v.

112. V. MARTÍNEZ MORELLÀ, *Cartas del rey don Martín*, doc. 7, pàgs. 20-22.

113. ACA, C, reg. 199, f. 86 r. (1302, maig, 31); reg. 200, f. 215 v. (1303, abril, 20); Apèndix, doc. 4; reg. 234, f. 87 r.

114. ACA, C, reg. 234, f. 88 r.

115. ACA, C, reg. 234, f. 88 r. i 89 r., *Codoín*, XXXIX, pàg. 113.

116. ACA, RP, MR, reg. 1711, f. 25 r. i 1712, f. 26 r. El memorial de retinences de castells de 1328 esmenta la xifra de 5.000 sous com a retinença del castell d'Oriola, però havia d'ésser una modificació recent perquè Guillem Ramon de Montcada, que havia tingut l'alcaidia fins a la fi del 1327, tenia una retinença de 6.000 sous: ACA, C, reg. 234, f. 93 r. i, *Codoín*, XXXIX, pàgs. 358-359.

El 1297, quan Jaume II encomanà la Calaforra a Pero López de Rufes, li assignà una retinença de 5.940 sous més 900 roves de farina, que havia de cobrar de les rendes d'Elx i del seu port, i de les d'Asp, Xinosa i Monòver. L'alcaid hi havia de tenir un cavall armat i trenta peons.¹¹⁷ El 21 de maig de 1303 don Juan Manuel, senyor de tots aquests llocs, demanà a Jaume II una reducció del salari de l'alcaid de la Calaforra que, segons ell afirmava, cobrava «entre pan e dineros fata dies mille solidos de rreales», quan en temps del seu pare no havia tingut mai més de 400 maravedís i el mateix amb ell; aquella retinença li semblava a don Juan Manuel excessiva per a una torre com aquella.¹¹⁸ Don Juan Manuel tenia motius per a lamentar-se, perquè la retinença de la Calaforra, que era en mans de Jaume II segons l'acord entre ambdós, era descomptada de les rendes que don Juan cobrava dels llocs del seu senyoriu ja citats i així resultava perjudicat directament per la sobrevaloració de la Calaforra. A la reglamentació abans citada del primer de maig de 1303, el rei complagué en part don Juan Manuel i deixà la retinença de la Calaforra en 3.500 sous.¹¹⁹ Posteriorment, el monarca anà donant la raó a don Juan: el 13 de desembre de 1304 la retinença de la Calaforra era ja només de 2.500 sous¹²⁰ i el 24 d'abril de 1306 de 1.000 sous,¹²¹ quantitat que quedà fixa un quant temps per a les èpoques de pau. En temps de guerra, essent alcaid Bernat de Vall-llebrera, el 1359, la retinença fou augmentada a 2.000 sous, però fou rebaixada poc temps després novament a 1.000 sous, quan l'alcaidia fou concedida a Berengueró Togores.¹²²

L'agost de 1361, com ja hem dit, la retinença fou suprimida, amb l'alcaidia, perquè la reina Elionor considerà que, havent estat signada la pau amb Castella, la Calaforra no necessitava custòdia.¹²³ Després de poc, però, restablí l'alcaidia, canviant el règim de tinença i concedint la fortalesa «pro casa plana» al mateix Berengueró Togores, que la tenia abans a costum d'Espanya. La concessió no menciona retinença, només que l'alcaid podria disposar dels horts de la Calaforra i de l'aigua per a regar-los, cosa que fa suposar que la retinença havia estat suprimida.¹²⁴ Represa la guerra, però, la reina es mostrà disposada a pagar novament 2.000 sous de retinença per tal de poder trobar un bon alcaid.¹²⁵

El 1363 la fixació de la retinença de la Calaforra quedà en mans del capità del lloc, Humbert Desfonollar, que rebé la titularitat de l'alcaidia de la Calaforra amb la facultat d'encomanar-la a qui volgués i assignar-li un salari, que hauria de deduir del seu propi de capità, que era de 5.000 sous;¹²⁶ no sembla, però, que aquesta facultat arribés a ésser usada, ja que, probablement, Humbert Desfonollar no pogué prendre possessió del càrrec de capità abans que la vila caigués en poder dels castellans. Acabada la guerra, l'alcaidia de la Calaforra romangué en el règim de «casa plana» i la retinença en baixà a

117. ACA, C, reg. 195, f. 31 v. (1297, juliol, 4).

118. A. GIMÉNEZ SOLER, *Don Juan Manuel*, doc. 64, pàg. 278.

119. Apèndix, doc. 4.

120. ACA, C, reg. 234, f. 87 v.

121. *Ibidem*, f. 88 r., *Codoín*, XXXIX, pàg. 114.

122. ACA, C, reg. 1164, f. 59 r. (1359, abril, 15) i Apèndix, doc. 19.

123. Apèndix, doc. 20. Cf. abans nota 32.

124. ACA, C, reg. 1569, f. 113 r.-v.

125. ACA, C, reg. 1569, f. 146 r. (1362, agost, 31).

126. ACA, C, reg. 1572, f. 32 r. (1363, novembre, 4).

400 sous, cosa que demostra que la consideració de la utilitat militar de la fortalesa també havia disminuït molt.¹²⁷

Pel que fa al castell de Crevillent, la retinença habitual en fou de 2.000 sous, tant al començament com a mitjan segle XIV, malgrat que al començament de segle es regia «pro domo plana».¹²⁸ Abans de 1312 només el custodiaven quatre guardes i aquest any passaven a fer-ho vint.¹²⁹ El 1318, quan passà al Patrimoni reial, el monarca li fixà una guarnició de vuit homes i dos rossins.¹³⁰ Durant la guerra amb Castella, la retinença fou apujada a 4.000 sous i la reina Elionor estava disposada, el 1359, a pagar encara 1.000 sous més a causa de la dificultat de trobar un alcaid per a aquest castell, considerat molt perillós; en canvi no en volia oferir més per a l'alcaidia de la Calaforra d'Elx que, deia, formava un tot amb la vila, que era un lloc fort.¹³¹ Efectivament, el 13 de novembre de 1359 l'alcaidia del castell de Crevillent fou confiada a Berenguer Togores amb una retinença de 5.000 sous, mentre durés la guerra amb Castella, i 3.000 sous en temps de pau o treva llarga.¹³²

Durant la guerra amb Castella, la guarnició de Crevillent fou reforçada amb ballesters. El 1359 n'hi havia alguns a càrrec del senyor del lloc, l'infant Martí, però la seva tutora, la reina Elionor, ordenà que fossin acomiadats perquè l'infant Ferran n'hi havia d'enviar 50 a càrrec de la Generalitat de València que, amb cent homes més entre moros i cristians, i 10 homes a cavall, que també hi haurien d'ésser enviats per l'infant, a requesta del rei, podrien defensar bé el castell.¹³³

Després resultà que la ciutat de València envià part d'aquests ballesters, 38, però que la Generalitat no els volia pagar, ja que només pagava homes a cavall, malgrat que els ballesters resultaven més efectius en una fortalesa.¹³⁴ Tot primer, la reina manà al procurador Domingo Llull, el darrer dia de novembre de 1359, que busqués 40 ballesters cristians de la comarca, amb un salari de 18 diners diaris per a substituir els que hi havia, que cobraven 2 sous. Si no els podia trobar havia de llogar 25 ballesters cristians al preu que fos i altres 25 sarraïns a 18 diners, però cobrant-ne només 6, els quals haurien de deixar llur família en rehenes.¹³⁵ A més la reina disposà poc després que el salari dels deu homes a cavall que havien estat concedits a Crevillent (dels 60 assignats a Elx i Crevillent) fos esmerçat secretament en el salari dels ballesters,¹³⁶ solució que també recomanà el rei al mestre racional, Berenguer de Codinaes.¹³⁷

127. ACA, C, reg. 1572, f. 74 r.-v. (1368, gener, 1) i reg. 2064, f. 41 r.-v. (1374, maig, 20).

128. ACA, C, reg. 234, f. 89 v. (1318, gener, 22) i reg. 1572, f. 51 r.-v. (1366, setembre, 12) i f. 79 v. (1368, febrer, 20).

129. M. T. FERRER I MALLOL, *La frontera amb l'Islam en el segle XIV. Cristians i sarraïns al País Valencià*, Barcelona, 1988, doc. 40.

130. ACA, C, reg. 234, f. 89 v. (1318, gener, 22).

131. ACA, C, reg. 1569, ff. 22 v.-23 v. (1369, octubre, 8).

132. Apèndix, doc. 17.

133. ACA, C, reg. 1569, ff. 21 r.-22 r. (1359, octubre, 7). Cf. també *ibidem*, ff. 23 v.-25 r. (1359, setembre, 24 i 30). En realitat el rei havia disposat que els 50 ballesters fossin pagats per la ciutat de València i les viles reials (és a dir, pel braç reial del General de València). L'infant Ferran havia de fer el repartiment de la càrrega entre elles. Algunes viles, però, com Morella, a qui tocaven set ballesters i mig sou de ballester, es negaren a acceptar la taxa imposada per l'infant, al·legant impropedècia en la forma; el rei els hagué de donar la raó i anul·lar l'ordre de l'infant: ACA, C, reg. 1382, ff. 70 v.-71 r.; 71 v. (1359, octubre, 7: carta a l'infant Ferran) i f. 97 r.-v. (1359, desembre, 12: carta als jurats i prohoms de Morella).

134. ACA, C, reg. 1569, ff. 34 v.-35 r. (1359, desembre, 12) i reg. 1168, ff. 135 v.-136 r. (1360, gener, 9).

135. ACA, C, reg. 1569, ff. 29 v.-30 r. (1359, novembre, 30). Cf. el text corresponent a la nota 140.

136. ACA, C, reg. 1569, ff. 34 v.-35 r. (1359, desembre, 12).

137. ACA, C, reg. 1168, ff. 135 v.-136 r. (1360, gener, 9).

Pocs mesos després, pel febrer de 1360, la reina aconseguia que el mestre racional pagués encara el salari d'aquests ballesters un mes més, mentre el rei buscava una solució i el procurador d'Elx i Crevillent, Domingo Llull, buscava ballesters que cobressin, com volia la reina, menys de 18 diners. Sembla que per aquest preu només havia trobat 25 ballesters moros, però l'alcaid, Berenguer Togores, no volia moros dins del castell.¹³⁸ Pel maig semblava que la reina havia trobat una solució assignant una part de la paga de deu homes a cavall a deu homes d'Elx, els quals només cobrarien 3 sous diaris, mentre que els dos sous restants de la paga serien per als ballesters de Crevillent. No sembla, però, que aquesta solució arribés a convertir-se en realitat perquè, pel juny, la reina continuava insistint que calia que hi haguessin 50 ballesters a Crevillent i indicà a Domingo Llull que si no els pagava la Generalitat de València que els pagués amb les rendes del lloc i que revengués aquestes rendes, si calia, per un cert temps.¹³⁹

Finalment, sembla que la reina hagué de resignar-se a tenir-hi només 30 ballesters i a pagar-los ella. D'aquests ballesters, a més, 19 hagueren d'ésser moros, vassalls de l'infant, mentre que els altres 11 eren cristians. Els que eren moros cobraven 45 sous al mes per a llur manteniment i 18 diners diaris per la feina, però d'aquests 18, 12 els retenia el procurador per a amortitzar el deute dels moros envers l'infant per causa de rendes endarrerides, de manera que només podien cobrar 6 diners diaris, que sembla que el procurador tampoc no els pagava, almenys d'això s'havia queixat l'aljama sarraïna de Crevillent pel novembre de 1360. Malgrat tot, sembla que hi havia moros disposats a fer la feina encara per menys diners i els que havien tingut la fortuna d'obtenir treball el sotsarrendaven donant als substituïts 20 o 25 sous mensuals dels 45 destinats al manteniment. Pel maig de 1361 la trapelleria havia arribat a oïda de la reina, que prohibí la sotscontractació abusiva al·legant que «de fet de sou no se'n deu fer mercaderia» i manà que els culpables fossin castigats pagant-los només el que ells haguessin donat als substituïts.¹⁴⁰

Acabada la guerra, el 1375, les alcaldies del castell de Crevillent i de la Calaforra d'Elx foren concedides conjuntament a Francesc Miró, amb una retinença total de 3.000 sous, el castell a costum d'Espanya i la Calaforra «pro domo plana».¹⁴¹

Quant als castells d'Elda i de la Mola de Novelda, el primer tingué una retinença que oscil·là entre els 3.000 i els 2.000 sous. Al començament del segle XIV eren 2.500 sous;¹⁴² durant la guerra dels dos Peres fou de 3.000 sous. Llavors tenia entre onze i dotze homes de guarnició, a més de l'alcaid.¹⁴³ Acabada la guerra, la retinença tornà a ésser de 2.500 sous,¹⁴⁴ però fou rebaixada ben poc després a 2.000 sous, quantitat que

138. ACA, C, reg. 1569, ff. 44 v.-45 r. (1360, febrer, 6).

139. ACA, C, reg. 1569, ff. 56 r. i 59 r.-v. (1360, maig, 8 i juny, 18). També el rei havia pregat al comte de Dènia, a Pere de Xèrica i a Gilabert de Centelles que procuressin que la Generalitat de València pagués els ballesters de Crevillent com es pagaven amb el donatiu de Corts precedent, deduint el sou de deu homes a cavall dels que havien d'ésser a Elx i dedicant-ho al sou dels ballesters: reg. 1382, f. 138 v. (1360, juny, 10). Per l'agost el rei envià un missatger a València per a demanar que la Generalitat pagués el salari dels alcaldes de Cabder i de Crevillent i dels ballesters que hi tenia: reg. 1172, f. 136 r. (1360, agost, 20).

140. ACA, C, reg. 1569, ff. 71 r.-v. i 73 r.-v.

141. ACA, C, reg. 2064, ff. 200 v.-201 r. (1375, desembre, 11).

142. ACA, C, reg. 234, f. 78 r.-v. (1312, agost, 18) i RP, MR, reg. 1721, f. 22 v. Cf. també el memorial de retinençes de castells, *Codoín*, vol. XXXIX, pàg. 360.

143. ACA, RP, MR, reg. 1721, f. 35 r. i ACA, C, reg. 1822, ff. 180 v.-181 v. (1388, febrer, 20).

144. ACA, RP, MR, reg. 1711, f. 26 r.

sembla que quedà fixa la resta del segle.¹⁴⁵ El castell de la Mola, en canvi, segons les nostres notícies, tingué sempre una retinença de 3.000 sous, llevat del 1386, en què fou reduïda a 100 lliures, és a dir, a 2.000 sous.¹⁴⁶ El 1384 hi havia deu homes de guarnició a la Mola de Novelda i també al castell d'Elda, comptant-hi els alcaids. Davant els rumors d'una guerra amb Granada, la reina Sibil·la, senyora d'ambdós llocs, ordenà a tots dos alcaids que contractessin 60 homes cristians, 30 per a cada castell, de manera que n'hi hagués 40 a cadascun.¹⁴⁷

L'únic cas d'indisciplina i àdhuc de sedició que coneixem s'esdevingué precisament a la guarnició del castell de la Mola. Pel juliol de 1321 arribà a la cort la notícia que un dels guardians del castell de la Mola n'havia provocat un altre a baralla amb l'espasa desembeinada; seguidament, havia pres sagetes i l'escut i s'havia tancat a la torre del castell, on hi havia l'església, i allí s'havia defensat contra el lloctinent i els homes del castell, que finalment el n'havien tret violentament. Jaume II ordenà a Bernat de Vilaragut, que era alcaid de la Mola, que castigues exemplarment aquest guardià perquè no es podia tolerar una revolta semblant.¹⁴⁸

Sembla també un cas de sedició el que s'esdevingué a Elda durant la guerra contra Castella, dita dels dos Peres; l'alcaid i onze homes de la guarnició hi foren morts per un tal Rodrigo de Ganga, ajudat per alguns moros del lloc, els quals portaren els caps de llurs víctimes i les claus del castell al rei Pere el Cruel de Castella, que llavors assetjava Elx. Encara que enlloc no es diu explícitament que Rodrigo de Ganga fos de la guarnició d'Elda, sembla una hipòtesi ben versemblant, ja que altrament hauria resultat difícil que hagués pogut sorprendre-la.¹⁴⁹

El castell de Callosa fou un altre dels que experimentà més variacions en les xifres de la retinença. El 1296, quan fou cedit a Roderic de Biscarra, fou fixada en 2.000 sous, atenent que eren temps de guerra, i hom deixà per a més endavant la determinació de la retinença que seria abonada en temps de pau.¹⁵⁰ El 1303 la retinença fou reduïda a una xifra una mica estranya: 1.333 sous, 4 diners, quantitat que figura també en la llista de retinences del 1303 que hem comentat tantes vegades.¹⁵¹ El 1306 aquesta retinença fou establerta per tres anys en 1.500 sous, però Garcia de Biscarra, el nou alcaid del castell, no en percebria res, ja que tenia un deute envers la cúria, raó per la qual hauria de mantenir el castell a pròpies despeses durant tots tres anys. Pagat aquest deute a la cúria, la retinença del castell passaria a ésser de 800 sous,¹⁵² i aquesta fou la retinença habitual del castell durant la primera meitat del segle.¹⁵³ El 1356 apareix en els comptes de la batllia general dellà Xixona, quan Ramon de Rocafull era alcaid de Callosa, una

145. ACA, C, reg. 1590, f. 109 v. (1368, març, 31) i reg. 2043, f. 107 r. (1395, juliol, 14).

146. ACA, C, reg. 234, f. 78 v. (1312, setembre, 23 i 1320, gener, 21), f. 93 r. (1324, novembre, 1), *Codoín*, vol. XXXIX, pàg. 361, RP, MR, reg. 1721, ff. 23 v. i 34 r., reg. 1711, f. 26 r. Cf. també ACA, C, reg. 1590, f. 108 v. (1386, març, 2) i ff. 107 v. - 108 r. (1386, març, 24).

147. ACA, C, reg. 1589, ff. 140 v. - 141 r. (1384, abril, 4).

148. ACA, C, reg. 246, f. 248 v. (1321, juliol, 30).

149. ACA, C, reg. 1822, ff. 180 v. - 181 v. (1358, febrer, 20).

150. ACA, C, reg. 194, ff. 244 v. - 245 r. i 254 v. - 255 r. (1296, setembre, 10) i reg. 199, f. 47 v. (1302, febrer, 14).

151. Apèndix, doc. 4 i ACA, C, reg. 234, f. 77 r.

152. ACA, C, reg. 234, ff. 77 r. - 78 r. (1306, març, 26 i 27).

153. ACA, C, reg. 234, f. 79 r. (1324, febrer, 23) i f. 89 r.; RP, MR, reg. 1701, f. 8 v. i reg. 1702, f. 6 v. i *Codoín*, vol. XXXIX, pàg. 359.

xifra de retinença molt estranya: 666 sous i 8 diners.¹⁵⁴ Durant la guerra amb Castella la retinença fou apujada a 4.500 sous¹⁵⁵ i hom preveïé que, en temps de pau, seria de 1.500 florins;¹⁵⁶ retornat, però, el castell a mans del rei Pere el 1366, la retinença fou fixada en 1.000 sous i encara, poc temps després, cap al 1368, el mestre racional, basant-se en els comptes antics de la batllia, pretengué rebaixar-la i deixar-la en 800 sous, com cap al 1324.¹⁵⁷ De tota manera, el 1380 la retinença tornava a ésser de 1.000 sous i suposem que continuà així la resta del segle.¹⁵⁸ El 1382, però, no sabem per quina raó, foren pagats a l'alcaid de Callosa només 980 sous.¹⁵⁹ el 1387, un document indicava que l'alcaid de Callosa havia de cobrar igual que els seus antecessors i, a més, 1.000 sous.¹⁶⁰

Generalment, no pas sempre, els castells sotmesos al règim de casa plana tenien una retinença més petita. Ho hem vist en el cas de la Calaforra d'Elx, quan deixà d'ésser regida a costum d'Espanya. D'altra banda, hi ha una carta reial, del 1312, que lliga ambdues coses. En aquesta carta Jaume II concedí a Miquel Vidal de Llibià l'alcaidia d'Elda a costum d'Espanya, amb una retinença de 2.500 sous, amb la condició que, sempre que el rei volgués que es guardés «pro domo plana», podria fer el canvi i reduir-ne la retinença.¹⁶¹ Al contrari, no hi hagué variació de retinença quan, el 1391, el castell de Crevillent passà del règim de costum d'Espanya al de casa plana, però fou perquè l'alcaid pogués fer servir aquests diners per a fer obres en el castell, que tenia els murs molt enderrocats. Mentre es restaurava, l'alcaid no hauria de tenir les responsabilitats que comportava la custòdia a costum d'Espanya, responsabilitats que l'estat del castell no permetia d'assumir, especialment en aquell any 1391 en què corrien rumors d'un possible atac de Granada en connivència amb els moros valencians, somoguts pels atacs als calls jueus i a les moreries.¹⁶²

Entre les fortaleses regides «pro domo plana» sobresurt la de Guardamar. També la retinença d'aquest castell sofrí grans oscil·lacions, malgrat que estigué sotmès sempre al mateix règim de casa plana. A la llista de retinences del primer de maig de 1303 figura amb 400 sous.¹⁶³ El 1305, fou doblada a favor de Berenguer de Massanet, porter del rei, a qui Jaume II havia encomanat el castell l'any anterior, però especificant que era només en atenció a ell; si deixava la guarda de la fortalesa, la retinença seria només de 300 sous.¹⁶⁴ El 1314, li foren sumats 200 sous més encara, de manera que la retinença passà a ésser de 1.000 sous.¹⁶⁵ Quan Berenguer de Massanet deixà Guardamar, la retinença fou disminuïda, però no tant com havia estat anunciat: fou deixada en 500 sous;¹⁶⁶ el 1356, quan ja havia començat la guerra amb Castella, passà a 1.540

154. ACA, C, RP, MR, reg. 1721, f. 22 v.

155. ACA, C, reg. 1199, f. 444 r.-v. (1364, juliol, 12); reg. 1195, f. 33 v. (1364, juliol, 15).

156. ACA, C, reg. 911, f. 17 r.-v. (1364, octubre, 16).

157. ACA, RP, MR, reg. 1711, f. 26 r. i reg. 1712, ff. 26 r. i 29 r.

158. ACA, RP, MR, reg. 1722, f. 139 v.

159. *Ibidem*, f. 196.

160. ACA, C, reg. 1920, f. 49 r.-v.

161. ACA, C, reg. 234, f. 78 r.-v. (1312, agost, 18).

162. Apendix, doc. 43.

163. Apendix, doc. 4.

164. ACA, C, reg. 234, ff. 87 r. i 88 r. (1304, setembre, 8; 1305, juliol, 4 i 1306, abril, 24).

165. *Ibidem*, f. 88 v. Cf. també reg. 210, f. 132 r. (1314, febrer, 7).

166. ACA, C, reg. 234, f. 90 r. i RP, MR, reg. 1702, f. 7 r.

sous.¹⁶⁷ El 1366, quan les altres retinences dels castells menors experimentaren una disminució, la de Guardamar fou augmentada i passà a ésser de 2.000 sous, quantitat que encara es mantenia el 1383, bé que el 1387 tornà a passar als 500 sous.¹⁶⁸

Hem de referir-nos encara a l'alcaidia de la torre de Santa Pola en el port del Cap de l'Aljub, que era custodiada també sota el règim de casa plana. El 1304 Jaume II l'encomanà a Mateu de Castellsent, sense salari però amb la cessió del rendiment que produís l'alqueria de Benicreixent.¹⁶⁹ El 1309, quan la torre fou confiada a Alfons Guillem, hom féu esment en el privilegi de concessió que el nou alcaid rebria el salari acostumat,¹⁷⁰ salari que, segons la llista de retinences de cap al 1315 publicada a la «Colección de Documentos Inéditos», ascendia a 700 sous.¹⁷¹ Molts anys després, el 1361, quan tornem a tenir notícies d'aquesta alcaidia, la retinença era de 300 sous, quantitat que no era tan migrada, perquè l'alcaidia de la torre comportava, almenys en aquesta època, l'usdefruit de l'escrivania del port, que segurament devia produir rendes més considerables.¹⁷² El 1384 Domingo Quirat, que era llavors alcaid de la torre del Cap de l'Aljub, demanà un augment de la retinença perquè assegurava que els continus atacs dels moros l'obligaven a tenir-hi més soldats. Per aquest motiu l'infant Martí sol·licità informació a Francesc Miró, procurador d'Elx, sobre la retinença de la torre en temps de pau i en temps de guerra per tal de poder decidir-ho.¹⁷³ No sabem si aquesta retinença es basava encara en l'usdefruit d'una part de les terres de l'alqueria de Benicreixent o bé si li havia estat assignada una quantitat en metàl·lic.

La torre del Cap de l'Aljub fou l'únic cas que coneixem d'una retinença integrada únicament per ingressos procedents d'una propietat agrícola, però en altres fortaleses la retinença fou completada en part per unes quantitats, rendes o terres que el senyor del castell lliurava per pròpia voluntat. Pel maig de 1296, Jaume II concedí a l'alcaid de Guardamar, Galceran de Rosanes, el quint de les cavalcades que es fessin a Múrcia i es portessin a Guardamar, quint que li hauria de lliurar el porter reial Bernat Ginebret.¹⁷⁴ D'altra banda, ja hem vist que, el 1387, el rei assignà a Guillem Pérez de Vaillo, alcaid de Callosa, 1.000 sous més, a part de la retinença,¹⁷⁵ mentre que Berenguer Togores, el 1356, a més de la retinença del castell d'Elda (2.500 sous) tenia una cavalleria de 1.500 sous.¹⁷⁶ De vegades, aquest complement per a l'alcaid podia ésser un hort. A la concessió de l'alcaidia de la Calaforra d'Elx a favor de Berengueró Togores, el 1359, hi constava que l'alcaid tindria, mentre ocupés el càrrec, uns horts que hi tenia el senyor del lloc, potser per a compensar la disminució de la retinença en 1.000 sous, puix que l'alcaid anterior n'havia tingut 2.000 sous;¹⁷⁷ un any després, la reina Elionor concedí a Berenguer Togores, pare de Berengueró i alcaid

167. ACA, RP, MR, reg. 1721, f. 22 v.

168. ACA, RP, MR, reg. 1711, f. 25 v. i C, reg. 1590, f. 29 r. i ARV, MR, reg. 4544, f. 13 v.

169. Apèndix, doc. 7.

170. ACA, C, reg. 232, f. 365, r.-v. (1309, maig, 2).

171. *Codex*, vol. XXXIX, pàg. 114.

172. ACA, C, reg. 1569, ff. 100 v.-101 r. (1361, juliol, 4).

173. ACA, C, reg. 2072, f. 158 r. (1384, maig, 18).

174. ACA, C, reg. 340, f. 10 v. i 53 r., 71 r. i 80 r. (1296, maig, 2 i 11, 18 i 21). Jaume II, a més, recomanà al veguer de Barcelona els béns que Galceran de Rosanes tenia en aquesta vegueria, ja que es quedava al servei del rei en el regne de Múrcia: reg. 340, f. 287 v. (1396, agost, 3).

175. ACA, RP, MR, reg. 1712, ff. 26 r. i 29 r. i C, reg. 1920 f. 49 r.-v. (1387, març, 18).

176. ACA, RP, MR, reg. 1721, ff. 22 v. i 26 r.

177. Apèndix, doc. 17.

del castell de Crevillent, l'hort que l'infant Martí, senyor del lloc, hi posseïa, hort anomenat «real engidit».¹⁷⁸

Les retinences solien pagar-se de quatre en quatre mesos,¹⁷⁹ algunes vegades, però, sobretot durant la guerra amb Castella, alguns alcaids demanaren que els fos avançada la retinença, potser perquè necessitaven proveir amb abundància llur castell de queviures per a l'eventualitat d'un setge. El 1360, per exemple, Berenguer Togores, alcaid de Crevillent, demanà un avançament de la retinença, com també armes, i la petició fou acceptada per la reina, que ordenà al seu procurador que el complagués;¹⁸⁰ no obtingué, en canvi, el pagament puntual dels cinc homes a cavall que tenia al castell, a sou de la Generalitat de València, ni dels dos que el seu fill Berengueró tenia a la Calaforra. Pel març de 1361 ambdós alcaids s'havien queixat que els eren deguts vuit mesos i 20 dies i que, si no els era pagat el salari, haurien d'abandonar la guarda dels castells.¹⁸¹ El 1364 era Jaume Carles, alcaid de Callosa, aquell qui havia de reclamar el pagament de la retinença¹⁸² i, segurament per la por que després no cobraria o no podria cobrar, el rei ordenà, no gaire més tard, que el nou alcaid que acabava de nomenar per a aquest castell, Berenguer de Liminyana, cobrés 2.000 sous per avançat de la retinença, ja que altrament no es faria càrrec del castell.¹⁸³

Per al batlle general, però, devia ésser difícil, en aquells temps tan dramàtics de la guerra amb Castella, pagar les retinences i en alguns casos calgué recórrer a les confiscacions; ens consta concretament que hi hagué una ordre reial per a vendre el blat i rendes del bisbe i el capítol de Cartagena per tal de pagar la retinença de l'alcaidia del castell d'Oriola a Joan Martínez d'Eslava.¹⁸⁴

Acabades les operacions bèl·liques, la situació no millorà. Les rendes de la batllia general dellà Xixona, que havien de respondre del pagament de les retinences dels castells, havien quedat reduïdes a no-res a causa de les destruccions produïdes per la guerra. Així, per exemple, s'explica que Pere el Cerimoniós, després d'haver encomanat el castell d'Alacant a Dalmau de Jàfer, li demanés, quan tot just acabava de marxar de la cort, on havia prestat jurament i homenatge, que li tornés el castell perquè el volia encomanar a una altra persona, no pas perquè tingués res en contra seu sinó perquè aquesta altra persona podria bestreure dels béns propis els diners per a fornir el castell de viandes i d'altres coses necessàries.¹⁸⁵ En aquest cas el rei es repensà i deixà l'alcaidia, de moment, a Dalmau de Jàfer,¹⁸⁶ però no pas perquè la situació financiera hagués millorat. Ben al contrari, durant els darrers anys del segle, des del 1376, la batllia general del regne de València hagué d'encarregar-se de pagar les retinences dels castells d'Oriola i d'Alacant; ja ens hi hem referit en un article sobre la batllia general dellà

178. Apèndix, doc. 19; ACA, C, reg. 1569, ff. 47 v.-48 r. (1360, febrer, 5).

179. ACA, C, reg. 1885, f. 174 r. (1394, abril, 2).

180. ACA, C, reg. 1569, ff. 44 v.-45 r. (1360, febrer, 6).

181. ACA, C, reg. 1174, ff. 86 v.-87 r. (1361, març, 11). Ja s'havien queixat un any abans de la manca de pagament, com veiem sense obtenir satisfacció, malgrat que el rei havia fet gestions perquè hom els pagués el salari: reg. 1382, ff. 132 v.-133 r. (1360, maig, 5) i f. 138 v. (1360, juny, 10).

182. ACA, C, reg. 1203, ff. 152 v.-153 r.

183. ACA, C, reg. 1202, f. 162 r.-v. (1364, octubre, 15) i reg. 1195, f. 117 v. (1364, octubre, 16).

184. ACA, C, reg. 1202, f. 134 r.-v. (1364, setembre, 30).

185. Apèndix, doc. 29.

186. ACA, C, reg. 1219, f. 3 r. (1367, setembre, 11).

Xixona.¹⁸⁷ Malgrat tot, el 1381, Joan Mercer, que havia tingut l'alcaidia del castell d'Alacant des del 1369 fins llavors, es queixà que, des que s'havia fet càrrec de l'alcaidia, no n'havia cobrat la retinença.¹⁸⁸

També hi hagué dificultats en el pagament de la retinença del castell de Callosa. El 1383 encara es devien al difunt Guillem Pérez de Vaillo, que n'havia estat alcaid, diverses quantitats, algunes des d'abans del 1377 i que corresponien, segons sembla, a l'escreix o complement de 1.000 sous que li havia concedit el rei a més de la retinença ordinària.¹⁸⁹ Potser més endavant les dificultats per a pagar la retinença de Callosa continuaren perquè, el 1406, la retinença fou consignada sobre l'impost del moixerifat d'Oriola, que hom devia considerar que podia respondre millor del pagament que no pas una assignació sobre les rendes, en general, de la batllia.¹⁹⁰ Així i tot, el 1408, l'alcaid, Joan Soler, tenia dificultats per a cobrar-la.¹⁹¹

Amb la retinença que rebia, l'alcaid havia de tenir el castell ben fornit no solament d'homes sinó també de vitualles i d'armes. Cada membre de la guarnició devia estar obligat a tenir armes pròpies, les que corresponien a la seva especialitat, però, a més, el castell havia de tenir algunes armes i peces d'armadura, no pas gaires, i municions. A Crevillent, el 1318, per exemple, Acard de Mur, que s'havia fet càrrec del castell quan fou incorporat a la Corona, s'havia posat d'acord amb el rei per a deixar-hi, quan se'n fes càrrec Pero López de Rufes, a qui havia estat concedida l'alcaidia, vuit escuts, vuit capells de ferro i cinc o sis ballestes; el rei considerava que aquest armament era suficient de moment.¹⁹² Cap a la fi de segle, un altre castell petit, el de Callosa, havia de tenir trenta ballestes, deu pavesos i 6.000 viratons.¹⁹³ Cal suposar que els castells més grans, com el d'Oriola o el d'Alacant, tenien més armament. Durant la guerra amb Castella, el 1365, el rei havia disposat que fossin enviades a Oriola cent ballestes que havia fet fer al ballester reial Guillem Sacalm.¹⁹⁴ Després de la retirada de les tropes de Pere el Cruel, el 1366, que s'endugueren totes les armes del castell de Crevillent i de la Calaforra d'Elx, calgué proveir ambdues fortaleses amb escuts, ballestes, viratons, cuirasses, etc. El dispenser de l'infant Martí, Bartomeu de Bonany, rebé l'encàrrec de comprar-ne i de lliurar-les després als alcaids amb acta notarial.¹⁹⁵ A Alacant, en canvi, els castellans havien deixat una gran provisió de viratons o passadors. Pel setembre de 1366, el rei ordenà a l'alcaid del castell, Dalmau de Jàfer, que en lliurés 40.000 al governador d'Oriola, Nicolau de Pròixida.¹⁹⁶

187. ACA, RP, MR, reg. 1722, f. 21 r. i M.T. FERRER, *La batllia general de la part del regne de València della Xixona*, en curs de publicació a «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 6, text corresponent a les notes 88-91.

188. ACA, C, reg. 1737, f. 8 r. (1381, gener, 19).

189. ACA, C, reg. 1281, ff. 178 v.-179 v. (1383, novembre, 23).

190. ACA, C, reg. 2181, ff. 88 v.-89 r. (1406, maig, 10).

191. ACA, C, reg. 2183, f. 144 r.-v. (1408, octubre, 20).

192. ACA, C, reg. 244, f. 240 r. (1318, març, 6).

193. ACA, C, reg. 1281, ff. 178 v.-179 v. (1383, novembre, 23).

194. ACA, C, reg. 1210, f. 82 v. (1365, abril, 22).

195. ACA, C, reg. 1572, f. 60 r.-v. (1366, octubre, 7). Aquestes armes ja havien estat trameses el 27 d'abril de 1367: reg. 1576, f. 3 r.

196. ACA, C, reg. 1078, f. 138 r. (1366, setembre, 25).

9. LES DESPESES PER A OBRES

Pel que fa a la conservació dels castells, els alcaids rebien, independentment de la retinença, uns diners que havien de destinar a les obres de restauració i manteniment del castell. A Oriola, la tercera part de les peites i del cabeçatge que pagaven els sarraïns s'havia de destinar a les obres del castell. Pel setembre de 1303, però, el Consell d'Oriola es queixà al rei que l'alcaid, Roderic de Biscarra, no hi esmerçava els diners procedents d'aquest impost, que el Consell li lliurava, per aquest motiu el rei decidí que fossin administrats per un prohóm d'Oriola elegit pel batlle general del regne de Múrcia, Ferrer Descortell.¹⁹⁷

Aquests diners, però, no devien ésser suficients per a fer les obres necessàries. El 1304, el rei decidí emprendre obres d'envergadura en diferents castells i destinà 10.000 sous anuals a les obres del castell d'Oriola, 5.000 a les del castell de Cartagena, que encara li pertanyia, 2.000 al castell de Guardamar i 1.000 a les muralles de l'esmentada vila, diners que s'havien de despendre amb coneixement de Pere de Montagut, procurador a les terres dellà Xixona.¹⁹⁸

Entre maig i juny de 1305, Gombau d'Entença, que era llavors el procurador general del regne de València, inspeccionà els castells de la frontera meridional i considerà que calia fer obres al d'Oriola i fornir d'armes i vitualles el de Callosa; Ferrer Descortell quedà encarregat, per decisió del rei, de tenir cura d'ambdues coses.¹⁹⁹

El 1306, les assignacions de 1304 continuaven vigents per a Oriola, mentre que els 3.000 sous de Guardamar s'havien de distribuir entre aquesta vila i la Calaforra d'Elx (2.000 la Calaforra i 1.000 Guardamar) i l'assignació de Cartagena desapareixia perquè havia deixat de pertànyer a Jaume II.²⁰⁰

En aquestes relacions no apareix cap menció dels diners destinats a obres en el castell d'Alacant, però ens consta, per un manament reial del 1310, que eren 2.000 sous.²⁰¹

L'any 1308 calgué fer obres a Alacant, a Elx, a Callosa i a Guardamar. Sembla que aquella primavera hi havia hagut aiguats tan grossos en aquesta zona que s'havien perdut les collites i deixat a la misèria els sarraïns de l'horta d'Elx; s'havien destruït cases i, fins i tot, els castells, cosa que resulta força explicable atesa la importància que hi tenien les construccions de tapial. Les muralles i les torres d'Elx havien quedat particularment afectades. Ferrer Descortell quedà encarregat de fer-hi realitzar les reparacions necessàries, amb la seguretat que li'n serien admeses les despeses quan presentés els comptes.²⁰²

Dos anys després, el 1310, Jaume II donà ordres a diverses personalitats, a Pere López de Rufes, lloctinent de procurador, i al batlle general, Ferrer Descortell, entre d'altres, perquè inspeccionessin els castells, hi fessin fer les obres necessàries, usant els veïns de cada lloc com a mà d'obra, i els proveïssin de viandes. La incertitud sobre les

197. Apèndix, doc. 5.

198. ACA, C, reg. 234, f. 87 v. (1304, desembre, 5).

199. ACA, C, reg. 235, f. 228 r. (1305, juny, 13) i reg. 236, ff. 38 v. - 39 r. (1305, setembre, 9).

200. ACA, C, reg. 234, ff. 77 v. i 88 r. (1306, abril, 24).

201. ACA, C, reg. 234, f. 88 r. (1310, abril, 8).

202. ACA, C, reg. 237, ff. 4 v. (1308, març, 28) i 75 v. (1308, abril, 26).

intencions de Granada, després del fracàs de la Croada contra Almeria, en un moment en què no era prou clar si hi havia un tractat de pau vigent o no, era la causa de la preocupació pels castells.²⁰³

El 1313 Jaume II s'interessà particularment pel castell d'Oriola, després que Arnau de Torrelles en prengué possessió; volia saber-ne l'estat general i especialment com era l'aljub i l'aigua que contenia.²⁰⁴

Segons la llista de retinences del 1315, publicada a la «Colección de Documentos Inéditos» l'assignació per a obres a Alacant continuava igual que el 1304, mentre que la d'Oriola havia baixat a 4.000 sous i Elx mantenia 2.000 sous per a la muralla.²⁰⁵

A la darrereria del 1316, Jaume II havia ordenat al batlle general de les terres dellà Xixona, Joan Rolf, que fes obres de reparació en el castell d'Oriola;²⁰⁶ com veurem, se n'hi havien fet el 1316 i se n'hi tornaren a fer el 1317, però el procurador, Acard de Mur, devia trobar que calia fer-hi més obres i cercà noves fonts de finançament en el «setmo», que era la part corresponent al rei en el boti de les cavalcades que es feien a la vila contra terres enemigues de Granada. Però el batlle general, Jaume Andreu, es resistí a lliurar-li aquests diners, probablement perquè el procurador no mostrava el document de concessió d'aquest dret, i consultà el rei sobre la qüestió. La resposta de Jaume II fou que, si el procurador no podia mostrar el privilegi de concessió del «setmo», havia d'abstenir-se d'intervenir en la col·lecta del dret.²⁰⁷

Els llibres de comptes de la batllia general dellà Xixona que s'han conservat ens informen també, de manera més concreta, de les quantitats que foren esmerçades en les obres dels castells reials en diversos anys.

Així, per exemple, pel que fa al castell d'Oriola, Berenguer Vedell, que devia ésser l'obrer designat per a les obres segons el privilegi que hem comentat abans, declarà haver gastat, i en lliurà el compte detallat, 463 sous i malla l'any 1316 i 1.021 sous i 11 diners l'any 1317.²⁰⁸ El 1356, Joan Marí, obrer aquell any, hi esmerçà 700 sous i 10 diners, mentre que, d'altra banda, Andreu Masquefa gastà 249 sous i 2 diners en coses per als castells d'Oriola i de Callosa.²⁰⁹

El 1366 sabem que hom feia obres en els terrats del castell d'Oriola. Joan Marí, que n'era obrer el 1366, hi despengué 138 sous i 9 diners,²¹⁰ mentre que el 1376, Andreu Miró, obrer des del 1366, hi esmerçà 372 sous i 9 diners barcelonins per tal de refer la torre rodona de l'albacar, enderrocada en part d'ençà de la guerra amb Castella. La vila hi contribuï amb els jornals d'homes i de bèsties de càrrega. Les obres continuaven el 1377, però amb menys empenta, ja que les despeses pujaren només a 49 sous i 6 diners; reprengueren amb més impuls el 1378; sabem que hi foren esmerçats 262 sous, només en material i salari del mestre d'obres, ja que la vila continuava pagant els jornals. L'any 1379 hom tornava a treballar en els terrats del castell; hi foren despesos per diversos

203. ACA, C, reg. 238, ff. 145 r. - 147 r. (1310, abril, 1).

204. ACA, C, reg. 241, f. 21 r. (1313, agost, 13).

205. *Codoín*, vol. XXXIX, pàg. 119.

206. ACA, C, reg. 243, f. 206 v. (1316, desembre, 4).

207. ACA, C, reg. 245, f. 115 v. (1319, abril, 21).

208. ACA, RP, MR, reg. 1701, ff. 12 v. i 22 v.

209. ACA, RP, MR, reg. 1721, ff. 32 r. i 33 v.

210. *Apèndix*, doc. 27.

conceptes, calç i tots altres materials de l'obra, jornals, etc., 114 sous per una banda, 349 sous i 6 diners per una altra i 14 sous per una altra. Sembla que l'obra havia estat causada per l'esfondrament d'un terrat situat sobre el molí del castell. Llavors n'era obrer Andreu Miró, que l'any següent s'ocupà de fer reparar el mur de l'albacar en un lloc situat prop de l'alberca i en altres punts, així com els «canons» o canalitzacions per on entrava l'aigua a la cisterna del castell. El 1381 i el 1382 les obres continuaven, ara al forn, a la torre de la Calòquia de l'albacar i en una altra torre veïna,²¹¹ mentre que el 1386 fou escurat l'aljub que hi havia a la porta de la Traïció i fou desmuntat un giny o màquina de guerra que es feia malbé; el 1389 hi fou construït un forn, que costà 33 sous, preu també de dues moles petites comprades per al molí.²¹² Hem inclòs a l'Apèndix documental la relació de despeses d'aquestes obres perquè pensem que poden tenir interès per als especialistes en arqueologia medieval.

Malgrat totes aquestes obres, Joan I afirmava, en una carta del 2 de novembre de 1389 adreçada a Ramon de Soler, batlle general del regne de València, que el castell d'Oriola amenaçava ruïna i li manava que hi anés o que hi enviés el seu lloctinent i que hi fes fer les obres que calgués.²¹³

El primer de juny de 1394 Joan I insistia novament, prop del mateix batlle general de València, que el castell s'enderrocaria completament si hom no hi feia obres i li manava que, sense perjudici de les quantitats que ja hi destinava, hi esmerçés durant tres anys la quantitat de 5.000 sous.²¹⁴

Sembla, però, que el castell requeria obres de consolidació i de reparació constantment. Pel febrer de 1410 el castell tornava a tenir diverses seccions en ruïnes i, segons els entesos, no s'hauria pogut defensar en cas d'atac. El perill que això suposava mogué el Consell d'Oriola a oferir al rei una col·laboració financera en les obres de la fortalesa: 1.500 sous anuals a canvi de la confirmació del privilegi atorgat per Pere el Cerimoniós a la vila, el 24 de setembre de 1364, segons el qual els oriolans no estaven obligats a contribuir en les demandes que el rei fes als seus regnes. Els oriolans desitjaven la confirmació d'aquest privilegi perquè, justament, el rei feia llavors demandes als seus súbdits tant amb motiu del seu segon matrimoni amb Margarida de Prades com de l'expedició a Sardenya, i també ells havien rebut una petició d'ajuda del rei. Davant la perspectiva d'un litigi molest si persistia a fer aquesta demanda a Oriola, el rei preferí acceptar l'oferta de la vila, que li fou presentada pel síndic Llop Alvarez d'Espejo, i solucionar així, almenys en part, el problema del finançament de les obres del castell d'Oriola, finançament que ell no podia afrontar perquè les rendes de la batllia de la Xixona havien quedat tan disminuïdes, després de la guerra amb Castella, que amb prou feines bastaven per a pagar els salaris dels oficials reials. Això no obstant, calia assegurar el bon estat d'un castell que, com el d'Oriola, era «guarda e deffensió» no

211. Apèndix, docs 34-40. Aquests són els únics comptes detallats que figuren en els registres de la batllia general del regne de València de la Xixona, i els publiquem en Apèndix, malgrat que són molt extensos, perquè poden tenir interès per als estudis arqueològics.

212. Apèndix, doc. 41. i ARV, MR, reg. 4544, f. 58 r.

213. ACA, C, reg. 1920. f. 149 r. (1389, novembre, 2). Sobre la intervenció del batlle general del regne de València en els castells d'Oriola i d'Alacant, cf. M.T. FERRER I MALLOL *La batllia general del regne de València de la Xixona*, en curs de publicació a «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval».

214. ACA, C, reg. 1983, ff. 118 v.-119 r. (1394, juny, 1).

solament de la vila, una «de les pus notables e insignes del dit regne de València», sinó també del mateix regne, ja que era fronterer amb Castella i molt proper al regne de Granada.²¹⁵ L'oferta d'Oriola, altrament, permetia gastar el primer any més dels 1.500 sous promesos a fi de poder fer obres de més envergadura, sempre que en els anys següents es descomprés el plus pagat de més.²¹⁶ Un veí de la vila, nomenat obrer pel governador i pels jurats de la vila conjuntament, el dia de Nadal, tindria cura de la distribució d'aquests diners.²¹⁷

Pel que fa a les obres del castell d'Alacant, ja hem dit que el 1310 hom hi destinà 2.000 sous; el 1317 ens consta pels llibres de comptes de la batllia general que hi foren despesos 1.591 sous i 5 diners,²¹⁸ sembla, però, que les obres que calia fer-hi eren tan considerables que exigien un esforç financer molt superior per a poder escometre-les. Per això, el 1326, Jaume II autoritzà la venda de llicències d'exportació de blat i d'ordi de les terres dellà Xixona, fins a la quantitat de 6.000 sous, per tal d'obtenir diners per a les obres dels castells d'Alacant i de Callosa. D'aquests 6.000 sous, 5.000 s'havien d'utilitzar en les obres d'Alacant, seguint les indicacions de Berenguer de Puigmoltó, alcaid del castell, mentre que els 1.000 sous restants havien d'ésser emperçats en les obres del castell de Callosa.²¹⁹

Resultà, però, que l'any 1326 fou molt plujós en aquesta comarca i que la collita fou dolenta. El batlle general, Jaume Andreu, no pogué vendre la treta ni, per tant, esmerçar els diners previstos en les obres del castell, cosa que provocà les queixes de l'alcaid, Berenguer de Puigmoltó.²²⁰

Així i tot, un any després, el castell d'Alacant continuava en estat ruïnós; segons una carta adreçada pel Consell de la vila al rei, el primer d'abril de 1327, hi havia algunes torres enderrocades i la major part descobertes i en perill de caure; l'albacar o defensa exterior del castell també s'havia enderrocada en alguns punts, potser encara com a conseqüència de la presa del castell per Jaume II el 1296, ja que hom recordava que era per l'albacar que el rei l'havia guanyat. El Consell d'Alacant feia una crida al rei perquè fes restaurar el castell quan encara es podia fer per pocs diners perquè, si les torres que amenaçaven ruïna queien, el cost en seria molt més elevat. El 2 de maig el rei atengué la petició i comunicà al Consell que havia encomanat al batlle, Jaume Andreu, que fes reparar els castells d'Alacant, Callosa i Guardamar, i que també escrivia a Berenguer de Puigmoltó sobre l'albacar manant-li que el fes custodiar. Aquest, amb el batlle i els membres del Consell, inspeccionarien l'albacar i veurien què calia fer-hi.²²¹

Ignorem si el rei féu aquestes obres o no i si, en cas afirmatiu, tingueren l'envergadura necessària. La veritat és que el 1331 Guillem de Senesterra, enviat a les terres dellà Xixona per a inspeccionar els castells, afirmà que el castell era molt enderrocada, mal almenat i de mala defensa.²²²

215. ACA, C, reg. 2208, ff. 53 r.-59 r. (1410, febrer, 19), i AHN, Cartulari d'Oriola, ff. 262 r.-274 r.

216. ACA, C, reg. 2208, f. 59 r.-v. (1410, febrer, 23), i AHN, Cartulari d'Oriola, ff. 274 r.-275 r.

217. Cf. nota 215.

218. ACA, C, reg. 1701, f. 22 v.

219. ACA, C, reg. 228, f. 110, r.-v. (1326, maig, 17).

220. ACA, C, cr. Jaume II, caixa 85, cartes 10425 y 10436 (1327), gener, 18 i 19).

221. Apèndix, doc. 15 i ACA, C, reg. 250, f. 16 v. (1327, maig, 2).

222. ACA, C, cr. Alfons, III, núm. 3500, publ. M. SÁNCHEZ, *La Corona de Aragón y Granada*, doc. 79.

No tenim notícies d'obres en el castell d'Alacant fins el 1376. El llibre de comptes de la batllia general d'Oriola d'aquest any ens informa que foren despesos 19 sous i 6 diners per a escurar la pila de l'aljub de l'albacar i conduir l'aigua des de l'albacar a l'aljub i per a refer i adobar els cadenats de les portes del castell; el 1377, les obres foren de gran importància, ja que hom esmerçà 1.135 sous per a reparar la torre de la Calòquia, que amenaçava caure a la part on hi havia els aljubs, i una paret del castell, que havia caigut de la banda de la vila. Tomàs de Massanet, veí d'Alacant, se encarregà d'aquestes obres i també de les que foren realitzades el 1378 a les torres dites del sotsalcad i de Cervera, on hom construïa una escala; les obres costaren 189 sous, 10 diners. L'any 1379, foren esmerçats 75 sous i 4 diners per a reparar un trenc a la porta de la torre de Sant Jordi.²²³ El 1381, el rei comissionà Domingo Borràs perquè reparés el castell d'Alacant²²⁴ i, efectivament, els comptes de la batllia d'aquests anys ens informen que foren reparats la porta de Sant Jordi, els canons que portaven l'aigua a la torre del sots-alcaid i els trespols del castell i que foren fetes obres per a tornar a posar-hi la campana que n'havia caigut.²²⁵ Els comptes de 1385 consignen només el pagament a un ferrer de València, que adobà el cademat de la porta del castell i, els de 1386, obres a les portes de la presó, a les portes Ferrisses i a la Mitjana i la reparació d'un pern de ferro per a la porta del castell.²²⁶

Uns quants anys després, Joan I, a petició dels missatgers d'Alacant, manà al batlle general dellà Xixona que fes reparar el mur de l'albacar inferior, que, deia, feia vint-i-cinc anys que s'havia enderrocat per una inundació d'aigua de pluja, i també l'altre mur i les torres que sembla que eren igualment en perill de ruïna. El batlle general del regne de València havia lliurat al de la part dellà Xixona 200 florins per a aquest objectiu.²²⁷ L'any següent foren assignats també, per a les obres del castell d'Alacant, que hom continuava dient que es trobava en mal estat, i per al d'Oriola, 2.500 sous.²²⁸

Malgrat totes aquestes quantitats que sembla que hi foren esmerçades, el castell d'Alacant continuava encara molt derruït el 1397, segons comentava el rei Martí en una carta del 3 de novembre adreçada a Joan Roncesvalls. Per tal de restaurar aquesta fortalesa, qualificada pel rei de «situ notabili et fortitudine inexpugnabili», de la qual depenia, segons afirmava, la salvació d'aquelles terres, li ordenà que pagués cada any a l'alcaid del castell 500 sous perquè els esmercés en obres.²²⁹

El 1401, hom tornava a repetir encara que al castell d'Alacant hi calien reparacions perquè el mur era destruït en part, i també que hi faltaven armes, ballestes, escuts, cuirasses i capellines. El rei manà a Joan Roncesvalls, batlle general dellà Xixona, que s'ocupés de fornir-lo i reparar-lo ja que, deia, era un castell «constituït en frontera de enamichs per mar e per terra e en parts perilloses» i «un dels principals membres e claus d'aquest regne».²³⁰

223. Apèndix, docs. 34, 35, 36 i 37.

224. V. MARTÍNEZ MORELLÀ, *Castillos y fortalezas de la provincia de Alicante*, Alacant, 1951, doc. 6.

225. Apèndix, doc. 39.

226. Apèndix, doc. 41.

227. ACA, C, reg. 1853, f. 177 r. (1393, febrer, 1).

228. ACA, C, reg. 1983, f. 121 r. - v. (1394, juny, 1).

229. ACA, C, reg. 2239, f. 76 r. - v. (1397, novembre, 3).

230. ACA, C, reg. 2132, ff. 130 v. - 131 r. (1401, agost, 27) cit. també per V. MARTÍNEZ MORELLÀ, *Cartas del rey Martín a Alicante*, pàgs. 11-12, doc. 3, que data equivocadament el 20 d'agost.

Quant al castell de Crevillent, ja hem vist que a les llistes d'assignacions per a obres, dels primers anys del segle XIV, no hi apareix citat. La causa és que en aquesta època encara pertanyia a l'arrais, que tenia cura de fer-hi obres. Efectivament, el 2 d'abril de 1312, Guerau de Clariana, lloctinent de procurador a les terres dellà Xixona, informava Jaume II que el castell de Crevillent havia estat fortificat règiament i la guàrdia ampliada.²³¹ Posteriorment sabem només que, quan el castell passà a la Corona, el 1318, el rei autoritzà l'alcaid Pero López de Rufes perquè hi fes un «postigo» o portella a la banda de l'hort, per on poguessin entrar cavalls armats.²³²

No tenim constància d'altres obres en aquest castell ni de les assignacions que hi eren destinades fins el 1359, ja que des del 1324 el castell havia estat en mans de diversos membres de la família reial, en concepte d'heretatge i, per tant, no és fàcil de trobar-ne notícies a la documentació de l'arxiu reial. Pel setembre de 1359, ja en plena guerra contra Castella, sembla que el castell era en mal estat i que hom considerava que això podia resultar un perill per a la seva seguretat. Per aquest motiu la reina Elionor, com a tutora de l'infant Martí, senyor del lloc, ordenà, pel setembre d'aquest any, que el procurador d'Elx i de Crevillent manllevés 20.000 sous i els destinés a fer-hi obres urgentment. La quantitat que hom volia esmerçar-hi dóna idea de l'estat en què es devia trobar la fortalesa.²³³ També el rei s'interessà per aquestes obres i fins i tot trameté a Domingo Lhull, el procurador del lloc, uns capítols amb les obres que calia fer-hi.²³⁴ Malgrat les obres, el castell no devia oferir prou garanties de poder resistir un setge amb màquines de guerra i, per l'agost de 1362, el rei ordenà que s'enderroqués immediatament.²³⁵

Ja hem comentat, però, que el castell no fou enderrocat i que fou ocupat pels castellans. Acabada la guerra, els murs forans dels castell necessitaven una reparació i per això la reina hi destinà 200 sous, que no era una quantitat gaire elevada i que el batlle d'Elx i Crevillent, Arnau Penedès, havia de lliurar a Abrahim Abenbahe, col·lector de les rendes de Crevillent que, juntament amb l'aljama del lloc, hauria d'esmerçar-los en l'esmentada reconstrucció.²³⁶

El 1384, l'infant Martí disposà que cada any fossin destinades 15 lliures, és a dir, 300 sous, a les obres del castell de Crevillent i que hom pagués als sarraïns que hi treballassin la remuneració acostumada, que era deu diners diaris i dotze si aportaven un ase al treball. Sembla que l'aljama sarraïna de Crevillent s'havia queixat que el procurador d'Elx i Crevillent, Francesc Miró, els obligava a treballar-hi a llurs pròpies despeses, contra el que era tradicional.²³⁷

231. M. T. FERRER, *La frontera amb l'Islam, en el segle XIV*, doc. 40.

232. ACA, C, reg. 244, f. 240 r. (1318, març, 6).

233. ACA, C, reg. 1547, f. 36 r. - v. (1359, setembre, 6).

234. ACA, C, reg. 1569, ff. 21 r. - 22 r. (1359, octubre, 7). Cf. el memorial amb les disposicions del rei sobre aquestes obres a reg. 1382, ff. 70 v. - 71 r. El rei volia que es fes vall o fossat al voltant del castell, de 25 pams de profunditat (5 m.) i 30 d'ample (6 m.), amb un contravall de 12 pams de profunditat (2,40 m.) i 15 d'amplada (3 m.), i que el mur del castell fos reparat i engruixit de manera que, si no els tenia, fes de 13 a 14 pams de gruix (de 2,60 a 2,80 m.) i de 30 a 40 pams d'alçària (de 6 a 8 m.); el rei volia també que hi hagués un espai lliure de cases en una extensió de 40 alnes (uns 20 m.) al voltant del vall i que les cases que hi hagués fossin enderrocades; a més, els edificis més alts, campanars, mesquites etc., havien d'ésser arranats i deixats a la mateixa alçada que els altres.

235. ACA, C, reg. 1183, f. 57 r. (1362, agost, 12) i M. T. FERRER, *La frontera amb l'Islam, en el segle XIV*, doc. 90.

236. ACA, C, reg. 1578, f. 53 v. (1369, agost, 25).

237. ACA, C, reg. 2072, ff. 153 r. - v. i 155 r. - v. (1384, maig, 12).

El 1395, les notícies d'un possible atac de Granada obligaren el governador d'Oriola a exigir que es fessin obres de manera immediata al castell de Crevillent i a la Calaforra d'Elx, a fi que poguessin resistir qualsevol atac, o que, si no, ambdues fortaleses fossin enderrocades. La muller de l'infant Martí, Maria de Luna, es lamentà d'aquesta exigència en carta als consellers de Barcelona, ciutat a la qual l'infant havia empenyorat Elx i Crevillent com a garantia del préstec de 50.000 florins que li havien atorgat per a l'expedició a Sicília. Les rendes d'ambdós llocs s'aplicaven a pagar els interessos d'aquest deute i només el romanent quedava a disposició de l'infant i de la seva muller. Per això la infanta Maria desitjava que es gastés el mínim en les obres, especialment a la Calaforra, que no es podia mantenir sense la vila, perquè assegurava que necessitava els diners per a auxiliar el seu marit i ja que, deia, corrien sovint rumors sobre pròxims atacs de Granada que després no eren certs.²³⁸ Sembla, però, que el governador d'Oriola decretà una empara sobre les rendes de Crevillent per obligar a fer les obres, empara que Maria de Luna, esdevinguda reina, féu aixecar pel juliol de 1396, al·legant que prendria mesures generals per a fer fortificar tots els castells fronterers.²³⁹

Les obres a la Calaforra d'Elx solien anar lligades amb les de la muralla, tal com hem vist a les llistes d'assignacions a castells que hem comentat al començament d'aquest apartat; això era així perquè la Calaforra formava part de fet de la muralla. Fora d'aquelles llistes i d'alguna altra referència escadussera que ja hem comentat, no hem trobat notícies que esmentin obres a la fortalesa.

Hem trobat, en canvi, algunes notícies referents a l'alcàsser, també integrat a la muralla i que no sembla que tingués un interès militar particular deslligat d'ella.²⁴⁰ Era un palau fortificat; l'any 1301 fou encomanat a Berenguer de Puigmoltó, juntament amb el merinat d'Elx i el 1314 fou concedit a Ferrer Descortell com a habitatge, amb les terres annexes i amb caràcter vitalici.²⁴¹

Per l'octubre de 1366, després que Elx fou recuperada de mans del castellans, la reina Elionor recomanà al dispenser de l'infant, Bartomeu de Bonany, que quan anés a Elx i a Crevillent veiés si, com afirmava el procurador, l'alcàsser d'Elx necessitava que s'hi fessin obres i, si era veritat, que les hi fes fer.²⁴² L'estat del palau devia ésser, en efecte, deplorable perquè, pel febrer de 1380, l'infant Martí ordenà al batlle d'Elx i Crevillent que fes cobrir el palau i la capella de l'alcàsser perquè la teulada havia caigut feia molt de temps.²⁴³

Prop d'Elx, la torre del Cap de l'Aljub és citada molt més sovint pel que fa a obres. El 1316 i el 1324 consta que s'hi feien obres, tant a la torre com al «cortijo» i a les botigues on els mercaders posaven llurs mercaderies; el primer any hi foren despesos 228 sous i 1.100 el segon.²⁴⁴ Molt més tard, consta que la torre fou enderrocada en part per l'exèrcit castellà i que el 1361 la reina Elionor la féu restaurar, ja que era molt necessària per a protegir les persones i mercaderies que utilitzaven aquell port contra

238. ACA, C, reg. 2109, ff. 66 v. - 67 v. (1395, setembre, 9).

239. Apèndix, doc. 44.

240. Cf. la figura 3 de l'obra de V. GONZÁLEZ PÉREZ, *La ciudad de Elche. Estudio geográfico*, València, Universitat, 1976, pàg. 26.

241. ACA, C, reg. 198, f. 267 v. (1301, febrer, 25) i reg. 210, f. 165 r. (1314, maig, 8).

242. ACA, C, reg. 1572, ff. 60 r. - 61 r. (1366, octubre, 6).

243. ACA, C, reg. 2069, f. 42 v. (1380, febrer, 28).

244. ACA, RP, MR, reg. 1701, f. 12 v. i reg. 1702, f. 9 r.

les falconades de pirates, que sovintejaven molt.²⁴⁵ Cap al 1382, l'alcaid Tomàs de Verdú també havia fet obres al «corteyo» o «cortijo» avançant ell mateix els diners.²⁴⁶ El 1384, com a conseqüència de l'atac d'una galiota de sarraïns contra la torre, que estigué a punt de caure en llur poder, l'infant Martí ordenà que la torre fos aixecada «una coberta» i que sobre el portal s'hi fes una arquera i que es tanqués un portell que hi havia en el «cortijo», de manera que es pogués defensar millor. Els moros de Crevillent havien de pagar la meitat del cost de les obres, mentre que l'altra meitat s'havia de pagar amb les rendes que hi tenia la seva muller, Maria de Luna.²⁴⁷

Els documents que hem utilitzat també ens donen notícies d'obres fetes en altres castells. L'any 1308, Jaume II ordenà a Ferrer Descortell, batlle general de les terres dellà Xixona, que hi fes obres.²⁴⁸

Igualment, el llibre de comptes de la batllia general dellà Xixona del 1324, consigna una despesa de 200 sous per a obres al castell de Callosa.²⁴⁹ Ja hem vist, en tractar del castell d'Alacant, que el 1326 el rei disposà que fossin destinats 1.000 sous a la reparació del castell de Callosa.²⁵⁰ Pel setembre de 1364, en plena guerra contra Castella i poc abans que el castell caigués en mans dels castellans, Pere el Cerimoniós havia ordenat al batlle d'Oriola que donés diners a l'alcaid de Callosa per a fer obres al castell, que sembla que ho necessitava.²⁵¹ Dos anys després, el 1366, quan el castell ja havia estat recuperat, sabem que hom havia hagut d'adobar el camí o «carrera» que pujava al castell, que s'havia fet malbé per les aigües de la pluja, de tal manera que les bèsties no hi podien pujar llenya ni les altres coses necessàries.²⁵² També ens consta que, el 1378, el 1379 i el 1380, hom feia obres al castell mateix per a cobrir la torre dita de la Calòquia i un porxo davant la torre. L'obrer del castell en aquest darrer any era Domingo Valdenyana, de Callosa.²⁵³

Sovint, les notícies que tenim lliguen el castell de Guardamar amb les muralles de la vila; malgrat que la interdependència entre ambdós elements defensius no devia ésser tan gran com en el cas d'Elx i la seva Calaforra, també n'hi havia. Després de la inspecció efectuada el 1307 per Pero López de Rufes,²⁵⁴ consta que Jaume II ordenà, l'any següent, de reparar el castell de Guardamar;²⁵⁵ sabem que uns anys després, el 1324, hom hi feia obres, que costaren 180 sous.²⁵⁶

Pel que fa als castells d'Elda i de la Mola de Novelda, consta que el 1331, després de la inspecció, duta a terme per Guillem de Senesterra, ambdós castells foren considerats poc segurs, mal obrats, segons l'expressió de l'inspector.²⁵⁷ El 1356, hom feia obres en ambdós castells, més considerables al castell de la Mola, on hom despengué 439 sous i 4

245. ACA, C, reg. 1569, f. 101 v. (1361, juliol, 4).

246. ACA, C, reg. 2071, ff. 41 v.-42 r. (1382, juliol, 9).

247. ACA, C, reg. 2072, ff. 152 v.-153 r. (1384, maig, 12).

248. ACA, C, reg. 237, f. 75 v. (1308, abril, 26).

249. ACA, RP, MR, reg. 1702, f. 9 r.

250. ACA, C, reg. 228, f. 110 r.-v. (1326, maig, 17).

251. ACA, C, reg. 1203, f. 153 r. (1364, setembre, 13).

252. Apèndix, doc. 27.

253. Apèndix, docs. 36, 37 i 38.

254. ACA, C, cr. Jaume II, núm. 3080 (1307, març, 28).

255. V. MARTÍNEZ MORELLA, *Castillos de Alicante*, doc. 207.

256. ACA, RP, MR, reg. 1702, f. 9 r.

257. ACA, C, cr. Alfons III, núm. 3500, publ. per M. SÁNCHEZ, *La Corona de Aragón y Granada*, doc. 79.

diners, molt menys a Elda, on foren despesos solament 25 sous i 4 diners. A Asp, aquest mateix any, els oficials de l'infant Ferran, senyor del lloc, donaren a l'aljama 200 sous perquè els esmerçés en la reparació del castell.²⁵⁸ Deu anys després, recuperat el lloc per Pere el Cerimoniós després de l'ocupació castellana, foren donats a l'aljama amb el mateix objectiu 200 sous més.²⁵⁹ També hi ha constància de reparacions fetes en cases compreses dins del recinte del castell i on el rei o l'infant tenien els seus magatzems.²⁶⁰

Quant al castell d'Agost, també hom hi féu algunes obres el 1356, només per valor de 20 sous, però.²⁶¹ No tenim notícies, altrament, d'obres fetes al castell de Nompot, després de les que els homes de la vila hi feren al començament de segle i a les quals ja ens hem referit. El 1331 era considerada per Guillem de Senesterra una bona força.²⁶²

10. LA TRAÏCIÓ EN LA TINENÇA A COSTUM D'ESPANYA

Ja hem dit que era obligació de l'alcaid tenir al castell les tropes i les armes necessàries per a la defensa i conservar la construcció mitjançant les obres adequades a fi que pogués resistir qualsevol atac enemic. En cas que el castell fos assetjat durant tant de temps o combatut de tal manera que hagués de retre's, l'alcaid no podia fer-ho sense abans exposar la seva situació al senyor del castell. Si aquest prometia auxiliar-lo abans d'una data determinada, havia d'esperar fins a aquesta data, després de la qual, si l'ajut no havia arribat, podia retre el castell; igualment podia fer-ho si el senyor declarava de bon principi que no li era possible de portar-li socors. Si l'alcaid no respectava aquestes normes, era considerat convicte de traïció.

Igualment, si el castell era pres per assalt i es demostrava que la causa de la desfeta era que l'alcaid no hi tenia les tropes ni les armes que pertocaven o que no hi havia fet les obres de reparació necessàries, també podia ésser donat per traïdor.

Aquest fou el cas de Nicolás Pérez, alcaid d'Alacant pel rei Ferran IV de Castella, el 1296, que, segons explica Muntaner a la seva Crònica, morí defensant el castell, amb l'espasa en una mà i les claus del castell a l'altra, contra les tropes de Jaume II, però que, així i tot, fou donat per traïdor, tant per aquest monarca com pel rei de Castella, perquè no tenia al castell les tropes que corresponien ni hi havia fet les obres necessàries. Vegem com ho explica Muntaner:

E con lo castell fo pres, lo senyor rei manà que l'alcaid no fos soterrat en cimiteri, ans lo donà per mal e féu gitar lo cos als cans. Per què, en veritat, senyors qui oïts aquest llibre, guardats-vos, con empararets castells per senyor, que qui castell empara per senyor, la primera cosa en què li deu anar lo cor és que li salve lo castell a son senyor, e l'altra que en pusca eixir a honor de si e de son llinatge. E no els va lo cor així a molts qui ara reeben castells, ans la primera cosa en què pensen, pensen:

— Aitant he de guàrdia del castell, e per aitant trobaré un escuder qui el me tendrà, e aitant me'n sobrarà cascan any.

258. ACA, KP, MR, reg. 1721, f. 26 v.

259. ACA, KP, MR, reg. 1711, f. 29 r. - v.

260. *Ibidem*, f. 31 r. i reg. 1712, f. 33 r.

261. ACA, KP, MR, reg. 1721, f. 30 r.

262. ACA, C, cr. Alfons III, núm. 3500, publ. M. SANCHEZ, *La Corona de Aragón y Granada*, doc. 79.

Per què aquells qui açò pensen fan foll pensament; per què en són molts cavallers, e altres bons hòmens, estats morts e consumats, e llurs senyors los han donats per traïdors. Que aquest cavaller, alcaid d'Alacant, per nom Nicolàs Peris, hi morí e el defensà mentre vida li bastà, a ell ni a aquells qui ab ell eren; mas per ço con no hi tenia tanta companya con tenir-hi devia e de què prenia sou del rei de Castella, e per cascuna d'aquestes coses fo donat per traïdor. E així dic-vos que dels grans perills del món és tenir castell per senyor, per gran pau que sia; que en un dia o en una nit ve ço que jamés no es cuida hom que venga.²⁶³

Les observacions de Ramon Muntaner no eren pas mancades de fonament pel que fa a la conducta de molts alcaïds. Al començament del 1305, Bertran de Canelles informà Jaume II que molts castells del regne de València eren mal guardats; el rei respongué que donava retinences convenients als castells i els confiava a bons homes; era missió del procurador inspeccionar-los de tant en tant per veure si eren custodiats com calia; si no era així, havia d'informar-l'en perquè ell prengué les mesures convenients.²⁶⁴

Pel que fa a casos particulars, sabem que l'alcaid de Favarella, Pere de Castelló, fou amonestat per Jaume II el 14 de febrer de 1304, perquè hi tenia poca companyia i no guardava el castell amb prou diligència; el rei temia que, aprofitant la seva descurança, els moros del lloc no es revoltessin i s'apoderessin del castell, cosa que podien fer, igualment, els enemics.²⁶⁵

Ens consta també que el Consell de la vila de Guardamar es queixà al rei, el 6 de juny de 1308, contra l'alcaid del castell, perquè aquest, Berenguer de Massanet, no hi tenia ni homes ni res del que era necessari i que no hi havia fet obres; a més, deien, quan li havien demanat que fornís el castell amb aigua, viandes i homes perquè pogués resistir l'atac dels granadins, que creien probable, els havia respost que estava malalt i flac i que no podia fer res ni per la vila ni per ell mateix. El Consell, davant d'aquesta resposta, havia demanat ajut al lloctinent de procurador i al batlle general de les terres dellà Xixona, els quals havien dit que ells no podien intervenir en la qüestió perquè no tenien competències sobre els alcaïds, que depenien directament del rei, cosa que, com ja hem dit, era certa. Per això el Consell s'adreçà al rei per a demanar-li ajuda.²⁶⁶ Malgrat aquestes informacions, l'alcaid continuà al seu lloc, sense que canviés d'actitud. Pel setembre de 1312, fou el rei qui l'amonestà perquè la fortalesa era quasi deserta: només hi tenia una dona i, en aquells temps en què les relacions amb Granada eren molt tenses i les incursions frontereres abundaven, això podia ésser perillós. El rei li notificà que Ferrer Descortell inspeccionaria la fortalesa i que, si no la guardava millor, la confiaria a una altra persona, encara que ell la tingués amb caràcter vitalici.²⁶⁷ Ignorem, si aquesta vegada, l'amonestació donà resultat; si més no, Berenguer de Massanet continuà a l'alcaïdia de Guardamar fins al 1318 en què presentà voluntàriament la renúncia, tal com ja ho hem dit abans.²⁶⁸

263. R. MUNTANER, *Crònica*, cap. CLXXXVII, pàg. 835.

264. M. T. FERRER, *La frontera amb l'Islam en el segle XIV*, doc. 19.

265. ACA, C, reg. 235, f. 19 v. (1304, febrer, 14).

266. M. T. FERRER, *La frontera amb l'Islam en el segle XIV*, doc. 33.

267. ACA, C, reg. 240, f. 65 r.-v. (1312, setembre, 1).

268. Cf. més amunt el text corresponent a la nota 69 i Apèndix, doc. 10.

Sembla que la descurança en la guarda de la fortalesa de Guardamar es convertí en tradició perquè, pel gener de 1325, Alfons Guillem, que n'era alcaid llavors, fou amonestat també pel rei perquè no hi tenia guaites.²⁶⁹

Uns anys després, també el Consell d'Alacant es queixà a Jaume II de l'alcaid del castell, Berenguer de Puigmoltó, que, segons ells, no feia les obres necessàries en el castell i, a més, no feia vigilar l'albacar, cosa que ells consideraven indispensable per al castell i per a la vila, mentre que l'alcaid al·legava que no hi tenia obligació perquè el rei no li ho havia manat. El Consell d'Alacant reconeixia, però, que el castell era ben fornit d'armes i de viandes.²⁷⁰

En temps de la guerra amb Castella, el 6 de setembre de 1359, Pere el Cerimoniós reprengué Bernat de Montsoriu, alcaid de Crevillent, perquè no tenia al castell la companyia que hi pertocava, però no sembla que el monarca prengué mesures contra l'alcaid, fora d'aquesta amonestació, tot i que era temps de guerra.²⁷¹

A la fi del segle XIV, l'alcaid de la torre del Cap de l'Aljub fou acusat d'ésser absent de la torre i, per tant, de no protegir els vianants i de no acollir-hi els oficials i prohoms d'Elx, quan anaven o arribaven al port, mentre que la llogava a pescadors, raons per les quals l'infant Martí intervingué en l'afer. L'infant demanà al batlle d'Elx que prengué mesures per a assegurar la custòdia de la torre i per a impedir que fos llogada a persones estranyes.²⁷²

Fora d'aquestes amonestacions, no hem trobat cap cas d'un alcaid que fos acusat de traïció a causa de no tenir el castell en condicions de defensa.

Durant la guerra amb Castella dita dels dos Peres, alguns alcaids de castells de les teres dellà Xixona foren donats per traïdors, després que hagueren retut les fortaleses que custodiaven als castellans. Però el motiu d'ésser acusats de traïció fou sempre d'haver retut fortaleses que podien resistir més i d'haver-les retudes sense autorització del rei. En aquest cas es trobaren Berenguer Togores, que reté el castell de Crevillent l'any 1362,²⁷³ Francesc Soler, que reté el castell de Guardamar els darrers dies del 1363,²⁷⁴ Gonçalvo Alvarez d'Espejo, que reté el castell d'Alacant el 1364,²⁷⁵ i Jaume Carles, que reté el castell de Callosa a la darrereria del mateix any 1364.²⁷⁶

L'únic que reté el castell que tenia encomanat, amb autorització del rei, fou Joan Martínez d'Eslava i encara ho féu quan fou ferit de mort.²⁷⁷

Als alcaids que foren considerats traïdors els foren confiscats els béns,²⁷⁸ però cap no fou condemnat a mort. Francesc Soler fou perdonat, ja el 1364, perquè el rei reconegué que ell no havia tingut culpa en el lliurament del castell sinó que havien estat els homes del castell els qui l'havien lliurat traïdorament al rei de Castella i reconegué també que Guardamar no era una fortalesa que es pogués defensar d'un setge amb

269. ACA, C, reg. 248, f. 233 v. (1325, gener, 26).

270. Apèndix, doc. 15.

271. ACA, C, reg. 1547, f. 36 r. - v. (1359, setembre, 6).

272. Apèndix, doc. 42.

273. Apèndix, doc. 21.

274. Apèndix, doc. 24.

275. Apèndix, docs. 22, 23.

276. Apèndix, doc. 32.

277. Apèndix, docs. 25, 26.

278. Apèndix, docs. 21, 23, 24, 32 i 33.

màquines de guerra.²⁷⁹ Berenguer de Togores obtingué un guiatge el 1363,²⁸⁰ però fou jutjat i considerat culpable; malgrat tot, aconseguí una remissió el 1366, encara que alguns dels seus béns quedaren confiscats definitivament.²⁸¹ També Gonçalo Alvarez d'Espejo obtingué el 1366 una remissió dels excessos comesos durant la guerra amb Castella.²⁸² Igualment, Jaume Carles, ex-alcaid de Callosa, obtingué el 1368 el sobreseïment de la causa contra ell, pagant, però, 4.000 sous i exiliant-se a Sardenya, condició aquesta última que no li fou exigida com tampoc, finalment, la prohibició de tenir béns a Oriola.²⁸³

Per tal d'assegurar per part dels alcaids el compliment de llurs obligacions i comprovar que mantenien els castells que els havien estat encomanats en bon estat de conservació, amb les tropes i les armes que pertocaven i l'aigua i els queviures necessaris, el monarca comissionava, de tant en tant, algunes persones, sobretot en temps de guerra o quan hi havia el perill que n'hi hagués, perquè visitessin els castells fronterers, l'informessin de llur estat i així poguessin ésser adoptades les mesures que asseguressin llur capacitat de defensa. El 1301, per exemple, Jaume II comissionà per aquesta tasca Pere Pruner.²⁸⁴

Més tard, el 1331, tenim constància de la inspecció realitzada per Guillem de Senesterra a tots els castells de les terres dellà Xixona.²⁸⁵ Unes altres inspeccions eren de caràcter més limitat. Així, per exemple, pel setembre de 1359, Pere el Cerimoniós encomanà a Ponç d'Altarriba que inspeccionés els castells de Crevillent i la Calaforra d'Elx a fi de comprovar si hi havia tropes suficients. Un any i mig després, pel febrer de 1361, fou la reina Elionor de Sicília qui donà poders a Ramon de Blanes perquè pogués inspeccionar ambdós castells i manà als alcaids d'ambdues fortaleses que el deixessin entrar per a realitzar la inspecció.²⁸⁶

Aquest ordre no era pas sobrer perquè, a la darrerria del 1369 o la primeria del 1370, el qui era llavors alcaid del castell de Crevillent, Garcia Aparici, negà l'entrada a algú que volia inspeccionar la fortalesa. La reina Elionor aprovà que no hi hagués deixat entrar ningú, però l'advertí que, en endavant, sempre que el governador general dellà Xixona volgués inspeccionar el castell, li donés entrada i, així mateix, a les altres persones que portessin comissió del rei.²⁸⁷

Malgrat que el 10 de setembre de 1369 la reina havia encarregat a Bartomeu de Bonany que anés a Elx i a Crevillent per a inspeccionar ambdós castells i comprovar si estaven ben reparats, si tenien les vitualles, les armes i soldats o ballesters necessaris i si dins dels recintes hi havia molins, pous o cisternes, i per a comprar el que hi mancés,²⁸⁸ creiem que no era a aquest personatge a qui l'alcaid de Crevillent havia

279. Apèndix, doc. 24.

280. ACA, C, reg. 1194, f. 13 r.-v. (1363, octubre, 12).

281. ACA, C, reg. 727, f. 32 v. (1366, febrer, 1).

282. ACA, C, reg. 910, ff. 178 v.-179 r. (1366, octubre, 25).

283. Apèndix, doc. 18. Anteriorment el rei no havia consentit en una remissió per 3.000 sous: ACA, C, reg. 1220, f. 84 r.-v. (1367, maig, 24).

284. V. MARTÍNEZ MORELLÀ, *Castillos de Alicante*, doc. 55.

285. ACA, C, cr. Alfons III, núm. 3.500, ed. M. SANCHEZ, *La Corona de Aragón y Granada*, doc. 79.

286. ACA, C, reg. 1569, ff. 23 v.-25 r. (1359, setembre, 24 i 30) i f. 82 v. (1361, febrer, 27).

287. ACA, C, reg. 1578, f. 67 r.-v. (1370, gener, 27).

288. ACA, C, reg. 1578, f. 60 r.-v. (1369, setembre, 10).

denegat l'entrada, sinó més aviat al governador general del regne de València dellà Xixona, mencionat expressament en la carta de la reina Elionor, que acabem de comentar, com a persona que, de llavors en endavant, tindria accés al castell. D'altra banda, sabem que el 14 de setembre del mateix any, a causa dels rumors d'un possible atac granadí, el rei Pere havia manat al governador que inspeccionés el castell d'Alacant, on, a més, havia de fer recollir les vitualles i els béns mobles de la gent de la vila, i que el 27 d'octubre li manà que inspeccionés el castell i les muralles de Guardamar;²⁸⁹ és possible, doncs, que aprofités l'ocasió per a visitar d'altres castells.

MARIA TERESA FERRER I MALLOL
U.E.I. d'Estudis Medievals
Institució Milà i Fontanals
(C.S.I.C., Barcelona)

289. ACA, C, reg. 1225, f. 42 r. - v. (1369, setembre, 14) i V. MARTÍNEZ MORELLÀ, *Castillos de Alicante*, doc. 208.

APÈNDIX I: ELS ALCAIDS DELS CASTELLS

ALCAIDS D'ALACANT

<i>Alcaids</i>	<i>Data de concessió o d'altra documentada</i>	<i>Modalitat concessió</i>	<i>Retinença</i>
Ramón d'Urtg ¹	(1296, abril, 23)		
Bernat de Sarrià ²	(1305 ?) -1313	regit per substitut	5.000 s.
Francesc de Sala, ciutadà de Lleida ³			
Ponç de Mataró ⁴	1310, abril 8		
Gombau de Tramacet ⁵	(+ 1318)		6.000-5.000 s.
Berenguer de Puigmoltó ⁶	1318, feb., 13	a costum d'Espanya a beneplàcit a vida	5.000 s.
	1320, abr., 5 + d. 1327		
Bernat de Vilaragut ⁷	1322, abr., 16	a efectes futurs « » « »	
Bertran de Puigmoltó ⁸	(1323, des. 5)		
Berenguer Togores ⁹	(1337, des., 13)		
Juan Sánchez de Ayala ¹⁰	(1353-1355)		
Bernat de Cabrera ¹¹	(1357)		
Francesc de Cervià ¹²	(1357, juny)	nomenat pel cardenal Guillaume de la Jugée, que tenia el castell en empara	
Joan Ximenis de Perencisa ¹³	(1358-1359 +)		
Gonçalvo Alvarez de Espejo ¹⁴	(1364)	a costum d'Espanya ocupació castellana	
Pero Fernández Niño ¹⁵	(1364)		
Pero Malfeyto, comanador major orde Alcàntara ¹⁶	(1366)	« » « »	
Dalmau de Jafer ¹⁷	1366, agost, 14		6.000-5.000 s. ¹⁸
Joan Mercer ¹⁹	(1369, des. 20)		
Llop Ximenis de Perencisa ²⁰	(1376)		
Joan Barutell ²¹	(1386-19 març 1387)		
Bernat Margarit ²²	1387, gen. 22	a costum d'Espanya a costum d'Espanya a vida	6.000 s.
Joan Margarit ²³	1389, oct. 25		

Indiquem entre parèntesis les dates que no corresponen al nomenament com a alcaid o a una modificació del nomenament a tots els quadres.

1. ACA, C, reg. 340, ff. 101 v., 51 r. i 31 r. (1296, abril, 23 i 27, maig, 9). -2. Reg. 234, f. 77 r. i 88 r. -3. *Ibidem*. Probablement Francesc de Sala era el substitut de Bernat de Sarrià. 4. Deduïm que n'era alcaid perquè en aquesta data li foren assignats 2.000 sous per esmerçar-los en obres en els murs del castell: *Ibidem*. -5. *Ibidem* i f. 89 r., reg. 244, f. 231 r. (1318, febrer, 9) i RP, MR, reg. 1701, f. 8 v. -6. C, reg. 234, f. 88 r. i Apèndix, docs. 10 i 15, RP, MR, reg. 1702, f. 6 v. -7. C, reg. 234, f. 79 r. -8. Reg. 248, f. 72r.-v. -9. Reg. 862, f. 89 v. -10. P. BELLOT, *Anales*, I, pàg. 22. -11. R. GUBERN, *Epistolari*, doc. XX i ACA, C, reg. 1394, f. 11v. -12. ACA, C, reg. 982, f. 72 r.-v. i f. 125 r. -13. ACA, C, reg. 1191, f. 532 v. -14. Apèndix, docs. 29 i 23 i ACA, C, reg. 1201, f. 19 r. (1364, gener, 18) i reg. 1198, f. 234v. (1364, juny, 20) -15. J. TORRES FONTES nota a l'ed. de P. BELLOT, *Anales*, I, pàg. 529. -16. ACA, RP, MR, reg. 1711, f. 29r.-v. -17. *Ibidem*, f. 25 v.; C, reg. 1227, f. 63 r.-v. i reg. 1083, f. 6 r. i Apèndix, docs. 27, 28, 29, 30. -18. ACA, RP, MR, reg. 1712, f. 26 v.: El mestre racional ordenà rebaixar-li el sou. -19. ACA, C, reg. 1083, f. 6 r. i reg. 1737, f. 8 v. -20. ARV, MR, reg. 4543, f. 67 r. -21. ACA, C, reg. 1292, f. 115 v. (1386, novembre, 8). -22. C, reg. 1920, ff. 23 v.-24 r. -23. C, reg. 1920, f. 148 r.-v., reg. 1885, f. 174 r. (1394, abril, 2); reg. 2223, f. 21 r. (1397, agost, 3) i 2132, f. 131 r.-v (1401, agost, 27) i V. MARTÍNEZ MORELLA, *Cartas del rey don Martín*, pàgs. 16-17, 20-22.

ALCAIDS DEL CASTELL DE CALLOSA

<i>Alcaids</i>	<i>Data de concessió o d'altra documentada</i>	<i>Modalitat concessió</i>	<i>Retinença</i>
Bernat de Pujals ¹	(1296, maig, 8)		
Roderic de Biscarra, ² escuder	1296, set., 10		2.000 s. (en temps guerra)
Miquel López de Biscarra ³	1302, feb., 3		2.000 s. 1.333 s. 4 d.
Garcia de Biscarra ⁴	1306, març, 27 (+ 1323)		1.500 s. 800 s.
Felip de Togores ⁵	1324, feb., 23		800 s.
Ramon de Rocafull ⁶	(1356)		666 s. 8 d.
Jaume Soler ⁷	(1358)		
Jaume Carles ⁸	1364, jul., 12	a costum d'Espanya	4.500 s. (en temps guerra) 1.000 s. 800 s. 1.000 s. + 1.000 s. de donatiu del rei
Guillem Pérez de Vaillo ⁹	1366, ag., 9 (+ 1382)		
Guillem Pérez de Vaillo ¹⁰	(1383, nov. 23)		
Gonçalvo Doso donzell ¹¹	1387, febrer, 6	a beneplàcit	= que l'anterior
Guillem Pérez de Vaillo ¹²	1387, març, 18	confirmació de la concessió rei Pere	= que els anteriors + 1.000 s.
Joan de Soler ¹³ rebooster del rei, donzell	(1406)	a costum d'Espanya	

-1. ACA, C, reg. 340, f. 29 r. -2. ACA, C, reg. 194, ff. 244 v.-245 r. i 254 v.-255 r. -3. Reg. 199, f. 47 v. i reg. 234, f. 77 r. -4. Reg. 234, ff. 77 v.-78 r. i 89 r. Tot primer li havia estat fixada una retinença més alta per a pagar-li un deute

reial. -5. Reg. 234, ff. 77 r. i 79 r. i RP, MR, reg. 1701, f. 8 v., reg. 1702, f. 6 v.: prengué possessió el 20 de maig. -6. ACA, RP, MR, reg. 1721, f. 22 v. -7. P. BELLOT, *Anales*, I, pàg. 70. -8. ACA, C, reg. 1199, f. 444 r. i Apèndix, docs. 32 i 33. -9. ACA, RP, MR, reg. 1711, f. 25 r. i reg. 1712, ff. 26 r. i 29 r.: la retinença fou rebaixada de 1.000 a 800 s. per ordre del mestre racional; el 1380 tornava a cobrar 1.000 s., mentre que el 1382 consta que en cobrà 980: *ibidem*, ff. 139 v. i 196 r. -10. ACA, C, reg. 1281, ff. 178 v.-179 v. -11. ACA, C, reg. 1920, ff. 27 v.-28 r. -12. *Ibidem*, f. 49 r.-v. -13. Reg. 2181, ff. 88 v.-89 r.

ALCAIDS DE LA TORRE DE CAP DE L'ALJUB

<i>Alcaids</i>	<i>Data de concessió o d'altra documentada</i>	<i>Modalitat</i>	<i>Retinença</i>
Mateu de Castellsent ¹	1304, nov., 12	a beneplàcit	Usdefruit de l'alqueria de Benicreixent
Alfons Guillem ²	1309, maig, 2 1311, abril, 22	a beneplàcit a vida	« » « »
Mateu Puig ³ de Puigcerdà	1361, jul., 4	a beneplàcit	300 s.
Bartomeu Julià, ⁴ ex-veí de Guardamar veí d'Elx	1371, juny, 30		1/3 fruits alqueria de Benicreixent i 2 fils d'aigua
Nicolau Ermengol ⁵ veí de Benidorm	(1373, maig, 25)	a efectes futurs si l'anterior renuncia;	
Bartomeu Sant Celoni ⁶	1377, feb., 8	«pro domo plana» Confirmació nomenament del batlle d'Elx	
Tomàs de Verdú ⁷	(1382, jul., 9)		
Domingo Quirant ⁸	(1384, maig, 12)		

1. Apèndix, doc. 7. -2. Reg. 232, ff. 365 r.-v. i 366 v. -3. Reg. 1569, ff. 100 v.-101 r. -4. Reg. 1578, ff. 109 v.-110 r. -5. Reg. 2063, f. 105 v. -6. Reg. 2066, f. 20 v.; el 28 de febrer de 1380 l'infant Martí demanava que fos substituït, si era cert que era vell i malalt i no podia ocupar-se'n: reg. 2069, f. 42 r.-v. -7. Reg. 2071, ff. 41 v.-42r. -8. Reg. 2072, f. 152 v. i 158 r. (1384, maig, 18); cf. també Apèndix, doc. 42.

ALCAIDS DEL CASTELL DE CREVILLEN

<i>Alcaids</i>	<i>Data de concessió o d'altra documentada</i>	<i>Modalitat concessió</i>	<i>Retinença</i>
Pero López de Rufes ¹	1318, gen., 22	«pro domo plana» a beneplàcit	2.000 s.
Bernat de Junyent ²	1320, gen., 19	a vida	
Berenguer Togores ³	(1329, feb., 8)		
Alfons de Liminyana ⁴	(1337, des., 13)		
Berenguer de Montsoriu ⁵	(1358)		
	1358, oct., 20	a costum d'Espanya	

Berenguer Togores ⁶	1359, nov., 13	a costum d'Espanya	5.000 temps guerra
		a vida	3.000 «» pau
Vicenç Valls ⁷ veí de Xàtiva	1366, set., 12-16	a costum d'Espanya	2.000 s.
		a beneplàcit	
Garcia Aparici ⁸	1368, feb., 20	a costum d'Espanya	2.000 s.
Francesc Miró ⁹	1375, des., 11	a costum d'Espanya	3.000 s.
		a beneplàcit	
	1391, ag., 16	«pro domo plana»	«» (per a reparar el castell)

1. ACA, C, reg. 234, f. 89 v. -2. Reg. 504, f. 99 v. -3. En aquesta data l'infant Ramon Berenguer demanà a l'alcaid que li restituis el castell: reg. 862, f. 89 r. -4. P. BELLOT, *Anales*, I, pàg. 70. -5. La data de la concessió de l'alcaidia es troba en la confirmació feta per la reina el 4 de juny de 1359: reg. 1569, ff. 7 v.-8r. -6. Apèndix, docs. 17, 18 i 20. -7. La carta de concessió no arribà a ésser expedida perquè l'alcaid renuncià pocs dies després: reg. 1572, f. 51 r.-v. 8. *Ibidem*, f. 79 v. -9. Reg. 2064, ff. 200 v.-201 r. i Apèndix, doc. 43.

ALCAIDS DEL CASTELL D'ELDA

<i>Alcaids</i>	<i>Data de concessió o d'altra documentada</i>	<i>Modalitat concessió</i>	<i>Retinença</i>
Joan Garcia de Loaysa ¹	(1296, juny, 20)		tributs moros de Petrer, Elda i Novelda
Pere de Montagut ²	(1305, abril, 15)		
Miquel Vidal de Llibià ³	1312, ag., 15	a costum d'Espanya; passarà a «pro domo plana» si el rei vol	2.500 s. de V.
Berenguer Togores ⁴	(1356)		2.500 s. + una cavalleria de 1.500 s.
Gonçalvo Alvarez d'Espejo ⁵	(1357)		3.000 s.
Pere Sala ⁶	(1364)		
Sanxo d'Esparça ⁷	1366, jul., 15		
Bertrand Duguesclin o el seu representant ⁸	1367, nov., 27		
Martí de Morera ⁹	1367, ag., 1		2.500 s.
Guillem Marquès ¹⁰	1368, març, 31		2.000 s.
Llop Ximenis de Perencisa ¹¹	1386, març, 22	a costum d'Espanya	2.000 s. (100 ll)
Miquel de Pola, escuder ¹²	1395, jul., 14	a costum d'Espanya a beneplàcit	2.000 s.

1. ACA, C, reg. 340, f. 157 r.; reg. 235, f. 222 r. (1305, maig, 27). -2. ACA, C, reg. 202, f. 224 r.; reg. 234, f. 78 v. i reg. 236, f. 129 r.-v. -3. Reg. 234, f. 78 r.-v. -4. RP, MR, reg. 1721, f. 22 v. i 26 r. -5. *Ibidem*, f. 35 r. -6. ACA, C, reg. 1822, ff. 180 v.-181 v. (1388, febrer, 20). -7. ACA, RP, MR, reg. 1711, f. 26 r. -8. *Ibidem*. -9. RP, MR, reg. 1712, f. 27 r. -10. C, reg. 1590, f. 109 v. -11. *Ibidem*, f. 106 v. -12. Reg. 2043, f. 107 r.

ALCAIDS DE LA CALAFORRA D'ELX

<i>Alcaids</i>	<i>Data de concessió o d'altra documentada</i>	<i>Modalitat concessió</i>	<i>Retinença</i>
Pero López de Rufes ¹	1297, jul., 4 (+ després 1323)	a beneplàcit	5.940 s. + 900 roves de farina 2.500 s.
Pero López de Rufes ² fill de l'anterior	1306, abr., 24 1321, gen. 27	designació a efectes futurs després de la mort del pare	1.000 s. 1.000 s.
Lope Fernández de la Viedriezella ³	(1366)		1.000 s.
García de Lerín ⁴	(1358)		
Pere Boil ⁵	(1358)	empara del lloc pel plet entre el rei i l'infant Ferran	
Bernat de Vall-llebrera ⁶	1359, abr., 15	a costum d'Espanya	2.000 s. (guerra) 1.000 s. (pau)
Berenguer Togores ⁷	1359, nov., 30 1361, ag. 15 1361, set. 5	a costum d'Espanya a beneplàcit revocació «pro casa plana» a beneplàcit	1.000 s. horts de la Calaforra
Humbert Desfonollar ⁸	1363, nov. 4	capitania d'Elx amb facultat de delegar l'alcaidia a un altre	a fixar pel capità deduint-la del seu sou (5.000 s.)
Pero López de Ayala ⁹	(1366)	ocupació castellana	
Bernat Codines ¹⁰ veí d'Elx	1368, gen. 1 (+ 1374)	«pro domo plana» a beneplàcit	400 s.
Pere Miró, donzell ¹¹	1374, maig, 20	«pro domo plana» a beneplàcit	= que l'anterior
Francesc Miró ¹² pare de l'anterior, que el substitueix perquè és massa jove	1374, jul. 20	conjuntament amb la procuració de la vila	800 s. tots dos càrrecs

1. ACA, C, reg. 195, f. 31 v.; reg. 234, ff. 77 r., 88v. i 89 r. -2. *Ibidem*, f. 91 v. i RP, MR, reg. 1702, f. 6 v. -3. ACA, RP, MR, reg. 1721, f. 26 r. -4. P. BELLOT, *Anales*, I, pàg. 70. -5. ACA, C, reg. 983, f. 39 r. -6. ACA, reg. 1164, f. 59 r. i reg. 1569, ff. 9 v.-10 r. (confirmació del càrrec el 20 de juny de 1359). -7. Apèndix, docs. 19 i 20 i reg. 1569, f. 113 r.-v. -8. Reg. 1077, f. 47 r.-v. -9. Reg. 1572, f. 32 r. -10. *Ibidem*, f. 74 r.-v. -11. Reg. 2064, f. 41 r.-v. -12. *Ibidem*, f. 62 r.-v.

ALCAIDS DEL CASTELL DE GUARDAMAR

<i>Alcaids</i>	<i>Data de concessió o d'altra documentada</i>	<i>Modalitat concessió</i>	<i>Retinença</i>
Galceran de Rosanes ¹	(1296, maig, 11)		
Pere Jordà de Botorrita ²	1299, nov. 19	«pro casa plana» a beneplàcit	
Gombau de Campcerç i Pere de Bonvilar ³	(fins al 1304)		
Berenguer de Massanet, porter del rei ⁴	1304, set., 8	«pro casa plana» vitalícia	800 s. 1.000 s. 500 s.
Alfons Guillem ⁵	1318, març, 11		
Francesc de Soler? ⁶	(1332)		
Bernat de Canelles ⁷	(1356)		1.540 s.
Felip Togores ⁸	(1358)		
Bernat de Cruïlles ⁹	(1358)		
Francesc Soler, ex-vei d'Oriola ¹⁰	(abans de 1364)		
Guillem de Jafer ¹¹	(1366, juliol)		
Sanxo Sanç ¹²	1366, jul., 9		2.000 s.
prohoms Guardamar ¹³	1369, nov., 16		
Bernat Manresa ¹⁴ ciut. Barcelona	(1383, oct. 22)		2.000 s.
Ramón de Vilanova, por- ter del rei ¹⁵	1387, febrer, 8		500 s.
Simó Miró, donzell ¹⁶	(1390, set. 1)		500 s.

1. ACA, C, reg. 340, f. 53 r. -2. Reg. 197, ff. 20v.-21r. -3. Reg. 234, f. 87 r., -4. *Ibidem* ff. 77 r. i 87 r.; el 4 de juliol de 1305 li fou assignada una retinença de 800 s., que haurien d'esser 300 quan ell deixés l'alcaidia, i el 7 de febrer de 1314 el rei li augmentà la retinença 200 s. més; cf. també Apèndix, doc. 10. -5. ACA, C, reg. 234, f. 90 r. i RP, MR, reg. 1702, f. 7 r. -6. ACA, C, cr. Alfons III, núm. 3226. -7. RP, MR, reg. 1721, f. 22 v. -8. P. BELLOT, *Anales*, I, pàg. 70. -9. AYALA, *Crònica*, pàg. 485 i P. BELLOT, *Anales*, I, pàg. 70. -10. Apèndix, doc. 24. 11. ACA, C, reg. 910, f. 24 r.-v. -12. RP, MR, reg. 1711, f. 25 v. -13. C, reg. 1225, f. 68 r. -14. Reg. 1590, f. 29 r. -15. ARV, MR, reg. 4544, f. 13 v. -16. *Ibidem*, f. 109 v.

ALCAIDS DEL CASTELL DE LA MOLA DE NOVELDA

<i>Alcaids</i>	<i>Data de concessió o d'altra documentada</i>	<i>Modalitat concessió</i>	<i>Retinença</i>
Joan Garcia de Loaysa ¹	(1296, juny, 20)		tributs moros de Petrer, Elda i No- velda
Pere de Montagut ²	(1305)		
Pelegrí de Montagut ³	1312, set., 23	a costum d'Espanya	3.000 s.
	1319, novembre, 7	a beneplàcit	
Bernat de Vilaragut ⁴	1320, gen., 21	« » « »	« » « »

Arnau de Vilanova, de la casa del rei ⁵	1322, ab., 16	a efectes futurs per quan l'anterior passi al d'Alacant; a beneplàcit a vida	
Joan Ximenis de Perencisa	1324, nov., 1 (1356)		3.000 s.
Gonçalvo Alvarez d'Espejo ⁷	(1357)		3.000 s.
Pero López de Ayala ⁸	(1366)	ocupació castellana	
Francesc Masquefa ⁹	1366, jul., 15		3.000 s.
Mateu de Gournay o el seu representant ¹⁰	1367, juny, 9	donació del rei	
Francesc Bruguera ¹¹	(1383-1385)		3.000 s.
Guillem Marquès ¹²	1386, març, 24	per la reina Sibila	2.000 s.
Pere Maça de Liçana o el seu representant ¹³	1393, des., 25	comprat a la reina Violant	

1. ACA, C, reg. 340, f. 157 r. -2. ACA, C, reg. 202, f. 224 r. -3. ACA, C, reg. 234 f. 78 v. i reg. 245, f. 224 v. (1319, novembre, 7). -4. Reg. 234, f. 78 v. i Apèndix, doc. 13. -5. *Ibidem* i f. 93 r.; A.M. ARAGÓ, *Las «tenentiae castrorum»*, pàgs. 574 i 576, inclou Arnau de Vilanova com a alcaid d'Elda perquè la concessió d'una alcaidia en el futur és confusional, ja que la nota del registre esmenta la «Molam d'Ella», però dins l'apartat dedicat a les concessions relatives a Novelda. La nota deia que la tindria quan Bernat de Vilaragut passés a Alacant, i aquest era alcaid de Novelda, no d'Elda. Posteriorment, el 1324 Arnau de Vilanova tenia efectivament el castell de Novelda, no el d'Elda, -6. RP, MR, reg. 1721, f. 23 v. -7. *Ibidem*, f. 34 v. -8. C, reg. 1077, f. 47 r.-v. -9. RP, MR, reg. 1711, f. 26 r. -10. ACA, C, reg. 914, ff. 35 v.-37 r. -11. ACA, C, reg. 1590, f. 108 v. (1386, març, 2). -12. *Ibidem*, ff. 107 v.-108 r.; la reina Sibila havia obtingut la donació d'aquest castell el 28 de gener de 1377, però no fou efectiva fins més tard a causa d'un plet amb Hug de Calvilei: E. ABAD NAVARRO, *El castillo de la Mola*, doc. 23. -13. ACA, C, reg. 2056, ff. 30 r.-33 r.; la reina Violant tenia aquest castell des del 3 de juny de 1387: ACA, C, reg. 2027, f. 2 v.

ALCAIDS DEL CASTELL D'ORIOLA

<i>Alcaids</i>	<i>Data de concessió o d'altra documentada</i>	<i>Modalitat concessió</i>	<i>Retinença</i>
Jaume de Xèrica ¹	(1296?-1300)		
Bernat de Cruilles ²	1300, abr., 1	interina, per a donar possessió a G. de Vilaragut	
Guillem de Vilaragut ³	1301, feb., 18	a vida	
Berenguer de Puigmoltó, cavaller ⁴	1302, maig, 31	a beneplàcit	7.000 s.
Roderic de Biscarra ⁵	1302, juny, 13		7.000 s.
	1306, abril, 24		5.000 s.
Arnau de Torrelles ⁶	(1313, maig, 17)		6.000 s.
Acard de Mur ⁷	1316, agost, 25	a costum d'Espanya	6.000 s.
	1318, març, 11	a beneplàcit	
Guillem de Vilanova ⁸	1321, agost, 13	a vida	
Simó de Bell-lloc ⁹	1321, agost, 17	interina	
		a costum d'Espanya	6.000 s.
		a beneplàcit	

Pere de Queralt ¹⁰	1322, des., 10	a costum d'Espanya a beneplàcit	6.000 s.
Bernat de Guimerà ¹¹	1323 oct., 28	a costum d'Espanya a beneplàcit	6.000 s.
Bernat Saportella ¹²	1324, abr., 1	a costum d'Espanya a beneplàcit	6.000 s.
Guillem Ramon de Montcada ¹³	1324, set., 15	a costum d'Espanya a beneplàcit	6.000 s.
Juan Sánchez de Ayala ¹⁴	(1353-1355)		
Ramon de Rocafull ¹⁵	(1356-1363)		
Joan Martínez d'Eslava ¹⁶	(1363, jul, 23-1365)		
Pero López de Ayala ¹⁷	(1366)	ocupació castellana	
Nicolau de Pròixida ¹⁸	1366, març, 19		
Bernat de Senesterra ¹⁹	1380, agost, 21		
Bernat de Fortià ²⁰	(1385)		
Bernat de Senesterra ²¹	(1386)		
Joan Barutell ²²	1386, abril, 12		
Olf de Pròixida ²³	(1387, agost., 15) 1321 abr., 18	a beneplàcit per vint anys	

1. ACA, C, reg. 197, f. 99 v. -2. *Ibidem*. -3. Reg. 198, f. 254 r. -v. -4. Apèndix, doc. 1. -5. Apèndix, docs. 2, 3 i 5. ACA, C, reg. 200, f. 215 v. i reg. 234, f. 77 r. -6. Reg. 234, ff. 88 r. i 89 r. i RP, MR, reg. 1701, f. 8 r. -7. *Ibidem*, i reg. 234, ff. 90 r. -91 r. i reg. 215, ff. 252 r. -253 v. -8. Apèndix, doc. 12 i ACA, C, reg. 234, f. 92 r. -9. *Ibidem*, ff. 91 v. -92 r. -10. *Ibidem*, f. 92 r. -v. -11. *Ibidem*, f. 92 v. -12. *Ibidem*, f. 92 v. -93 r., RP, MR, reg. 1702, f. 6 r. i Apèndix, doc. 14. 13. ACA, C, reg. 234, f. 93 r. i RP, MR, reg. 1702, f. 6 v. -14. P. BELLOT, *Anales*, I, pàg. 22. -15. RP, MR, reg. 1721, f. 22 r. -16. P. BELLOT, *Anales* I, pàg. 125 i II, p. 86 i Apèndix, docs. 25 i 26. 17. ACA, C, reg. 1077, f. 47 r. -v. -18. RP, MR, reg. 1711, f. 25 r. -19. RP, MR, reg. 1722, f. 138 r. -20. RP, MR, reg. 1723, f. 30 r. -21. *Ibidem*, f. 39 r. -22. *Ibidem*, f. 39 v. -23. ACA, C, reg. 1920, f. 84 v (1387, juliol, 15, que és el nomenament de governador, que comportava l'alcaidia) i f. 65 r. -v. i ARV, MR, reg. 4544, f. 12 v. que esmenta el dia en què prengué possessió de l'alcaidia: 15 d'agost de 1387.

APÈNDIX II: DOCUMENTS

1

1302, maig, 31. Uncastillo

Jaume II mana a Bernat de Sarrià, procurador del regne de Múrcia, que encomani a Berenguer de Puigmoltó l'alcaidia del castell d'Oriola per un temps a beneplàcit reial, ja que ha quedat vacant per mort de Guillem de Vilaragut.

ACA, C, reg. 199, f. 86 r.

Al marge superior, en lletra del segle XVII: Berengarii de Podiomoltone, militis.

Dilecto consiliario suo, Bernardo de Sarriano, procuratori regni Murcie, salutem et cetera.

Cum nos pro certo sciverimus Guillelmum de Vilaraguto, qui castrum nostrum de Oriola tenebat, fuisse viam universe carnis ingressum et dictum castrum sine alcaido remanere non possit et propterea velimus quod Berengario de Podiomoltone, milite, de cuius fide, industria et legalitate confidimus, comendetur castrum predictum, tenendum et custodiendum pro nobis quamdiu nostre placuerit voluntati, ideo vobis dicimus et mandamus quatenus, omni mora postposita, dictum castrum comendetis Berengario de Podiomoltone predicto, qui ipsum pro nobis teneat et custodiat, dum nostre placuerit voluntati.

Data in Uncastillo, II^a kalendas iunii, anno predicto [MCCC secundo].

Petrus Martini, mandato regio per Petrum March factum.

2

1302, juny, 13. Jaca

Jaume II mana a Ximén Pérez de Arbe que lliuri el castell d'Oriola, que guardava per Guillem de Vilaragut, a Roderic de Biscarra; tan bon punt ho hagi fet, els absoldrà a ell i els hereus de Guillem de Vilaragut de qualsevol obligació envers ell mateix pel castell.

ACA, C, reg. 199, f. 88 r.

Jacobus, et cetera, dilecto suo Eximino Petri de Arbe, et cetera, mandamus et dicimus vobis quatenus castrum nostrum de Oriola, quod tenebatis pro Guillermo de Vilaraguto quondam, qui ipsum tenebat, tradatis loco nostri dilecto scutifero nostro Roderico de Biscarra, nos enim cum ipsum castrum sibi tradideritis, tam dictum Guillelmum de Vilaraguto quondam et heredes suos quam vos a deliberacione et tradicionem dicti castri quitios appellamus.

Data Jacce, idus iunii, anno Domini M^oCCC^o secundo.

Petrus Luppeti, mandato regio facto per Petrum Marci, Artaldum de Azlor et Petrum Boyl.

(Al marge esquerre) Dominus rex mandavit expedire.

3

1302, juny, 13. Jaca

Jaume II encomana a Roderic de Biscarra l'alcaidia del castell d'Oriola, vacant per mort de Guillem de Vilaragut, i que el tinent d'aquest noble, Ximén Pérez de Arbe, li ha tornat.

ACA, C, reg. 199, f. 88 r.

Dilecto scutifero suo Roderico de Biscarra, et cetera, cum castrum de Oriola, quod Guillermo de Vilaraguto quondam pro nobis tenebat, nobis restitutum fuerit verbo per Eximium Petri de Arbe, qui ipsum castrum tenebat pro dicto Guillermo de Vilaraguto, et nos confidentes de fide et legalitate vestra providerimus quod vos castrum predictum pro nobis recipiatis et teneatis, idcirco mandamus et dicimus vobis quatenus ad castrum predictum, visis presentibus, omni mora postposita, personaliter accedatis castrumque ipsum pro nobis recipiatis et custodiat diligenter ponendo et tenendo in eius custodia homines qui sint dominacionis nostre, bonos et legales, de quorum ^a fide sit merito confidendum. Et quia castrum predictum inter cetera castra regni Murcie nobis carum existit, volumus quod vos in custodia ipsius diligentissime vos geratis, nos enim per alias litteras nostras mandamus Ferrario de Cortilio, baiulo regni Murcie generali, quod det et solvat vobis pro retinencia dicti castri quantum dabat dicto Guillermo de Vilaraguto quondam.

Data ut supra.

Idem.

(*Al marge esquerre*) Dominus rex missit expedire.

a. Seguir merito sit, raillat.

4

1303, maig, 1. València

Jaume II envia al batlle general del regne del Múrcia, Ferrer Descortell, la llista de les retinences que haurà de pagar a cada castell, segons la seva guarnició, i la llista de les soldades per als 30 cavalls armats i 160 alforrats que defensin el regne, a més dels de la comitiva del procurador. Li dona també instruccions sobre les esmenes dels cavalls perduts i sobre els fons que cal dedicar a aquest fi.

ACA, C, reg. 231, ff. 52 r.-53 r.

Jacobus et cetera fideli suo Ferrario de Cortilio, baiulo regni Murcie generali et cetera.

Noveritis nos pro bono et pacifico statu regni nostri Murcie ac pro utilitate curie nostre ordinasse et providisse tam super retinenciis castrorum predicti regni quam super stipendiis solvendis certis equitibus ordinatis in deffensionem regni ipsius. Quare vobis dicimus et mandamus quatenus circa solucionem salariorum et victualium retinenciarum dictorum castrorum et stipendiorum dictorum equitum, provideatis et providere curetis, prout per nos ordinatum existit sub forma que sequitur:

Primerament, ordonam que sia donat al castell d'Alacant per un ayn per soldada e companatge e per vianda de XL hòmens, quinque mille sol. regalium Valencie.

Ítem, al castell de Oriola, per soldada, companatge e per vianda de L hòmens, septem mille sol.

Ítem, al castell de Cartagènia, per soldada e per companatge e vianda de XL hòmens, quinque mille sol.

Ítem, a la Calaforra d'Elch, per soldada e companatge e per vianda de XXV hòmens, tres mille et quingenti sol.

Ítem, al castell de Molinasecca, per soldada e companatge e per vianda de XVI hòmens, duo mille sol.

Ítem, al castell de Callosa, per soldada, companatge e per vianda de X hòmens, mille trescenti triginta tres sol. et quatuor denarii.

Ítem, al castell de Muntagut, per soldada, companatge e vianda de XII hòmens, mille quingenti sol.

Ítem, al castell de Calasparre, per soldada e companatge e per vianda de LX hòmens, octo mille sol.

Ítem, al castell de Negra, per soldada e companatge e per vianda de XXX hòmens, tres mille septingenti quinquaginta sol.

Ítem, als castells de Xocos e Tébar, per soldada, companatge e per vianda de XII hòmens, mille quingenti sol.

Ítem, al castell de Lorcha, per soldada, companatge e per vianda de C hòmens, duodecim mille sol.

Ítem, al castell d'Alfama, duo mille sol.

Ítem, al castell de Guardamar,^a quadringenti sol.

Ítem, al castell d'Alcalà, per soldada, companatge e per vianda de XX hòmens e per portar la vianda al dit castell, tres mille sol.

Ítem, al alcàçer de Múrcia per soldada, companatge e per vianda de XII hòmens, mille quingenti sol.

Ítem, ordonam que sien en lo regne de Múrcia continuament CC hòmens a cavayl en los quals aja primerament XXX cavaylls armatz e que prenguen cascun ayn D sol. de reys de València, que munten l'ayn quindecim mille sol.

Ítem, CLX cavayls alforratz e que prenguen cascun l'ayn CCL sol. e munten XL mille sol.

Ítem, lo procurador ab X hòmens a cavayll, és a ssaber IIII cavayls armatz e VI cavaylls alforrats, e que prenga per cascun armat mille sol. e per cascun alforrat quingentos sol. e munten l'ayn VII mille sol.

E axí és summa que monten los dits XXX cavaylls armats et CLX cavaylls alforrats, ab los X^b hòmens a cavayll del procurador, LXII mille sol. reys de València, de la qual suma sien levats en comensament de lur paga, és a ssaber als XXX cavayls armats e CLX cavayls alforrats, per esmena dels cavayls qui's perden entr'èls, en qualque manera que's perden, per cavayl armat XL sol. e per cavayl alforrat XX sol. E munten IIII mille CCCC sol.

Ítem, que de totes les cavalcades que's faran per la dita companya o per altres ab aquells ensemps ho ab alguns d'aquells, sia levat lo delme, lo qual sia posat e mès en lo comú de les esmenes dels ditz cavayls. È el romanent sia partit entre aquells qui auran cavalcats, segons que és acostumat.

Ítem, que tot lo delme del setme pertanyent al senyor rey de les cavalcades del regne, axí dels damunt dits con d'altres, sia assignat a paga de la esmena dels cavaylls.

Ítem, que tot lo setme, levat lo dit delme de les esmenes dels ditz cavayls, sia assignat a paga de la soldada de la dita companya.

Ítem, que neguna esmena de cavayl no pusca pujar de M sol. a ensús, mas de mil o de mil a enjús sien esmenats a conexensa d'aquells qui'ls estimaran.

Ítem, los hòmens a cavayl sien partitz per tot lo regne en aquesta manera, és a ssaber, primerament en Alacant X cavayls alforratz.

Ítem, en Elch V cavayls armatz e XV cavaylls alforratz.

Ítem, en Oriola XII cavayls armats e XXX cavaylls alforratz.

Ítem, en Múrcia X cavayls armats e XL cavayls alforratz.

Ítem, en Molinasecca VI cavayls alforratz.

Ítem, en Lorcha XL cavayls alforratz.

Ítem, en Guardamar IIII cavayl alforratz.

Ítem, en Cartagènia V cavayls alforratz.

Ítem, al array de Crivellén II cavayls armatz et VIII cavayls alforratz.

Ítem, a'n Michel Garçia, alcayt de Favarella, I cavayl armat e II cavayls alforratz.

Data Valencie, kalendas may, anno Domini M^o CCC tercio.
Bernardus de Aversone, mandato Bernardi Boneti.

a. Segueix quadrigenti, ratllat. - b. Segueix hòmens ratllat.

5

[1303], setembre, 26. Horta

Jaume II comunica a Roderic de Biscarra, alcaid del castell d'Oriola, que el consell de la vila s'ha queixat perquè no dedica a la reparació dels murs del castell la tercera part de les peïtes i del cabeçatge dels sarraïns qu el consell li lliura. D'ara endavant aquesta part serà administrada per un probom d'Oriola elegit pel batlle general de Múrcia, Ferrer Descortell.

ACA, C, reg. 201, f. 44 r.

Al marge superior, en lletra del segle XVII: Hominum de Oriola.

Dilecto scutifero nostro Roderico de Biscarra, alcaido castri Oriole, salutem et dileccionem.

Ex parte concilii de Oriola propositum extitit coram nobis quod cum ipsi ex privilegiis regum Castelle, predecessorum nostrorum, atque nostris, habeant et percipiant peytas cabessarum sarracenorum eiusdem loci, convertendas per eum in reparacionem murorum ville predictæ, ipsique homines ordinaverint quod tertia pars dicte peyte ponatur et convertatur in reedificacionem ^a murorum ^b castri eiusdem loci, que tertia pars tradita fuit alcaidis dicti castri, qui pro tempore fuerunt, nec ipsi alcaidi ipsam terciam partem posuerunt seu converterunt in reparacione dictorum murorum castri predicti, vos eam petitis vobis tradi. Verum, cum nos ordinaverimus et velimus quod Fferrarius de Cortilio, baiulus noster regni Murcie generalis, eligat unum probum hominem ex habitatoribus Oriole ad hoc idoneum, cui dicta tertia pars dictarum peytarum tradatur, quique ipsam convertat et ponat in reedificacionem ^c et reparacionem murorum predicti castri et quod de ipsis computet quolibet anno cum baiulo nostro regni Murcie generali, iuxta dictorum privilegiorum continenciam et tenorem, idcirco mandamus vobis quatenus, observando huiusmodi ordinacionem nostram, a petenda dicta tertia parte totaliter desistatis, nos enim per presentem cartam nostram mandamus dicto baiulo nostro ut ipse in continenti dictum probum hominem eligat in opereque predicto per eundem procedi faciat sub forma superius comprehensa.

Data in Orta, VI kalendas octobris [anno Domini M^oCCCC^o tercio].

Bernardus de Aversone, mandato domini episcopi.

a. reedificacionem amb la segona c interlineada. - b. Segueix ville predictæ ipsique, ratllat. - c. reedificacionem amb la segona c interlineada.

6

[1303], desembre, 16. València

Jaume II comunica a Ferrer Descortell, batlle general de Múrcia, que ha prorrogat per tres anys més l'exempció d'impostos que havia concedit per dos anys als homes de Nompot, a fi que hi poguessin construir un castell, que no s'ha pogut acabar en aquests dos anys.

ACA, C, reg. 201, f. 69 v.

Fferrario de Cortilio, baiulo regni Murcie generali et cetera. Supplicatum est nobis pro parte

hominum loci de Nompot quod, cum eis, pro parte nostra concessum fuerit per biennium ^a ratione operis castri eiusdem loci, quod inibi per eos construitur, ut essent franchi iuribus ac redditibus nostris eiusdem loci ad ipsum construendum opus etiam assignatis, et nunc dictum biennium sit transactum nec opus predicti castri perfectionem susceperit, dignaremur eis tempus dicte concessionis prorogare et de novo eandem concedere per triennium duraturam, infra quod possint prelibatum opus castri ^b perficere et complere. Nos itaque, supplicatione ipsa benigne admissa, vobis dicimus et mandamus quatenus concessionem predictis hominibus factam ratione premissa per dictum biennium prorogetis eis pro parte nostra et observetis, transacto dicto biennio, per tres annos ex tunc continue venturos et completos, ipsis tamen facientibus et complementibus opus predictum, ut facere tenentur et debent.

Data Valencie, XVII° kalendas ianuarii, anno predicto [M^oCCCC^o tercio].

Bernardus de Sarriano mandavit ex parte regia Petro de Monello.

a. biennium *al ms.* — b. castri *corregit sobre castrum.*

7

1304, novembre, 12. Xàtiva

Jaume II encomana a Mateu de Castellsent la torre i el port de Santa Pola del Cap de l'Aljub a beneplàcit. Els fruits de l'alqueria de Benicreixent són el salari de la custòdia de la torre.

ACA, C, reg. 234, f. 87 r.

Nos, Jacobus, et cetera, confidentes de fide et legalitate vestri, Mathei de Castro Sancto, comendamus vobis turrim et portum de Sancta Pola del Cap del Aljub, tenendos et custodiendos pro nobis, dum nostre placuerit voluntati, et habeatis salarium quod pro ipsis turre et portu custodiendis recipi consuevit, pro quoquidem salario teneatis et expleytetis alchaream de Benicreixent et fructus ^a ipsius percipiat, prout illi qui dictam turrim et portum custodire consueverunt, antequam locus ^b de Elchio ad nostrum dominium pervenisset, consueverunt eandem alchaream tenere et fructus eius percipere pro custodia supradicta. Hanc autem comandam durare volumus dum nostre, ut dictum est, placuerit voluntati, mandantes per presentem cartam nostram universis officialibus et subditis nostris quod dictam comandam nostram observent, ut superius continetur.

Data Xative, II^a idus novembris, anno Domini millesimo CCC^o quarto.

Petrus Martini, mandato regio facto per Bonanatum Garcie.

(*Al marge esquerre*) Turre de Sancta Pola in capite del Aljub, termini Elchii, qui datus est domino infanti Raimundi Berengarii.

a. *Sequeix percipiat, ratilat.* — b. locus, *amb signe d'abreviació ratilat.*

8

1306, gener, 15. Oriola

Acta notarial de la presentació d'una carta del rei Jaume II, del primer de gener, a Garcia de Biscarra, en la qual el rei commina Miquel Llopis de Biscarra, alcaid del castell de Callosa, o

al seu tinent Garcia de Biscarra, a presentar-se davant seu per tal de retornar-li el castell.

ACA, C, cr. Jaume II, caixa 19, núm. 2403, 21'5 × 20 cms.

Disabte, quinse dies de gener, anno Domini M^oCCC^o quinto, en presència del onrrat en Berenguer de Puigmoltó, tinend lloh de procurador en la terra que el senyor rey ha de Sexona ençà, e del notari e dels testimonis sus escrits, Domingo Gençor, correu del sennor rey, presentà a-n Garcia de Viscarra, que ten lo castell de Callosa, una carta del sennor rey uberta e segellada ab lo seu segell al dós e diu axí:

«Jacobus, Dei gracia rex Aragone et Valencie, Sardinie et Corsice comesque Barchinone ac sancte Romane Ecclesie vexilarius, amirantus et capitaneus generalis, Michaeli Luppi de Viscarra, alcaydo castri de Callosa vel Garsie de Viscarra seu cuicumque alii pro ipso Michaeli tenenti dictum castrum, salutem et dilectionem.

Iam per aliam cartam nostram, quam vobis misimus, scripsisse recolimus et mandasse ut ad nostram presenciam pro reddendo nobis castro predicto personaliter veniretis et miramur quamplurimum si vobis dicta carta nostra extitit presentata quia ad nos personaliter non ^a venistis, sed quia ignoramus quod ipsam receperitis, iterato per presentem vobis expresse dicimus et mandamus quatenus ad nos, ubicumque fuerimus, personaliter veniatis, post posita omni mora ac aliis quibuslibet negociis pretermisissis, paratus reddere nobis, vel cui voluerimus, dictum castrum, cum nos castrum a vobis omnino recuperare velimus, et hoc non mutetis nec differatis aliqua racione.

Data Cesarauguste, kalendis ianuarii, anno Domini M^oCCC^o quinto ^b.»

Et la carta llesta, lo dit Domingo Gençor requeri e demanà a mi, Bertomeu de Tona, notari públich de Oriola, que li faça fer ab escriptura pública en com ell presentà al dit Garçia la dita carta, presents testimonis Pere Ximenis d'Espilonga, en Pere d'Aulesa, Arnau de Masquefa, Berenguer Vedell e Barberan de Berga.

Senyal de mi, Bertolomeu de Tona, notari públich de Oriola damunt dit, qui açò escriví e acloy e fuy present a totes les coses damun dites e al dit Domingo o lliure en pública forma.

(*Al dors*) Pro redditione castri Callose.

a. nos al ms. — b. Segueix Accl.?

1310, febrer, 22. València

Jaume II notifica a Ferrer Descortell, batlle del regne de València dellà Xixona, que prorroga per tres anys més la concessió de la tercera part dels delmes als habitants de Nompot per tal que l'esmercin en les obres del castell del lloc, que era molt enderrocat. Inclou la concessió anterior, per cinc anys, del 3 de febrer de 1307.

ACA, C, reg. 206, fol. 94 r.

Ffidei suo Fferrario de Cortilio, baiulo in extrema parte regni Valencie et cetera.

Olim vobis scripsisse recolimus ^a in hec verba:

«Jacobus et cetera, ffidei suo Fferrario de Cortilio, baiulo terre nostre quam habemus citra Sexonam vel cuicumque baiulo qui pro tempore fuerit dicte terre et cetera. Cum nos providere volentes reparacioni operis castri nostri de Nompot, aldea Alacantis, quod dirutum esse dicitur

in aliqua parte sui, concesserimus hominibus aldeie eiusdem quod per quinque annos primos venturos terciam partem decime, quam nobis annuatim tenentur solvere atque dare, convertant ad cognitionem vestri in opere castri superius nominati, idcirco vobis dicimus et mandamus quatenus dictam terciam partem decime ab ipsis hominibus per dictos quinque annos continue subsequentes ullatenus exigatis nec ad eam solvendam vobis infra dictum tempus ipsos homines aliquatenus compellatis, dum modo ipsi homines dictam terciam partem decime in recuperatione operis dicti castri convertant legaliter atque bene iuxta cognitionem vestram, ut superius est expressum, cavendo attentius ne fraus comiti possit aliqua in predictis.

Data Oriole, III nonas ffebruarii, anno Domini M^oCCC^oVI^o.

Unde nos, volentes predictis hominibus gratiam facere ampliorem concedimus eisdem hominibus de Nompot quod, finita gracia dictorum V.^e annorum per nos eis concessa, convertant et possint convertere dictam terciam partem decime ad cognitionem vestram in opere dicti castri per tres annos ultra continue numerandos, mandantes vobis quatenus huiusmodi gratiam nostram per dictos tres annos, finitis dictis V.^e annis, observetis iuxta predictam gratiam per nos concessam hominibus prelibatis.

Data Valencie, VIII kalendas marcii, anno ^b Domini M^oCCC^oIX^o.

Bernardus de Aversone, mandato regio.

a. recolimus, amb eo interlineat. — b. Segueix predicto ratilat.

1318, abril, 20. Tortosa

Jaume II concedeix a Berenguer de Massanet, porter seu, a canvi de la renúncia a l'alcaidia vitalícia de Guardamar, que tenia per casa plana, un violari de 600 sous anuals assignats sobre la taula del pes de València, a fi que es pugui retirar, tal com ho aconsella la seva edat i ell ho ha sol·licitat. Per la guarda de la fortalesa rebia un total de 1.000 sous anuals.

ACA, C, reg. 215, f. 286 r. - v.

Al marge superior, en lletra del segle XVII: Berengarii de Maçaneto.

Nos, Jacobus, et cetera, attendentes nos diu est comendasse sive comisisse tibi, Berengario de Maçaneto, portario nostro, in vita tua, fortitudinem loci de Guardamar pro casa plana, ob servicia per te nobis prestita et assignasse tibi tam in sustentacione expensarum domus tue quam pro custodia sive guarda dicte fortitudinis octingentos solidos barchinonenses, percipiendos annuatim super redditibus et aliis iuribus nostris loci predicti de Guardamar et in defectu ipsorum super aliis redditibus et proventibus, quos habemus ultra Xixonam, prout hec in duabus cartis nostris inde confectis, altera quarum fuit data Dertuse, VI° idus septembris, anno Domini millesimo CCC^o quarto, et alia Barchinone, III° nonas iulii, anno Domini millesimo CCC^o quinto, nostro sigil^o communi pendentis sigillatis, plenius continebantur, attendentes etiam nos postmodum ex eadem causa superaddidisse tibi in sustentacione dictarum expensarum domus tue ducentos solidos dicte monete super iuribus predictis, quos ultra Xixonam habemus, cum littera nostra, que data fuit Valencie, VI° idus ffebruarii, anno Domini MCCCXIII^o, ideo quia

supplicasti nobis ut, ex eo quod possis deinceps in domo tua existere, quam habes in civitate Valencie, et ibi ducere vitam tuam, ut etatis tue requirit condicio, dictam fortitudinem a te recuperare ut tibi quantitatem certam pro violario assignare et concedere dignemur, tuis supplicationibus inclinati, comissa nam alii per nos fortitudine supradicta restitutisque per te in nostra cancellaria cartis et littera supra dictis et pro cautela curie laceratis, in recompensa ratione omnium predictorum propter servicia que nobis fecisti, ut superius continetur, damus et concedimus vobis annuatim, dum vixeris, sexcentos solidos regaliū Valencie, quos tibi assignamus habendos et percipiendos super redditibus et iuribus nostris tabule pensi nostri Valencie, mandantes per presentem cartam nostram baiulo nostro regni Valencie generali, presenti et qui pro tempore fuerit, quod de redditibus et iuribus tabule dicti pensi solvat et solvi faciat per tercias, anno quolibet tibi, dicto Berengario de Maçaneto, vel cui volueris loco tui, premissis de causis sexcentos solidos regaliū Valencie supradictos, quamdiu tibi, ut dictum est, fuerit vita comes, et tibi presentem gratiam et concessionem nostram observet inviolabiliter et observari faciat, ut superius lacius continetur, de solventibus apochas et cautelas debitas recepturus.

In cuius rei testimonium presentem cartam tibi fieri et nostro comuni sigillo pendenti iussimus comuni.

Data Dertuse, XII kalendas madii, anno Domini M^oCCC^oXVIII.

Bernardus de Aversone, mandato regio.

11

1320, abril, 5 Montblanc

Jaume II concedeix a Berenguer de Puigmoltó, alcaid del castell d'Alacant, que tingui l'alcaidia amb caràcter vitalici.

ACA, C, reg. 234, f. 91 r.-v.

Nos, Jacobus, et cetera, attendentes vos, Berengarium de Puigmolto, circa custodiam castri nostri de Alacant, quod pro nobis tenetis ad beneplacitum nostrum, bene et fideliter vos gessisse, idcirco tenore presentis carte nostre comittimus vobis ad vitam vestram custodiam dicti castri, ita quod quamdiu vita fuerit vobis comes teneatis et custodiat dictum castrum pro nobis sub ea retinencia et aliis formis et modis quibus nunc ipsum ad nostrum beneplacitum tenebatis, mandantes baiulo nostro in parte regni Valencie aliisque officialibus et subditis nostris partis predicte quod vos pro alcaido dicti castri habeant et teneant quamdiu vixeritis, idemque baiulus vobis respondeat et respondere faciat de solita retinencia toto tempore vite vestre, servata tamen ordinatione per nos super solvendis iniuriis et debitis nostris facta.

Data in Montealbo, nonis aprilis, anno Domini M^oCCC^o vicesimo.

Franciscus de Bastida, mandato domini regis.

(*Al marge superior, encapçalant el document*) Pro castro de Alacant.

(*Al marge esquerre*) Alacant.

12

1321, agost, 13. Girona

Jaume II comunica al batlle del regne de València della Xixona, Jaume Andreu, que Guillem de Vilanova, que tenia el castell d'Oriola pel noble Acard de Mur, difunt, l'hi ha restituit, però

que ell li ha encomanat la custòdia de la fortalesa fins que no torni Simó de Bell-lloc, a qui l'ha concedida. Mentrestant, que pagui a Guillem de Vilanova la retinença que pagava a Acard de Mur.

ACA, C, reg. 234, f. 91 v.

Jacobus et cetera fideli suo Jacobo Andree, baiulo in parte regni Valencie et cetera.

Cum Guillelmus de Villanova, mortuo nobili quondam Acardo de Muro, qui pro nobis tenebat castrum nostrum de Oriola, restituerit nobis nunc presencialiter dictum castrum, nosque castrum ipsum dilecto consiliario nostro Simoni de Bello loco providerimus comitendum, cui per dictum Guillelmum de Villanova, nomine nostro, castrum ipsum tradi mandavimus, et, quia memoratus Simon pro nostris negociis et serviciis ad partes aliquas per nos missus est, velimus quod, donec idem Simon ad has partes reversus fuerit et dictum castrum receperit, teneat castrum ipsum iamdictus Guillelmus ad retinenciam quam inde recipiebat nobilis quondam Acardus predictus. Idcirco vobis dicimus et mandamus quatenus a tempore mortis dicti nobilis Acardi citra et deinde, donec dictus Simon de Bello loco receperit dictum castrum de Oriola, respondeatis et satisfaciatis prefato Guillelmo de retinencia supradicta, recepturus apocham de eo quod sibi solveritis hac de causa.

Data Gerunde, idus augusti, anno Domini M^oCCC^oXX^o primo.

(Al marge esquerre) Oriola.

13

1322, abril, 16. La Font del Perelló

Jaume II mana al seu notari, Bernat d'Aversó, que prengui nota de la concessió de l'alcaidia del castell d'Alacant a Bernat de Vilaragut, quan morí Berenguer de Puigmoltó, que l'ocupa actualment, i de la concessió de la Mola d'Elda a Arnaldó de Vilanova, quan Bernat de Vilaragut la deixi vacant per passar a l'alcaidia d'Alacant.

ACA, C, reg. 234, f. 79 r.

Jacobus, Dei gracia rex Aragonum, dilecto notario nostro, Bernardo de Aversone, salutem et cetera.

Mandamus vobis quatenus faciatis in registris scribi et notari qualiter nos concedimus alcaydiam castri Alacantis Bernardo de Vilariacuto post dies Berengarii de Podiomoltone, qui nunc dictum castrum tenet pro nobis. Item faciatis scribi et notari quod Arnaldonius de Villanova teneat Molam de Ella, sicut eam tenet dictus Bernardus de Vilariacuto, postquam sibi comissum fuerit castrum de Alacant predictum, quam Molam dictus Bernardus tunc habebit dimittere.

Data in Ffonte Perilionis, sub sigillo nostro secreto, XVI° kalendas madii, anno Domini M^oCCC^oXX^o secundo.

(Al marge esquerre) Alacant et Mola Elle.

14

1324, maig, 27. Badalona

Jaume II reconeix que Maimó Sacirera, tinent del difunt Pere de Queralt a l'alcaidia del castell

d'Oriola, li ha tornat el castell de paraula a ell i, de fet, a Bernat Saportella, a qui l'ha encomanat.

ACA, C, reg. 234, f. 93 r.

Nos, Jacobus, et cetera, recognoscimus et fatemur vobis, dilecto nostro Maymono de Ciraria, quod vos in nostri presencia constitutus restituistis nobis verbo castrum nostrum de Oriola, quod receperatis custodiendum a nobili quondam Petro de Queralto, cui nos castrum ipsum comiseramus, unde cum vos castrum ipsum plene de facto tradideritis nobili et dilecto nostro Bernardo de Portella, cui noviter castrum ipsum custodiendum comisimus, a custodia et restitutione castri predicti vos ^a ex nunc prout tunc quitium appellamus et penitus absolutum, in cuius rei testimonium hanc litteram sigillo nostro munitam vobis fieri iussimus atque tradi.

Data Bitulone, prope Barchinone, VI° kalendas iunii, anno Domini M^oCCC^oXX^o quarto.

Bernardus de Aversone, mandato regio facto per fratrem Sancium de Aragonia.

(*Al marge esquerre*) Oriola.

a. vos, interlineat.

15

1327, abril, 1. Alacant

El consell d'Alacant exposa al rei la situació de ruïna en la qual es troben les muralles i el castell de la vila: la major part de les torres són descobertes, algunes són enderrocades i l'albacar, per on ell, el rei, prengué el castell, és enderrocat també per diversos punts i, per aquesta causa, l'alcaid Berenguer de Puigmoltó no hi té guaites. Malgrat que no els pertoca a ells, sinó al rei, han decidit de fer obres a les muralles i li demanen a ell que faci fer obres al castell, abans que s'enderroqui del tot, car llavors costaria molt més. Demanen també que ordeni a Berenguer de Puigmoltó de tenir guaites al castell.

ACA, C, cr. Jaume II, caixa 76, núm. 9300. Al dors, restes de segell de cera verda.

Al molt alt e molt poderós senyor en Jacme, per la gràcia de Déu rey d'Aragó, de València, de Cerdanya e de Còrcega e compte de Barcelona e de la sancta Esgleya de Roma gamphanoner, almiral e cap[itu]lan [genera]l, lo conçeyll d'Alacant humilment besant la terra denant vostres vulls nos comanam en vostra gràcia, axí com de senyor de qui tots temps have[m] haüt et esperam aver gràcia e mercè.

Com [l]lo castell e vila d'Alacant, segons vós, senyor, sabets, sia en ffrontera de mar e de terra et [l]lo [d]it castell e encara los murs del dit [loc]h sien molt destruïts e mal obrats, en axí, senyor, que la major partida de les torres del dit castell són descubertes e encara que n'i ha algunes enderrocades e la major partida de les altres estien a perill de caure, et encara, senyor, que l'albaquar, per lo qual vós prenguéis lo dit castell, sia en molts lochs enderrocat, per rahon del qual enderrocament lo dit albacar, senyor, no's guayta ne's pot guaytar, com en Berenguer de Puigmoltó, alcayt vostre, senyor, diga que no ha manament de vós que guayt ne faça guaytar lo dit albacar, e açò, senyor sia fort gran perill del dit castell e de tota la vila, clamam mercè humilment a vós, senyor, que en açò dejats provehir en manera que'l dit albacar se guayt, cor segons, senyor, que avem entès per diverses persones e diverses vegades los castells e lochs del rey de Castella qui són en aquesta frontera s'enfortesquen de obres e de viandes, et nós, senyor, per aquesta rahó cobejan [e de]lsijan lo dit castell e loch d'Alacant en la vostra [.....] alta real

senyoria retenir e salvar, jatsesia que segons nostre privilegi a vós, senyor, se pert[la]nga de fer obrar los murs del di[t] loch, avem ordenat que cascun vehín del dit loch don pehons per setmanes e cascun s[e]l]g[on]s [ç]o que ha de obrar e reparar los [m]urs de la vila, jatsia que de present siam fort esmeses de riqueses e de rendes, la qual obra, senyor, avem en voluntat, Déus volent, [de] fer tal e tan fort que serà honor vostra, senyor, e salvetat de nós e del dit loch, e com lo dit castell, senyor, sia [f]ort mal obrat e estia en perill de caure, segons és dit, et d'açò, senyor, se pogués donar consell ab quantitat pocha et, si les to[rre]s qui estan a perill de caure et les altres obres que-y fan a fer cayen, no's tornarien ne's porien tornar ab molta major quantitat, segons a nós, senyor, és cert per lo justícia e jurat e partida d'alcuns prohòmens del dit loch, qui nós hy fem puyar per veure la obra del dit castell e encara per veure com estava apparellat, e atrobaren que obra era fort necessària el dit castell, segons dit és desús, mas emperò atrobaren aquell covinentment apparellat d'armes e de viandes, et a nós, senyor, axí com a feels vassalls e naturals vostres se pertanga certificar de les dites coses, per tal que alcun sinistre en lo dit feyt no pogués entrevenir, ço que Déus no vulla, per ço, senyor, a la vostra molt alta real magestat humilment besant la terra devant vostres peus, genolls ficats, clamam mercè que-us plàcia los vostres vulls misericordioses envès nós inclinar e provehir, senyor, en lo dit feyt, manan, senyor, ab vostra carta a'n Jacme Andreu, batle per vós, senyor, en aquesta partida, que la obra e reparació del dit castell faça fer e que per vós, senyor, la quantitat sobre dita o aquella que a vós plaurà, per tal que la dita obra puxa ésser feyta ab acabament, hi sia consignada e manada donar, car pus, senyor, nós qui som fort esmeses de moneda e de rendes volem obrar lo [s] murs del dit loch oltra poder, pertany-se, senyor, a la vostra molt [a]lta [e] real magestat de manar fer la obra e reparació del dit castell, ma[n]an encara, senyor, ab carta vostra a'n Berenguer de Puigmoltó, alcayt del dit castell, que guayt lo dit castell e faça aquell curosament guaytar, com si [a] loc[h] perquè [lo dit] castell poria, ço que Déus [n]o vulla, pendre dan.

Déus, senyor, qui és donador de totes gràcies e conservador de salut, vos don bona vida e longa e e[stalç] la vostra molt alta senyoria donant-vos victòria contra vostres enamichs.

Scrita en Alacant, lo primer dia de abril, anno Domini M[CCC] vicesimo septimo.

(Al dors) Al molt alt e poderós senor en Jacme, per la gràcia de Déu rey d'Aragon et cetera.^a Alacantis.

a. Després de la restauració de la carta, ja no es llegeix aquesta frase.

16

1359, octubre, 8. Barcelona

La reina comunica als consellers del rei, Mateu Mercer i Guillem de Blanes, cavallers, i a Berenguer de Codinacs i a Arnau Joan, doctor en lleis, que Bernat de Montsoriu i Bernat de Vall-llebrera, alcaids dels castells d'Elx i de Crevillent, l'han informada de llur intenció d'abandonar el càrrec, cosa que ja haurien fet si no haguessin de deixar escolar un termini entre la requisició i l'abandó. Els mana que busquin immediatament en el regne de Valencia dues persones capaces de fer-se càrrec d'ambdues alcaïdies amb retinença de 4.000 a 5.000 sous, si cal, en temps de guerra, i de 2.000 en temps de pau pel que fa al castell de Crevillent.

ACA, C, reg. 1569, ff. 22 v.- 23 v.

La regina d'Aragó, tudriu del alt infant en Martí, fill nostre molt car.

Havem reebuda letra de vós, en Berenguer de Codinachs e micer Arnau Johan, continent en

acabament com en Bernat de Muntoriu e en Bernat de Vall-llebrera, alchayts de Elx e de Crivillén, per les rahons en la dita vostra letra contengudes, eren d'enteniment de leixar les dites alcaydies, e enteses plenerament les coses contengudes en aquella letra e oyts encara los dits alcaysts, qui a la nostra presència són venguts, vos responem que, segons que veem e conexem, los demunt dits alchayts entenen a renunciar a aquelles alcaydies e les hagren per aventura ja deseparades sinó com, dins cert temps après de la lur requisició, no poden ne deuen desempa-
rar aquelles, e jassie que nós volguéssim trametre d'aquestes partides alcaysts als dits castells, emperò pensants que açò reebria gran triga, per tal com aquells qui d'ací haurien a anar farien grans messions en tirar e aportar lurs coses als dits castells, pensam que valia més que fossen de regne de València, perquè volem e tenim per ben e encara vos manam e-us pregam que procurets, com pus iverçosament porets, com perill sia en la triga, dues bones persones, a les quals comanets ^a de part nostra, axí com a tudriu desús dita, les dites alcaydies ab aquells salaris e retinençes que-ls dits alchayts vuy los tenien, ço és, lo dit alchayt del castell de Crivillén IIII m. sol. reyals de retinença durant la present guerra e en temps de pau II mille sol. però si, per ço com lo dit castell de Crivillén és fort frontaler e ha major càrrec e pus perillós en lo temps present que d'abans, no atrobàvets neguna persona sufficient qui-l volgués reebre ^b ab la dita retinença e hi atrobàvets alguna bona ^c persona abta e sufficient qui s-i volgués metre, si hom hi ^d fahia alcun avantatge més que als altres no és estat fet, plau a nós que li puxats enadir a la dita retinença mil sol., axí que haja V mille sol. per any durant la dita guerra tan solament, com bé los merexerà, pus sia abte e sufficient persona. Quant és d'aquell a qui serà comanada la Calaforra de Elxch, no sembla que li deya hom créxer la retinença, car la vila e lo castell tot és ensemps e és ben deffent e sens perill. E par que ab les dites retinençes e encara ab les provisions que-l dit senyor rey e nós hi havem fetes, axí en fer obrar e enfortir lo dit castell de Crivillén, com enfortir los dits castells e Calaforra d'armes e de viandes, segons que largament o veurets ésser contengut en los capitols d'aquèn fets, dels quals vos trametem ^e translat dins les presents e los quals manam ésser seguits e complits per en Domingo Lull, procurador e batlle dels dits ^f lochs, los dits alcaysts, qui per vosaltres hi seran elets, mills e sens perill e a major fermetat d'ells poran emparar los dits castells, e en aquest cas nós manam per les presents als dits Bernat de Muntoriu e Bernat de Vall-llebrera que liuren los dits castells a aquells a qui vós o II de vós de nostra part lus manarets, car nós en aquell cas ara per lavors los absolvem per les presents de tot segrament e homenatge que fet hajan per la dita rahó. E comanam a tots vosaltres o als II de vós sobre açò plenerament totes nostres veus e loch.

Dada en Barcelona,^g a VIII dies del mes de vuytubri, en l'any de la nativitat de nostre Senyor MCCCLIX. Bernardus.

Fuit missa: Als amats en Matheu Mercer, Guillem de Blanes, cavallers, Berenguer de Codinach, micer Arnau Johan, doctor en leys, consellers del senyor rey.

Idem [Bernardus de Podio, mandato domine regine facto per thesaurarium].

a. comanets, amb abreviatura general, ratllada.— b. reebre interlineat sobre atrobar, ratllat.— c. Segueix retinença, ratllat.— d. hi, interlineat sobre qui, ratllat.— e. trametem, amb la i ratllada al ms.— f. Segueix cap, ratllat.— g. Hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina Berncha.

1359, novembre, 13. Cervera

La reina Elionor encomana el castell de Crevillent a Berenguer Togores, a costum d'Espanya i amb caràcter vitalici, amb una retinença de 5.000 sous de reials, mentre duri la guerra amb Castella, i de 3.000 sous en temps de pau.

ACA, C, reg. 1569, ff. 27 v. — 28 r.

Al marge superior, en lletra del s. XVII: Togores.

Nos, Alienora, et cetera, confidentes de fide, industria et legalitate vestri, dilecti nostri Berengarii Togores, militis, comittimus sive comendamus vobis custodiam castri de Crivillen, quod est dicti infantis, in regno Valencie situati, itaque vos, quamdiu vixeritis, teneatis et custodiatis dictum castrum bene et fideliter ad consuetudinem Ispanie, concedentes vobis quod, dum dictum castrum tenueritis, habeatis et recipiatis annis singulis pro custodia ipsius castri, dum guerra, que in presenciarum viget inter nos et regem Castelle, duraverit, quinque mille solidos regalium Valencie, et tempore pacis vel longe treuge tres mille solidos monete eiusdem tantum modo et non ultra, mandantes per presentem hominibus dicti castri, cuiuscumque legis ac condicionis existant, aliisque subditis ^a regis atque nostris, presentibus et futuris, quod vos, dictum Berengarium, dum vixeritis, pro alchaydo et custodia ^b habeant et teneant vobisque pareant, obediant et respondeant in et de hiis omnibus et singulis de quibus aliis alchaydis eiusdem castri consueverunt parere, obedire ac etiam respondere, mandamus etiam procuratori reddituum et iurium castri ipsius et de Elchio, presenti et futuro, quod vobis annis singulis per tercias anni, ut est fieri assuetum, respondant de retinencia prelibata, sub forma predicta, recuperando in qualibet solucione apocham de soluto. In cuius rei testimonium presentem cartam nostram fieri iussimus, nostro sigillo appendicio comunitam.

Data Cervarie, XIII^a die novembris, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLIX. Bernardus.

Bernardus de Podio, ex petitione provisa in consilio, presente domina regina.

(Al marge superior, encapçalant el document) Alchaydia castri de Crivillen, situati in regno Valencie.

a. Segueix nostris, ratllat. - b. et custodia, interlineat.

18

1359, novembre, 30. Cervera

La reina Elionor mana a Bernat de Montsoriu, alcaid de Crevillent, que lliuri aquesta alcaidia a Berenguer Togores, a qui l'ha concedida a costum d'Espanya amb caràcter vitalici. Tan bon punt hagi lliurat el castell, quedarà absolt dels lligams d'homenatge i fidelitat a què estava obligat.

ACA, C, reg. 1569, f. 28 r.

Alienora, et cetera, dilecto suo Bernardo de Montesorivo, domicello, salutem, et cetera.

Cum nos, cum carta nostra sub presentis date confecta, comiserimus dilecto nostro Berengario Togores, militi, alchaydiam castri de Crivillen, quod est dicti infantis quodque vobis comiseramus custodiendum per eum ad consuetudinem Ispanie, quamdiu sibi fuerit vita comes, propterea vobis dicimus et mandamus quatenus dictum castrum, visis presentibus, tradatis et desempareis eidem, nos enim, cum ipsum sibi tradideritis, inde a vobis paccate erimus et contente vosque ex nunc pro tunc absolvimus ab omni homagio et fidelitate quibus nobis, nomine quo supra, astrictus sitis seu etiam obligatus.

Data Cervarie, XXX^a die novembris, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLIX^o. Bernardus.
Idem.

1359, novembre, 30. Cervera

La reina Elionor concedeix a Berenguer Togores, donzell, l'alcaidia del castell de la Calaforra d'Elx a costum d'Espanya, a beneplàcit, amb una retinença de mil sous de reials anuals i l'usdefruit d'uns horts que el senyor del lloc hi té.

ACA, C, reg. 1569, f. 28 r.-v.

Al marge superior, en lletra del s. XVII: Berengarii Togores.

Nos, Alienora, et cetera, confidentes de fide et legalitate vestri, dilecti nostri Berengarii Togores, domicelli, comittimus sive comendamus vobis alchaydiam castri seu turris de la Calaforra de Elchio, tenendam et custodiendam per vos bene et fideliter ad consuetudinem Hispanie quamdiu de nostre processerit beneplacito voluntatis, et habeatis et recipiatis pro retinencia eiusdem mille solidos ^a regaliu Valencie anno quolibet per tres tercias anni.

Concedimus etiam vobis quod quamdiu tenueritis alchaydiam dicti castri seu turris habeatis et possideatis quosdam ortos, quos in dicto loco dominus eiusdem ibi habet eorumque fructus et expleta vestris utilitatibus applicetis, nec de eisdem teneamini computum reddere seu partem tradere alicui, mandantes per presentem procuratori et baiulo nostro castrorum et locorum de Elchio et de Crivillen, presenti et qui pro tempore fuerit, ceterisque officialibus nostris ac hominibus dicti castri et loci de Elchio, quod vos, dictum Berengaronum, pro alcaydo eiusdem habeant et teneant vobisque pareant, obediant atque ^b respondeant de dicta retinencia ac aliis de quibus alchaydo dicti castri seu turris respondere, parere ac obedire consueverunt, tenentur et debent, quamdiu nobis placuerit, ut est dictum, in cuius rei testimonium presentem cartam nostram inde fieri et sigillo nostro pendenti iussimus comuniari.

Data Cervarie, XXX^a die novembris, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLIX^o. Bernardus.

Bernardus de Podio, ex provisione facta in consilio, presente domina regina.

(Al marge superior, encapçalant el document) Alchaydia castri seu turris de la Calaforra de Elchio.

a. Segueix Barchinone, ratllat. — b. Segueix attendant, ratllat.

1361, agost, 15. Barcelona

La reina Elionor, amb el pretext que ja no hi ha guerra amb Castella, rebaixa el salari de diversos oficials d'Elx i de Crevillent i la retinença del castell de Crevillent, que passa a 3.000 sous anuals, i supprimeix l'alcaidia de la Calaforra d'Elx.

ACA, C, reg. 1569, f. 108 r.

Alienora, et cetera, tutrix et administratrix, et cetera, ffideli nostro Dominico Lulli, procuratori et baiulo locorum de Elchio et de Crivilen, salutem et gratiam.

Significamus vobis quod nos, curam gerentes ut loca predicta in debito statu ponantur et officiales eorumdem ad formam debitam reducantur, potissime cum cesset causa videlicet guerra Castelle, ob quam salarium sive retinenciam duximus augmentandam, propterea huius serie statuimus et ordinamus quod dilectus noster Berengarius Togores, alcaydus castri de Crivilen,

habeat pro retinencia ipsius castri, prout in carta comissionis inde sibi facte hoc duxerimus concedendum, tres mille solidos regalium annuatim, amoto ab eo solido quinque equitum armatorum quod recipere solebat tempore guerre predictae, et vos, dictus Dominicus Lulli, pro salario officiorum predictorum duos mille solidos dicte monete, et assessor vester dictorum officiorum pro suo salario dicte assessorie quadringentos solidos et racione advocacionis fischalis centum solidos monete eiusdem; comissionem vero quam feceramus fideli nostro Berengario Togores, domicello, de alcaidia turris de la Cellaforra de Elchio ad nostrum beneplacitum, sub retinencia mille solidorum regalium annuatim et ortorum, quos dictus infans habet in dicto loco, huius serie ^a ducimus revocandam, eo quia dicta turris non indiget custodia quo ad presens.

Mandamus igitur vobis quatenus statutum et ordinacionem nostram huiusmodi teneatis et observetis nec contra ea venire aliquatenus presumatis, quoniam nos per presentem mandamus thesaurario nostro ac magistro rationali curie regie seu alii cuicumque a vobis computum audituro quod predicta per vos faciat observari nec contra formam predictam aliquid amplius in computo vestro recipiat seu admittat. Nos, enim huius serie mandamus dicto Berengario Togores quod a custodia dicte turris cesset penitus et desistat.

Data Barchinone, XV^a die augusti, anno a nativitate Domini M^oCCC^o sexagesimo primo. Bernardus.

Domina regina mandavit michi, Berengario Carbo.

a. Segueix duximus, ratllat

21

1362, setembre, 9. Barcelona

La reina Elionor, tutora de l'infant Martí, mana a Domingo Llull, procurador i batlle d'Elx, que confisqui tots els béns mobles de Berenguer Togores, cavaller, culpable de traïció i d'haver lliurat als castellans el castell de Crevillent, del qual era alcaid.

ACA, C, reg. 1572, f. 2 r.

Alienora, per la gràcia de Déu, reyna d'Aragó, de València, de Mallorches, de Sardenya e de Còrçega e comtessa de Barcelona,^a de Rosselló e de Cerdanya, tudriu e aministradriu de la persona e béns del alt infant don Martín, car fill nostre, al feel nostre en Domingo Lull, procurador e batle del loch de Eltx, qui és del dit infant, salut e gràcia.

Volem e a vós dehim e manam que de continent occupets e a mans vostres, en nom del dit infant, prenats tots e sengles béns mobles e sients que atrobets dins vostra jurisdicció, que sien o fossen del malvat en Berenguer Togores, cavaller, los quals són confiscats al dit infant per rahó de la malvada traïció per ell feta en lo liurament per ell fet als castellans, enemichs del senyor rey e nostres, del castell de Crivillén, qui era del dit infant, nostre fill, lo qual lo dit traydor en Berenguer Togores tenia per nós e per lo dit infant, axí com a alcayt de aquell. Los quals béns tingats seqüestrats e en poder vostre reservats fins que de nós hajats altra manament en contrari. E açò per res no mudets.

Dada en Barcelona, a IX dies del mes de setembre, en l'any de la nativitat de nostre Senyor MCCCXLX dos. B[ernardus].

Petrus Martini, mandato domine regine facto per thesaurarium.

a. Hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina Barchna sempre que surt en el text.

1363, desembre, 24. Lleida

Pere el Cerimoniós anima Gonçalvo Alvarez d'Espejo, alcaid d'Alacant, i els jurats de la vila a resistir el setge, perquè ell els auxiliarà aviat. Li ha costat reunir els diners per a les tropes, perquè Aragó i València han vingut gairebé a no-res i només pot comptar amb Catalunya. Ara el primogènit i els comtes de Dènia, d'Urgell i de Prades, el vescomte de Cardona i Ramon d'Anglesola van ja cap a València i ell marxarà darrera seu. Els recompensarà de manera memorable el servei que ara li fan.

ACA, C, reg. 1193, ff. 14 v.-15 r.

Lo rey.

Vostra letra havem reebuda e havem gran desplaer, major que pensar no poríets, de la presura e afany en què sots e si per esforç de nostra persona sola vós e los altres poguéssets ésser acorreguts, Déus no·ns leix viure ne regnar si nós no·us haguéssim acorreguts e no·us acorriem axí prestament com la vostra necessitat requer, posants-nos-en a tot perill de morir o de viure. Mas sabets que nós no som sinó I hom e havem a fer nostres afers d'aquesta guerra ab ajuda e esforç de nostres leylas vassalls, servidors e amichs, los quals, per la soptosa venguda del rey de Castella, la qual s'és feta en temps que no degra e abans que hom no cuydava, e en special per la gran moneda que·ns ha convenguda percaçar e traure en major part solament de Cathalunya, con d'Aragó ne de regne de València quaix a no res nos és vengut ço de què·ns en " som poguts ajudar, ajustar no havem pogut per socórrer a aqueix regne axí prestament com mester fora, ço de què molt nos dolem, més que cor ne hom no pensa. E veus nostra escusa e la raó perquè no havem acorregut. Mas ara sapiats de cert que nós havem compliment de gran moneda e havem moltes companyes de cavall e fem gran armada, que cuytam aytant com és possible e de present fem axí: que per acórrer soptosament a aqueix regne e en especial a vosaltres, nós trametem nostre car primogènit lo duch e ab ell los comtes de Dènia, d'Urgell, de Prades, veçcomte de Cardona e en Ramon d'Angleola e molts altres barons e cavallers, qui dret camí se·n van aquí, e nós, ab tot nostre major poder, que ja de present ajustam, anam-los a les espalles, mas fem que'l duch ab los damunt dits se cuyta primer, per retenir e esforçar vosaltres, e tot açò vos diem en nostra fe reyal ésser ver, segons que damunt se conté e en la dita nostra bona fe reyal vos prometem e·us juram sobre nostra corona que tan assenyalat servey que ara·ns fets, guardan e conservan per a nós aqueix tan noble e tan reyal castell, en lo qual nos par que·us puxats ben defendre, esperan aquest poch temps dins lo qual serets acorreguts, menbrarà a nós en tota nostra vida e·n farem tals gràcies a la vila aqueixa que vosaltres mentre viurets ne serets honrats e benenans e los vostres fills e successors se alegraran haver haüts aytals pares qui aytals gràcies e favors los hauran guanyades. Donchs, pregam-vos e·us manam per la naturalea que·ns devets que·ns guardets aquella. E no sia desperdre per aulesa ne viltat de vostres vehins, que han fet e fan ço que no deuen, mas que estigats forts e fermes com a valents hòmens ^b que vosaltres sots, segons que·ls vostres passats foren, car ja veets que fort breument serets acorreguts.

Dada en Leyda, sots nostre segell secret, a XXIII dies de deembre del any M CCC LXIII.
Rex Petrus.

Ffuit directa Gondissalvo Alvareç d'Espeyo, alcaido, et iuratis et probis hominibus ville de Alacant.

Mandato domini regis, ego Bernardus de Bonastre.

a. què·ns s'en al ms. amb la primera s ratllada. -b. hòmens, interlineat.

1364, juliol, 11. Camp de Morvedre

Pere el Cerimoniós concedeix a Jaume Carles, veí d'Oriola, en premi als serveis prestats durant la guerra amb Castella, els béns de Gonçalvo Alvarez d'Espejo i de la seva muller a Oriola, que han estat confiscats per la traïció de Gonçalvo, el qual lliurà al rei de Castella el castell d'Alacant, que tenia a costum d'Espanya. No és obstacle la donació feta d'aquests béns a Pere Maça de Liçana,¹ perquè després ha recordat que els havia promesos abans verbalment a Jaume Carles.

ACA, C, reg. 1199, f. 403 r.-v.

Al marge superior, en lletra del segle XVII: Jacobi Carles.

Nos, Petrus, et cetera, ad grata et accepta servicia per vos, fidelem nostrum Jacobum Carles, vicinum d'Oriola, nobis prestita et que prestare poteritis in futurum nostrum intuitum dirigentes ac compacientes vobis, qui occasione guerre Castelle diversa bona et iura vestra amisistis, tenore presentis omnia et singula bona et iura que Gondissalvus Alvarez d'Espejo et eius uxor habebant in villa d'Oriola et eius terminis, queque bona et iura propter crimen prodicionis per dictum Gondissalvum comissum, pro eo quia castrum d'Alacant, quod pro nobis tenebat iuxta Ispanie consuetudinem, regi Castelle tradidit, nostro fisco decrevimus occupari, vobis damus et concedimus graciosè, sic quod vos et vestri habeatis, teneatis et possideatis perpetuo bona et iura predicta fructusque et expleta exinde proveniencià colligatis ea vestris utilitatibus applicando, nos enim quicquid iure rationis et accionis habemus ac nobis competit in eisdem bonis iure confiscacionis aut alias in vos transferimus pleno iure donacione pura et irrevocabili inter vivos, non obstante donacione inde per nos facta filio nobilis Petri Maça de Liçana de dictis bonis et iuribus. Nam recordamur firmiter quod, antequam donacionem ipsam fecissemus, vobis, dicto Jacobo Carles, donacionem feceramus verbo de bonis ac iuribus supra dictis propter quod, fidem et spem vobis datam de premissis servare volentes, donacionem per nos filio dicti Petri Maça factam cassamus, irritamus ac etiam annullamus, sicut de iure et racione nulla existit firmitate omnimoda vacuata, mandantes per eandem fidelem nostrum Johanni Martini Deslava, procuratori ville predicte, ceterisque officialibus et subditis nostris vel dictorum officialium locatenentibus, presentibus et futuris, quatenus donacionem ac concessionem nostram huiusmodi gratam et firmam habeant, teneant et observent, et non contraveniant seu aliquem contravenire permittant aliqua racione dictusque Johannes Martini vos in possessionem dictorum bonorum et iurum inducat et inductum manuteneat et defendat, ammoto abinde seu quolibet alio illicito detentore. In cuius rei testimonium hanc vobis fieri et sigillo nostro secreto in pendenti iussimus comuniari,⁴ cum alia sigilla nostra non habeamus in promptu.

Data in campis prope villam Muriveteris, XI^a die iulii, anno a nativitate Domini millesimo CCC.^o LX.º IIII.º regniue nostri vicesimo nono. Raimundus Nepotis.

Signum (*Segueix un espai en blanc*) Petri, Dei gracia regis Aragonum, et cetera.

Testes sunt, Jacobus, divina providencia episcopus Dertuse, Petrus, comes Urgelli et vicecomes Agerensis, domicellus, Alfonsus, Rippacurcie et Denie comes, Hugo, vicecomes Cardone, Dalmacius, vicecomes de Ruppebertino, milites.

1. Es refereix a la donació feta pel rei a Pere Maça de Liçana mentre ell i la seva mare, Isabel Cornet, no recuperessin els llocs de Jumella, Xinosa i Monòver, ocupats pel rei de Castella: ACA, C, reg. 1198, f. 234 v. (1364, juny, 20).

Dominus rex mandavit michi, Bernardus Michaelis. Fuit missa sub sigillo anuli domini regis. Jacobus Conesa.

Probata.

a. comuniri, amb un signe d'abreviatura general ratllat.

24

1364, juliol, 13. Horta de Borriana

Pere el Cerimoniós absol Francesc Soler, ex-veí d'Oriola, de l'acusació de traïció pel fet d'haver lliurat el castell de Guardamar al rei de Castella. No té culpa perquè els homes del castell el lliuraren traïdorament contra la seva voluntat i no era, a més, una fortalesa que es pogués defensar d'un setge amb màquines de guerra, raó per la qual s'havia ordenat a l'infant Ferran que l'enderroqués.¹

ACA, C, reg. 1199, f. 404 r.

Nos, Petrus, et cetera, quia fuimus veridice informati quod vos, fidelis noster Ffranciscus Solerii, olim vicinus ville d'Oriola, in tradicionem facta regi Castelle de castro de Guardamar, quod castrum vos tenebatis, nulla culpa tenetis, cum homines dicti castri malo vestro velle illud castrum proditorie reddiderint dicto regi, quodque castrum ipsum non erat tante fortitudinis quod posset ab infestis machinarum expugnacionibus dicti regis defendi, ob quod funditus dirui per infantem Fferdinandum, cuius erat, fuerat ordinatum, idcirco tenore presentis absolvimus, difinimus, remittimus, relaxamus ac perdonamus vobis, dicto Ffrancisco, et vestris omnem questionem, petitionem, accionem et demandam et omnem penam civilem et criminalem et aliam quamcumque quam possemus contra vos et bona vestra facere, proponere, movere, infligere seu etiam intemptare, ita quod sive in predictis culpabilis fueritis sive non, possit nequaquam per nos seu aliquos officiales nostros vobis vel vestris questio aliqua fieri, peticio vel demanda, imo sitis cum omnibus bonis vestris liber, quitius et immunis et possitis ire, esse, stare et morari per totam terram et dominacionem nostram salve pariter et secure, sicut poteratis ante inculpacionem criminis supradicti, mandantes per eandem gubernatori nostro generali eiusque vicesgerentibus ceterisque officialibus nostris vel eorum locatenentibus, presentibus et futuris, quatenus huiusmodi remissionem et difinicionem firmam habeant et observent et non contraveniant quavis causa. I in cuius rei testimonium presentem fieri iussimus nostro sigillo secreto munitam.

Data in orta Burriane, XIII die iulii, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLX^oIIII^o Raimundus Nepotis.

Dominus rex mandavit michi, Bernardo Michaelis.

Fuit missa sub sigillo anuli domini regis. Jacobus Conesa.

Probata.

(Al marge esquerre) Nichil, mandato regio.

1. El mateix dia el rei manà a Joan Martínez Deslava, procurador a Oriola, que tornés a Francesc Soler els béns que li hagués emparat, ja que l'havia perdonat.

25

1365, juny, 14. Setge de Morvedre

Pere el Cerimoniós acusa rebuda d'una carta de Joan Martínez d'Eslava, en la qual l'informava

que la vila d'Oriola s'ha retut al rei de Castella i que ell s'ha tancat al castell, on té menjar per a resistir fins a cert dia que li ha indicat. Jura que el socorrerà dins d'aquest temps, tant si ha pres Morvedre com si no. Si no ha auxiliat la vila ha estat perquè tothom li ha aconsellat concentrar els seus esforços sobre Morvedre, plaça estratègica que talla els seus regnes. Li promet recompensar el seu bon servei.

ACA, C, reg. 1211, ff. 95v.-96r.

Lo rey.

Johan Martínez, reebuda havem vostra letra per la qual havem sabuda la gran fam e tribulació que vós e aqueix valent poble havets passada per vostra leyalta e servey nostre. E axí mateix havem sabut com, per lo gran destret de fam que'l poble aqueix passava, la vila era apatiada per retre al rey de Castella e vós que-us en sots pujar al castell, on diets que havets què menjar per al temps que havets fet saber, e finalment supplicats que-us acorregam. E bé enteses les dites coses responem-vos que del mal que passat havets vós e lo dit poble sab Déus que havem haüt gran desplaer e major a la veritat que escriure no-us ho poriem. E si no-us havem acorregut no ha estat per què nós no haguéssim gran cor de acórrer-vos, mas ha estat per lo fet de Murvedre, lo qual, axí com vós sabets, talla e parteix nostres regnes, e és estada opinió de les nostres gents que per acórrer a Oriola ni per altre negun fet no lexàssem Murvedre, lo qual tenim a aquell punt en què era Oriola. E quant a la pèrdua de la vila certament vos dehim que-n havem haüt, e no sens rahó, sobiran desplaer. Mas pus que vós tenits lo castell poderosament e havets què menjar per al temps que diets, roman a nós ferma esperança que cobrarem la dita vila, on cert vos fem que si, dins lo temps que vós diets,^a nós havem haüt Murvedre o encara que no'l hajam haüt, nós vos acorrerem dins lo dit temps e deman-nos-ho Déus, axí com diets, si axí no-u complim com nós diem. E tenits-vos per dit que del mal que passat havets, havets e passats per nostre servey, nós vos retrem tal guardó que vós haurets plaer que'l hajats passat e tots los altres servidors nostres ne pendran bon eximpli. E açò tenits axí per ferm com creets e sabets que som rey christià e cathòlich.

Dada en lo setge de Murvedre, sots nostre segell secret, a XIII dies de juny del any^b de la nativitat de nostre Senyor MCCCLXVI.

En aquest enemig, emperò, fets-nos saber tots los ardits que sabrets axí vertaderament com seran. Dada ut supra. Rex Petrus.

Dominus rex misit eam signatam.

a. Segueix roman a nós, ratllat. -b. Segueix MCCCLXV, ratllat.

26

1365, juny, 15. Setge de Morvedre

Pere el Cerimoniós autoritza Joan Martínez d'Eslava, procurador i alcaid d'Oriola, a retre la fortalesa al rei de Castella si, passat el dia fins al qual li ha fet saber que el castell podia resistir, no ha rebut socors.

ACA, C, reg. 1210, f. 115 r.

Lo rey.

En Johan Martínez, ja sabets com nós som ací sobre Murvedre que tenim assetjat e sapiats que, segons los ardits que-n havem, al pus luny per tot aquest mes nós l'aurem haüt per fam. E com l'ajam haüt, fem-vos cert que encontinent pendrem camí per socórrer a vós. Però si dins lo

temps que vós nos havets fet saber que-us podets tenir en lo castell e més avant si fer-ho podets, cor açò a vostra leyalat comanam, nós no-us havem acorregut, jassia que-u entenam a fer si Murvedre haurem haüt, nós, esguardan lo gran mal e affan que per servir a nós havets passat e passats, del qual no-us cuydets siam oblidants, ants nos remembra e darem-vos-ho a conèixer e-us en farem gràcia e mercè, e confiants de vostra leyalat e proesa, que havets mostrada en aqueixa tan gran necessitat en què sots estat e sots per nostre servey, e com som certs que vós vos tendrets tant com porets, en lo dit cas que nós no-us hajam acorregut dins lo dit temps que vós nos havets fet saber ^a que-us podets tenir, e com damunt havem dit ^b, plau a nós, volem e-us atorgam ab la present que vós façats aquell millor pati que porets per salvar vostra persona. E retats lo dit castell, e nós en aytal cas dam-vos per quiti e per absolt de tot homenatge e de tota obligació a què siats tengut per lo dit castell. Vós, emperò, en lo dit cas que-l dit castell hajats a retre vinén a nós e a nostre servey.

Dada en lo setge de Murvedre, sots nostre segell secret, a XV dies de juny del any M CCC LXV. Rex Petrus.

Fuit directa Johanni Martinez d'Eslava, procuratori et alcaido d'Oriola.

Mandato domini regis, ego Bernardus de Bonastre.

Probata.

a. Segueix e com damunt havem dit, *ratllat*. - b. e com... dit, *interlineat*.

27

1366

Despeses pagades pel batlle general del regne de València dellà Xixona per obres als castells d'Oriola, d'Alacant i de Callosa.

ACA, RP, MR, reg. 1711, ff. 31 r., 33 v.-34 r.

De les obres dels castells e de les altres coses pròpies del senyor rey.

Ítem, done a-n Johan Marí, obrer del castell de Oriola, los quals convertí e despès en reparació de alguns terrats del castell, encontinent que fon recobrat dels castellans, segons que en full de paper per aquell a mi liurat és scrit per menut, en suma, 138 s., 9 d.

(*Al marge esquerre*) Compte per menut e àpoche.

Ítem, done a-n Jacme d'Albaredes, vehín de Callosa, per loguer o salari de adobar a estall la carrera del castell del dit loch, com les aygües la havien axí afollada que no-y podien ab bèsties pujar lenya ne les altres coses al dit castell necessàries, 10 s.

(*Al marge esquerre*) Messions.

Ítem, done a-n Domingo Fferrer, manyà, vehín de Alcoy, per preu de un pany e un cademat, que de aquell fon comprat a obs de la porta del castell de Alaquant, 12 s.

Ítem, done al dit en Domingo Ferrer, per adob de un pany e fer-hi clau nova a la porta de la torre de la Batalla del dit castell, 3 s.

28

1367, juliol, 25. Saragossa

Pere el Cerimoniós dóna poders a Nicolau de Pròixida, governador d'Oriola, per a rebre el castell

d'Alacant de mans de Dalmau de Jàfer, que relleva del càrrec d'alcaid, i per a deslliurar-lo del jurament i homenatge. Li mana que li faci presentar les lletres adjuntes i que, si es nega a tornar-li el castell, li lliuri una lletra oberta que l'intima perquè es presenti a la cort per a tornar-lo personalment al rei.

ACA, C, reg. 1217, f. 208 v. -209 r.

Lo rey.

Sapiats que nós volem cobrar de mossèn Dalmau Jàffer lo castell d'Alacant, que té per nós, e per açò, ab letra nostra manam que'l liure en loch nostre a vós, a qui donam plen poder de reebre aquell e de fer-li diffiniçió e absolució del sacrament e homenatge que fets nos ha per rahó del dit castell, segons que en la dita letra, la qual ab la present vos trametem, veurets pus largament ésser contengut, on vos diem e manam que, al pus tost que puxats, presentets o façats presentar al dit mossèn Dalmau Jàffer la dita letra e una altra letra closa que li trametem sobre aquest fet, e requerits-lo de part nostra que'l dit castell vos liure encontinent, tota triga e escusació a part posades e, reebut per vós lo dit castell, fets-li absolució e diffiniçió del sacrament e homenatge damunt dits e comanats a alguna bona ^a persona lo dit castell, que'l tinga e'l liure a aquell a qui nós vos significarem que'l haurem comanat, però si lo dit mossèn Dalmau Jàffer no-us volia liurar lo dit castell, faéssets que'l correu, portador de las presents li present altra letra oberta que-us trametem, ab la qual nós li manam ^b que dins X dies sia là on nós siam per retre-ns lo dit castell.

Dada en Saragoça, sots nostre segell secret, a XXV dies de juliol del any MCCCLXVII. Rex Petrus.

Ffuit directa Nicholao de Proxida, gubernatori Oriole.

Dominus rex missit signatam.

Probata.

a. bona, interlineat. - b. comanam al ms., amb co-, ratllat.

29

1367, juliol, 25. Saragossa

Pere el Cerimoniós mana al cavaller Dalmau de Jàfer que restitueixi a Nicolau de Pròixida, en nom seu, l'alcaidia del castell d'Alacant que li acaba de confiar, ja que ha decidit encomanar-la a algú que pugui avançar, de diners propis, el que calgui per a fornir el castell.

ACA, C, reg. 1217, f. 209 r.

Lo rey.

Jassia que vós, de nostra licència, siats partit de la nostra cort per anar servir a l'alcaidia d'Alacant, emperò, après que vós fos partit, acordam de comanar a altri la dita alcaidia, no per colpa o defalliment que hajam trobat en vós, mas perquè'ns cové a major salvetat del dit castell comanar la dita alcaidia a altri, qui del seu propi puxa bestraure per aviandar e fornir lo dit castell, e sobre açò per altres letres manam a vós que liurets lo dit castell e a mossèn Nicolau de Pròixida, qui aquell deu liurar a aquell que nós li farem saber. E que'l dit mossèn Nicholau absolrà a vós del homenatge e de tot ço de què'ns sots tengut per lo dit castell, perquè-us manam que vós liurets lo dit castell al dit mossèn Nicholau, e tantost après que'l li hajats ^a liurat, venits a nós, car nós vos entenem a fer gràcia e esmena per los bons serveys que fets nos havets, de guisa que vós vos en deurets tenir per content.

Dada en Saragoça, sots nostre segell secret, a XXV dies de juliol del any MCCCCLXVII. Rex Petrus.

Fuit directa Dalmacio Jafer, militi.

Idem.

Probata.

a. Segueix comanat, ratllat.

1367, juliol, 25. Saragossa

Pere el Cerimoniós mana a Dalmau de Jàfer, alcaid del castell d'Alacant, que restitueixi el castell a Nicolau de Pròixida, governador d'Oriola, el qual l'absoldrà de fe, homenatge i jurament.

ACA, C, reg. 1217, f. 209 r.-v.

Petrus, et cetera, dilecto nostro Dalmacio de Jaffero, militi, alcaido castri de Alacant, salutem et dileccionem.

Cum nos ex certis ^a causis, non tamen ex aliqua culpa seu defectu vestri, castrum predictum a vobis recuperare providerimus et velimus, ideo vobis dicimus et mandamus, expresse ac de certa sciencia, quatenus incontinenti, visis presentibus, dictum castrum tradatis et deliberetis loco et nomine nostris nobili et dilecto nostro Nicholao de Proxida, gubernatori in regno Valencie ultra Sexonam. Quoniam nos sibi facultatem plenariam concedimus per easdem dicto nomine nostro ipsum castrum a vobis recipiendi vosque a fide, homagio et iuramento nobis per vos prestitis racione custodie dicti castri absolvendi et liberandi, sicut et nos nunc pro tunc, tradito per vos tamen dicto castro predicto nobili, absolvimus et etiam liberamus indeque instrumentum seu instrumenta firmandi ac alia faciendi que sibi super hiis utilia videantur.

Data Cesarauguste, XXV^a die iulii, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLX^o septimo, sub nostro sigillo secreto. Rex Petrus.

Idem.

Probata.

a. Segueix n, ratllat.

1367, juliol, 25. Saragossa

Pere el Cerimoniós mana a Dalmau de Jàfer que, en el termini de deu dies després de la presentació de la carta, comparegui a la cort per tal de restituir-li el castell d'Alacant.

ACA, C, reg. 1217, f. 209 v.

Petrus, et cetera, dilecto nostro Dalmacio de Jafero, militi, salutem et dileccionem.

Quoniam castrum Alicantis, quod vobis comisimus, a vobis recuperare volumus, ideo vobis dicimus et mandamus, de certa sciencia et expresse, quatenus infra decem dies post presentacionem huius in antea computandos ad nos ubicumque fuerimus pro restitutione nobis de dicto castro fienda personaliter veniatis hocque ullatenus immutetis.

Data Cesarauguste, XXV^a die iulii, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLX^o septimo, sub nostro sigillo secreto. Rex Petrus.

Idem.

Probata.

32

1368, gener, 18. Barcelona

Pere el Cerimoniós concedeix remissió de culpes a Jaume Carles, d'Oriola, ex-alcaid del castell de Callosa, culpable d'haver-lo retut al rei Pere el Cruel de Castella, deixant-se portar per la «pusil·lanimitat» dels qui el defensaven amb ell. Haurà, però, de pagar immediatament 4.000 sous a Joan d'Olit, batlle general del regne de València della Xixona, haurà d'exiliar-se a Sardenya a perpetuitat i ni ell ni el seu fill no podran posseir cap bé a la vila d'Oriola ni al seu terme.

ACA, C, reg. 914, ff. 226 v.-227 r.

Nos, Petrus, volentes erga vos, Jacobum Carles, oriundum ville " d'Oriola, qui pridem castrum de Callosa, quod ad consuetudinem Yspanie pro nobis tenebatis, pusillanimitate et recordia illorum qui vobiscum erant in dicto castro, ut percepimus, ductus, Petro, regi Castelle, hosti tunc nostro, tradidistis, misericorditer nos habere, tenore presentis absolvimus, diffinimus, remittimus sive relaxamus vobis, dicto Jacobo, omnem questionem, petitionem et demandam et omnem penam civilem et criminalem quam possemus contra vos facere, movere seu etiam intentare in iudicio et extra ratione tradicionis dicti castri per vos facte dicto regi, seu aliis quibusvis criminibus, excessibus seu delictis per vos commissis seu perpetratis usque in hunc diem, quacumque ratione sive causa, ita quod sive in premissis culpabilis fueritis sive non, nunquam per nos seu aliquos officiales nostros contra vos possit fieri peticio aliqua seu demanda, nec pena vobis infligi aliqualis, immo sitis ab inde quitius et immunis, salvantes vobis famam vestram, quoniam non intendimus nec etiam volumus per predicta vel aliquod predictorum criminum, infamiam iuris vel facti aliquatenus incurratis, immo super rationibus predictis aut ratione predictorum criminum infamiam aliquam facti sive iuris incurristis, nos ex certa sciencia vobis famam vestram integram restituimus de nostre plenitudine potestatis.

Hanc vero remissionem vobis facimus sub hiis condicionibus ac retencionibus, quod teneamini incontinenti solvere quatuor mille solidos Barchinone ffdeli nostro Johanni d'Olit, baiulo generali regni Valencie ultra Sexonam, quos ipse in operibus castri d'Oriola et non in aliis usibus convertere teneatur, et quod teneamini assecurare ydonee in posse nobilis et dilecti nostri Nicholay de Proxida, militis, vicegubernatoris Oriole, vel eius locumtenentis, quod ad insulam Sardinie pro faciendo inibi vestrum perpetuum incolatum transfretare ilico debeatis, et quod Petrus Carles, filius vester, nec vos bona aliqua, que habebatis intra villam seu terminum ^b dicte ville d'Oriola, possitis aliquatenus possidere, mandantes per eandem gubernatori nostro generali eiusque vicesgerentibus ceterisque officialibus nostris vel eorum locatenentibus, presentibus et futuris, quatenus huiusmodi remissionem nostram, salvis retencionibus supradictis, firmam habeant, teneant et observent et non contraveniant seu aliquem contravenire permittant aliqua ratione. In cuius rei testimonium presentem cartam nostram vobis fieri et sigillo nostro in pendenti iussimus comuni.

Data Barchinone, XVIII^a die ianuarii, anno a nativitate Domini millesimo trescentesimo LX° octavo, regniue nostri tricesimo tercio. Visa Roma.

Dominus rex mandavit michi, Bernardo Michaelis. Vedit eam dominus rex. Idem.
Probata.

a. ville, interlineat. - b. Segueix seu terminum, ratllat.

33

1368, maig, 8. Barcelona

Pere el Cerimoniós, atesa l'edat de Jaume Carles i la misèria en què es troba, li perdona la pena d'exili a Sardenya, que li havia imposat el 18 de gener, i la prohibició de tenir béns a Oriola, uns béns, però, que no podrà deixar en herència ni donar en vida al seu fill Pere; altrament, passarien al fisc.

ACA, C, reg. 915, ff. 111 v.-112 r.

Nos, Petrus, et cetera. Licet in remissione quam nuper fecimus vobis, Jacobo Carles, oriundo ville d'Oriola, de omni questione et demanda ac omni pena civili et criminali, que posset contra vos fieri, pro eo quia pridem castrum de Callosa, quod ad consuetudinem Ispanie pro nobis tenebatis, Petro, regi Castelle, tradidistis, expresse per nos et specialiter sit retentum ut ad insulam Sardinie pro faciendo inibi vestrum perpetuum incolatum transfretare ilico deberetis, et quod Petrus Carles, filius vester, nec vos, bona aliqua que habebatis infra villam seu terminum dicte ville d'Oriola possetis aliquatenus possidere, ut hec et alia in carta dicte remissionis, que data fuit Barchinone, XVIII die ianuarii, anno subscripto, lacius continentur, attamen, more benigni principis compacientes miserie dicti Jacobi, qui iam in etatis vestre decapitare declinans, ac volentes vos gracia prosequi ampliori, tenore presentis dictas duas retenciones, videlicet de transfretando ^a ad dictam insulam et de comorando perpetuo in eadem ac etiam de non possidendo ^b bona predicta, ut est dictum, a dicta remissione tollimus ac etiam penitus removemus, ita quod vos, ad transfretandum ad dictam insulam et comorandum in eadem sitis minime obligatus, quodque vos bona predicta valeatis libere possidere eaque vendere, alienare, impignere et alias vestras omnimodas possitis facere voluntates, prout ante perpetracionem dictorum criminum poteratis, dictis retencionibus, quas ab ipsa remissione modo subscripto tollimus obsistentibus nullomodo. Hoc tamen adiecto, quod dictus Petrus, filius vester, nunquam dicta bona seu aliqua ex eis teneat seu possideat, nec vos ipsi eadem bona in totum vel in partem donare, legare aut in eum transferre aliquatenus valeatis, quod si feceritis, vel dicta bona ad eum quovismodo pervenerint, eadem fisco nostro volumus aplicari, vos vero, quatuor mille solidos barchinonenses contentos in dicta remissione fideli nostro Johanni d'Olit, baiulo generali regni Valencie ultra Sexonam, intra unum annum a presenti die in antea computandum, teneamini solvere atque dare, mandantes per eandem gubernatori nostro generali eiusque vicesgerentibus, ceterisque officialibus nostris, vel eorum locatinentibus, presentibus et futuris, quatenus predicta omnia grata et firma habeant, teneant et observent et non contraveniant seu aliquem contravenire permittant aliqua racione. In cuius rei testimonium presentem cartam nostram vobis fieri iussimus, nostro sigillo pendenti munitam.

Data Barchinone, VIII die madi, anno a nativitate Domini M° CCC° sexagesimo octavo regnique nostri tricesimo tercio. Visa Roma.

Dominus rex mandavit michi, Bernardo Michaelis.

Vedit eam dominus rex. Idem.

Probata.

a. Segueix vos, ratllat. - b. Segueix vos, ratllat.

1376

Despeses fetes en obres als castells d'Alacant i d'Oriola pel batlle general del regne de València dellà Xixona.¹

ARV, MR, reg. 4543, ff. 62 r. i 64 v. -65 r.

Ítem, los quals paguí per escurar la pila o trull del aljub del albacar del castell d'Alacant e per fer girar l'aygua del dit albacar al dit aljub, 2 s. bar.

Ítem, los quals costaren de refer e adobar los cadenats de les portes del castell d'Alacant, com fossen tots trencats, 15 s. bar.

Ítem, los quals paguí per una anella de ferre que fiu metre necessàriament en la porta del dit castell e per clavar en les dites portes la cadena que-y és, 2 s., 6 d. bar.

f. 64 v.

Ítem, com lo senyor rey, ab letra sua, dada en Barcelona,^a a XVI dies de setembre del any MCCCLXVI, ab lo sagell del dit senyor sagellada, haja elet en obrer e aministrador de la obra necessària a reparació del castell de la vila d'Oriola, n'Andreu Miró, vehín de la dita vila e lo dit castell per ocasió de la guerra passada fos dirruït en diverses parts e asenyaladament la torre redona del albacar, sobre'l mur de la dita vila, per ço yo, volent proveyr a reparació, tució e guarda del dit castell, doní e liure al dit n'Andreu Miró per refer e reparar la dita torre e altres obres^b en lo dit castell necessàries, ab los quals pagàs los jornals del mestre, calç e altres coses a la dita obra pertanyents e necessàries, exceptat los jornals de les persones e bèsties necessàries a la dita obra, com los dits jornals de persones e bèsties donàs la universitat de la dita vila en paga prorata tro en concurrent nombre de jornals, los quals la dita universitat devia metre en les obres del dit castell per composició d'aquèn feita ab l'onrat en Johan d'Olit, predecessor a mi en lo dit offici, en paga de certa quantitat ab aquell avenguda per rahon de les lexes pies al senyor rey pertanyents en la vila e termes d'Oriola, ço és en diverses pagues del VI^{en} dia d'octubre del any MCCCLXXVI tro al VIII dia d'abril del any MCCCLXXVII inclusivament, dels quals restiuesch àpocha closa per en Johan Díez, notari, a X dies d'abril del any MCCCLXXVII e lo compte feit per menut en distribució de la dita obra per lo dit n'Andreu Miró, obrer damunt dit.

Costa la dita àpocha, 1 s., 372 s. 9 d. bar.; 1 s.

(*Al marge esquerre*) Compte per menut en I quaer de paper fet per lo dit Andreu Miró, obrer del dit castell, per la qual appar que les missions per ell fetes dins lo temps en la present data espressat, muntaren en summa a 377 s. 8 d., lo qual compte és estat verificat per lo racional. E són hi estades cobrades IIII àpoches faents per lo dit compte per menut per calç e fusta que fo comprada a ops de la dita obra.

E àpocha del dit obrer d'aquests 372 s., 9 d.

(*Al marge inferior*) Summa pagine, 372 s., 9 d.

a. Hem desenvolupat en català l'abreviatura Barchlona. - b. obres, interlineat.

1. Hem reduït a xifres aràbigues les quantitats de diners que apareixen en els llibres de comptes en números romans, per tal de facilitar-ne l'edició i la lectura, tant en aquest document com en els números 27 i 35-41.

1377

*Despeses fetes en obres als castells d'Oriola i d'Alacant pel batlle general del regne de València
della Xixona.*

ARV, MR, reg. 4543, ff. 78 r. -79 r.

Ítem, pos en data per preu dels quals comprí dues bigues, 7 s.

Ítem, per los quals comprí de Diego Lópeç, calciner d'Oriola, V caffissos de calç, a mesura toledana, a rahó de 7 s., 6 d. lo caffis, 37 s., 6 d.

Ítem, per los quals comprí d'en Johan Sánchez aljepç, I caffis d'aljepç, 5 s.

Les quals fusta, calç e aljepç, que munten a summa o quantitat de 49 s., 6 d., foren comprades e retengudes a obs de la dita obra e reparació del castell d'Oriola per n'Andreu Miró, obrer per lo senyor rey deputat a fer la dita obra, de què restituesch àpocha feta per en Guillem Dezprats, notari públich d'Oriola, a XIX dies de febrer del any MCCCCLXXVIII, 49 s., 6 d.

(*Al marge esquerre*) Àpocha del dit obrer en paper escrita e closa per mà del dit notari, ab la qual atorgava haver reebuts del dit batle o d'en Johan dez Castell, loctinent seu, 7 s. per comprar-ne fusta a ops de la dita obra e V cafices de calç toledans, qui costaren a raó de 7 s., 6 d. lo cafis, que fan 37 s., 6 d., e I cafis d'aljepç, que havia costat 5 s., que fan en summa per tot 49 s., 6 d.

Ítem, pos en data, los quals paguí per III fexos de càrrix e I cabiró, comprats a obs de la dita obra, 2 s., 9 d. bar.

Ítem, los quals paguí a n Pere dels Orts, carceller, per adobar los panys de les portes foranes del castell d'Alacant e per fer-hi una balda grossa, 8 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Messions de la dita obra del dit castell d'Oriola.

Ítem, los quals paguí per preu de dos collars de ferre ab dos esclavons que comprí necessàriament a obs de la presó del senyor rey en la vila d'Alacant, 11 s. bar.

f. 79 r.

Ítem, pos en data, los quals a XI dies de maig del any MCCCCLXXVII, ab major quantitat liure a n Thomàs de Maçanet, vehín d'Alacant, per obrar e reparar lo mur e Calòquia del castell d'Alacant, qui estava a gran perill de caure a la part dels aljubs, e per tornar una paret del dit castell, qui era cayguda vers la part de la vila, e los quals per lo dit en Thomàs són mesos e convertits en la dita obra del dit castell, segons que per compte particularment e departida appar clarament, lo qual compte ab certificacions a aquell pertanyents o necessàries ab àpocha del dit en Thomàs de Maçanet de major quantitat d'aquèn feta per en Johan Díez, notari, primer dia de juliol del any MCCCCLXXIX, 1.335 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Compte per menut en I quaern de paper, per lo qual appar que les despeses de la dita obra de la Calòquia e mur del dit castell d'Alacant munta a quantitat de 1.165 s., qui ací eren posats en data, e àpocha del dit Thomàs de 1.833 s., 4 que reebé del dit en Domingo Borraç per convertir-los en les dites obres e altres dejús declarades, de les quals, jatsia que per lo dit compte per menut aparega que munta la dita obra de la Calòquia e mur del dit castell als dits 1.165 s., emperò ab la dita àpocha lo dit Thomàs confessà haver despeses en la prop dita obra 1.135 s., qui ací són posats en data, abatuts 20 s. que y havia de més, segons la dita àpocha.

Ítem confessa haver despès en la dita obra de les torres appellades del sots [alcaid] e de Cervera 189 s. de diners qui són posats en data a avant en LXXXIX cartes.

1378

Despeses fetes en obres als castells d'Oriola, d'Alacant i de Callosa pel batlle general del regne de València della Xixona.

ARV, MR, reg. 4543, ff. 88 r. -90 v.

Ítem, los quals pos en data que liurí a'n Andreu Miró, vehín d'Oriola, obrer per lo senyor rey deputat a la reparació e obra del castell d'Oriola, ab letra sua dada en Barcelona,⁴ a XVI dies del mes de setembre del any MCCCLXVI per convertir e metre aquells en obra e reparació del castell d'Oriola, és a saber, en pagar salari de maestre de la dita obra e altres coses a expedició de la dita obra necessàries, exceptat jornals de hòmens e de les bèsties, los quals jornals la universitat de la dita vila dóna en paga prorata tro a concurrent quantitat o nombre de certs jornals, que la dita universitat deu metre en les obres del dit castell per composició d'aquèn feita per l'onrat en Johan d'Olit, predecessor a mí en lo dit offici, en paga de ço que al senyor rey se pertanyia contra qualsevol persones de la universitat e terme d'Oriola per rahon de les lexes pies per los bisbes de la terra al senyor rey atorgades, los quals al dit n'Andreu Miró foren liurats en diverses pagues, ço és del XIX^{en} dia de ffebrer del any MCCCLXXVIII tro al VIII dia de janer del any MCCCLXXIX, de què cobrí àpocha e lo compte per minut feit de la distribució de la dita quantitat per rahon de la dita obra ab les cauteles a aquell necessàries, lo qual restituesch. Costa la dita àpoca 1 s. bar., 262 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Àpocha e compte per minut per lo qual appar que les dites messions muntaren a la dita quantitat de 262 s., lo qual compte és estat verificat per lo racional e'y són estades trobades IIes àpoches faents per aquell.

Ítem, pos en data, los quals a XX de noembre del dit any MCCCLXXVIII paguí a'n Johan Tribeç, calçiner, per preu de VI caffissos de calç que de aquell comprí, a rahó de 6 s. per caffís, a obs de la obra del castell de Callosa, de que cobrí àpocha feita per en Guillem Dezprats, notari, lo dia e any damunt dits, costà 1 s., 36 s. bar., 1 s.

Ítem, los quals, a XXII dies del mes de noembre del dit any paguí a'n Alfonso Martínez e Diego López, calciners d'Oriola, per preu de VII caffissos de calç que de aquells comprí e mis en obra del castell de Callosa, a rahó de 7 s. per caffís, de què cobrí àpocha feita per lo dit notari lo dia e any damunt dits, costa 1 s. bar., 49 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Àpoches dues, la I d'aquestes 36 s. e l'altra dels 49 s. après sigüents, les quals àpoches són escrites en paper e acloses per mà del dit notari. E és cert que de la dita calç és estat fet notar al dit en Domingo Borraç, ço és que'n deu dar àpocha del obrer del dit castell de Callosa, el XIXe libre de notaments comuns, en CXXVII cartes.

Ítem, los quals paguí per I^a dotzena de cabaços a obs de la dita obra de Callosa, 2 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Messions de la dita obra.

Ítem, pos en data, los quals liurí al honrat en Thomàs de Maçanet, vehín d'Alacant, qui per aquell foren meses e convertits en reparació de la obra de les torres apellades del sotsalcayt e de Cervera del castell d'Alacant, segons e en la manera e per les coses davall scrites, de què cobrí àpocha del dit en Thomàs e certificació feita per notari públich de la distribució de la dita quantitat, 189 s., 10 d. bar.

(*Al marge esquerre*) «La àpocha del dit Thomàs de major quantitat, en la qual són encloses aquestes 189 s., 10 d., e la certificació del dit notari de la averació de la dita obra són cobrades atrás a la data de 1.135 s. feta al dit Thomàs atrás en LXXIX cartes del present compte».

La forma de la distribució feita de la quantitat en la precedent data contenguda és aquesta:
Primerament, que dilluns a XXVI d'abril del dit any foren comprats e pagats a Martín Gil, calçiner d'Alacant, VIII caffissos de calç, a rahó de 1 s., 6 d. lo caffís, 12 s.

Ítem, foren pagats per port de la dita calç del forn tro al castell 5 s.

Ítem, foren pagats a-n Pere Ripoll, mercader d'Alacant, per 1ª jàçena a obs de la dita obra, 20 s.

Ítem, a-n Andreu de Navarret, per 1ª biga a obs de la dita obra, 8 s.

Ítem, a-n Bernat Escarabot, per V bigues, a rahó de 3 s. la biga, 15 s.

Ítem, costaren VI cabages de la dita obra, 1 s.

Ítem, costaren de pujar al dit castell les dites jàçena e bigues, 4 s.

Ítem, foren pagats a-n Gil, lo fuster, per son jornal de obrar en lo dit dia, 3 s., 6 d.

Ítem, a II manobres, 4 s.

Ítem, foren pagats a-n Bernat Escarabot, per preu de 1ª càrrega de canyes per cobrir la torre de Cervera, 5 s.

Ítem, dimarts, a XXVII d'abril del dit any, obrà en la dita obra lo dit Gil fuster e foren-li pagats per son jornal 3 s., 6 d.

Ítem, a dos manobres de lurs jornals, 3 s.

Ítem, a dos hòmens qui ajudaren a metre les bigues per entrar la torre, 2 s.

Ítem, dimecres, a XXVIII d'abril del dit any, obrà en la dita obra lo dit Gil fuster, al qual foren pagats per son salari 3 s., 6 d.

(*Al marge esquerre*) Açí és contenguda partida del compte per menut de la dita obra.

Ítem, a III manobres, per lur jornal, 6 s.

Ítem, dijous, a XXIX del dit mes, lo dit Gil obrà en la dita obra e foren-li pagats per jornal, 3 s., 6 d.

Ítem, a IIIes manobres, per lur jornal, 6 s.

Ítem, costaren fils d'espert per a encanyicar la dita obra, 4 d.

Ítem, costaren de port al dit castell tres càrregues d'alga per a encanyicar e per pujar les dites canyes, 2 s.

Dimecres, a XXVI de nombre del dit any, obraren en la dita obra Gil d'Albarrazí e Rodrigo Pérez, fusters, als quals foren pagats, per lur jornal, 7 s.

Ítem, los quals foren pagats a-n Bernat Chivaller d'Alacant, per preu de una jàçena de aquell compra e mesa en obra per fer escala a la torre de Cervera, 20 s.

Ítem, costaren taules o posts per fer los escalons de la dita escala, 8 s.

Ítem, costaren tres liures de claus a obs de la dita escala, a rahó de 1 s., 8 d. la lliura, 5 s.

Disabte, a XXVII del dit mes de nombre, foren en la dita obra en Gil d'Albarrazí e Rodrigo Pérez, fusters, als quals foren pagats per lur jornal, 7 s.

Ítem, costà de pujar la fusta de les dites escales al castell, los quals foren pagats a Martín Gil d'Alacant, 3 s.

Ítem, los quals foren pagats a-n Pere Vidal e Johan Martínez Clavero d'Alacant, per fusta de aquells compra e a obs de les dites escales, 5 s.

(*Al marge esquerre*) Ídem ut supra.

Diluns, a XXIX de nombre del dit any, obraren en la dita obra los dits en Gil d'Albarrazí e en Rodrigo Pérez, fusters, e foren-los pagats per lur jornal, 7 s.

Ítem, los quals paguí a-n Gil Martínez per pujar al castell la manobra e ço que ls maestres havien obs, a obs de la dita obra ab ase, 3 s.

E costaren liura e miga de clavó a obs de la dita obra, a rahó de 1 s., 8 d. la lliura, 2 s., 6 d.

Ítem, los quals lo dit en Thomàs de Maçanet retench envers sí per salari e treball seu de VII

dies que entès en la dita obra, axí com a obrer o sobrestant de la dita obra, a rahó de 2 s. per cascun dia, 14 s.

(*Al marge esquerre*) Idem ut supra

a. Hem desenvolupat en català l'abreviatura Barchlona.

37

1379

Despeses fetes en obres als castells d'Oriola, d'Alacant i de Callosa pel batlle general del regne de València dellà Xixona.

ACA,RP, MR, reg. 1722, ff. 130v.-133 r.

Ítem, pos en data, los quals foren pagats per mà d'en Johan Castell, lochtinent de batle general en Oriola a n Johan Sanches e a Johan Fferrandes, calciners de la dita vila, per XIX caffissos de calç toledans que de aquells comprà de volentat e ordenació de mi, dit batle general, a obs de les obres necessàries al castell de la vila dessus dita, a raó de 6 s. per caffis, de què cobré àpoqua feta per en Guillem dez Prats, notari, a IIII dies de agost del any mil CCCLXXIX, 114 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Messions necessàries de les obres del dit castell e àpocha.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine ut supra.

Ítem, com lo senyor rey, ab letra sua dada en Barcelona,^a a XVI dies de setembre del any MCCCLXXVI ab lo segell del dit senyor segellada, haja elet en obrer e administrador de la obra necessària a reparació del castell de la vila d'Oriola n' Andreu Miró, vehín de la dita vila, e com en lo dit castell fos caygut e enderrocat hun terrat, qui era damunt lo molí del dit castell, per ço, yo, dit batle, volent provehir a reparació, tuyció e guarda del dit castell, done e liure al dit n' Andreu Miró, per refer e tornar lo dit terrat e altres obres en lo dit castell necessàries, ab los quals pagàs los jornals del mestre, calç e altres coses a la dita obra pertanyents e necessàries, exceptats los jornals de les persones e bèsties necessàries a la ^b dita obra, com los dits jornals, persones e bèsties donàs la universitat de la dita vila en paga prorata tro en concurrent nombre de jornals, los quals la dita universitat devia metre en les obres del dit castell, per composició d'aquén feta ab l'onrat en Johan d'Olit, predecessor a mi en lo dit offici, en paga de certa quantitat ab aquell avenguda per rahon de les lexes pies al senyor rey pertanyents en la vila e tèrmens d'Oriola, ço és en diverses pagues dels quals restituesch àpoques closes per en Guillem dez Prats, notari d'Oriola, e lo compte feyt per menut en la distribució de la dita obra per lo dit n' Andreu, obrer dessus dit, fahents per lo dit compte, 349 s., 6 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Messions de obres necessàries e àpoques III bastants en summa als dits 349 s., 6 d., e compte per menut de la dita obra ab IIII àpoques necessàries al dit compte, lo qual és estat assumat e verificat per lo racional. E munten totes les messions de la dita obra tan solament a summa de 309 s., 10 d. òbol bar. E és cert que ls romanents 39 s., 7 d., malla que l dit obrer devia tornar del dit compte per menut a compliment dels dits 449 s., 6 d., són posats en rebuda per lo dit batle general atràs en XXI cartes.^c

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine ut supra.

Ítem, los quals foren pagats per lo dit en Johan Castell, mon lochtinent en Oriola, a Hamet Çofar, moro, mestre d'obra de cases, per II jornals que obrà en adobar los terrats qui són damunt lo molí de fust qui és en lo castell d'Oriola, a raó de 3 s., 6 ds. per jornal, de què cobre

àpoca feta per en Guillem dez Prats, notari, a XXI dies de març del any MCCCLXXIX, 7 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Messions necessàries.

Ítem, pos data, los quals liure a-n Domingo Valdenyana de Callosa, deputat en obrer a la obra necessària al castell del dit loch, per convertir e metre aquells en obra e reparació del dit castell de Callosa, és a saber, en pagar salari de maestre, manobres, bèsties e calç e altres diverses coses a expedició de la dita obra necessàries, los quals li foren liurats en diverses pagues, de què cobre àpoca e lo compte per menut fet de la distribució de la dita quantitat per rahon de la dita obra, los quals restituesch, 276 s., 6 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Àpoques IIes, la I^a de 256 s., 6 d., l'altra de 20 s. qui's dreçen a-n Johan Castell, tinent loc del dit en Domingo Borraç en Oriola e son terme, e compte per menut de la dita obra, lo qual és estat assumat e verificat per lo racional e munten totes les dites messions de la dita obra tan solament a summa de 266 s., 6 d. E és cert que ls 10 s. a compliment dels dits 276 s., 6 d. que'l dit obrer devia tornar del dit compte per menut són posats en rebuda per lo dit en Domingo Borraç atràs en XXI cartes.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine 283 s., 6 d.

Ítem, pos en data, los quals foren pagats per lo dit lochtinent de batle general a-n Pere Tribez, calçiner, per III caffissos de calç que d'aquell foren comprats a obs de la obra del dit castell de Callosa, a raó de 6 s. per caffis, de què cobre àpoca feta per en Guillem dez Prats, notari, a XXXI dies de març del any MCCLXXIX, 18 s. bar.

(*Al marge esquerre*). Àpoca; e són messions de obres necessàries.

Ítem, pos en data, los quals foren pagats per mà d'en Pere Losa, deputat per mi, dit batle, en obrer e administrador de la obra del castell de Alacant, a diverses persones en jornals de maestre, manobres, calç, arena, pedra e altres coses necessàries a la obra e reparació de una trenchada que's feu en lo dit castell, ço és, davall la porta de la torre de Sant Jordi, segons que largament se mostra per carta testimonial feta per en Ffrancesc d'Alpanyés, notari, a XXIII dies de janer del any MCCCLXXXI e per lo compte fet per menut per lo dit en Pere Losa de la dita obra, 75 s., 4 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Carta pública testimonial d'en Rodrigo de Moralles, maestre de la dita obra, per la qual fa testimoni que per lo dit Pere Losa, tinent loc del dit en Domingo Borraç, foren despeses en la dita obra los dits 75 s., 4 d., e compte per menut en I quaern de paper, lo qual és estat verificat e assumat per lo racional.

a. Hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina Barchna. - b. Segueix a la, repetit. - c. Segueix l'assentament següent repetit i ratllat

Despeses fetes en obres als castells d'Oriola i de Callosa pel batlle general del regne de València dellà Xixona.

ACA, RP, MR, reg. 1722, ff. 141 r.- 145 r.

Ítem, pos en data, los quals liure a-n Domingo Valdenyana, de Callosa, deputat en obrer a la obra necessària al castell del dit loch per convertir e metre aquells en obra e reparació del dit castell de Callosa, e assenyaladament per cobrir la torre de la Calòquia e hun porche qui està

denant la dita torre, és a saber, en pagar salari de maestre, manobres, bèsties, calç e altres diverses coses a expedició de la dita obra necessàries, los quals li foren liurats en diverses vegades, de què cobre àpoca e lo compte per minut feyt de la distribució per lo dit Domingo de la dita quantitat feta per rahon de la dita obra, los quals restituesch, 148 s., 6 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Àpoques IIes, la I^a de 11 s., l'altra de 137 s., 6 d., e compte per minut en l'quaern de paper, lo qual és estat assumat e verificat por lo racional, e appar per aquell que munten les dites despeses e messions als dits 148 s. 6 d. E són messions de obres necesàries.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, ut supra.

Ítem, com lo castell d'Oriola freturàs de obra e reparació axí en lo mur del albacar, prop l'albercha, com en altres partides del dit castell, per ço yo, dit batle general, volent provehir a la dita reparació, mis en obra del dit castell per mà d'en Andreu Miró, obrer deputat per lo senyor rey a la obra del dit castell, les quantitats dejús declarades:

Primerament, a X dies de joliol del any MCCCCLXXX, foren en la dita obra per los jornals que la vila devia a la obra del dit castell los qui's segueixen:

En Pere Agullano, Ginés Martí, en Pere Martí, Pere, criat de Pasqual Gil, lo fill de na Boyna, Domingo Fferrández, en Pere Robiç, lo fill de na Carles, en Pere Yvanyes.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, obrer dessus dit, per salari seu del dit die que entès en la dita obra, 2 s. bar.

Ítem, aquell dia mateix fon comprat a obs de la dita obra hun caffis d'aljepz, costà 5 s. bar.

Ítem, lo dit dia, costà I cabiró per a trava del mur, 1 s., 8 d. bar.

Ítem, costà una dotzena de cabaços per obs de la dita obra, 1 s. bar.

Ítem, costà I cànter a obs de la dita obra, 6 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Messions de obres necessàries.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 10 s., 2 d.

A XIII dies del mes de abril foren en la dita obra per los jornals que la dita vila devia a la dita obra los qui's segueixen:

Primerament, en Domingo Martí, Pere Royz ab una bèstia per carrejar morter, Bernat Aguilar, Berthomeu Gras, Johan Martí, Ginés Veya, Anthoni Masagran, Guillem Pérez.

Foren pagats al dit n'Andreu Miró, obrer damunt dit, per salari seu del dit jornal, 2 s. bar.

Ítem, a'n Rodrigo Pérez, maestre de la dita obra, per son salari del dit jornal, 4 s. bar.

Ítem, costaren IIes dotzenes de cabaços e hun cànter a obs de la dita obra, 2 s., 6 d. bar.

A XIII dies del dit mes de abril foren a la dita obra los infra següent:

Primerament, Pere Collera, Pere de les Parres, Johan Martínez, Martí Tello, Domingo Bartholomé, qui tirava morter ab I^a bèstia.

Foren pagats al dit n'Andreu Miró, obrer de la dita obra, per son salari del present jornal, 2 s. bar.

Ítem, foren pagats al dit Rodrigo Pérez, maestre de la dita obra, per son salari, 4 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 14 s., 6 d.

Diluns, a XVI del dit mes d'abril, foren a la dita obra les persones següents:

Primerament, Arnau Flix, Martí Romeu, Jacme Agullano, Johan Monssi.

Foren pagats al dit obrer per son salari del present jornal, 2 s. bar.

Ítem, costaren IIIe dotzenes de agulles de fuster a obs de les tapieres de la dita obra, 6 s. bar.

Ítem, costaren IIIe cordes a obs de las tapieres de la dita obra, 6 d. bar.

Dimarts, a XVII dies del dit mes de abril, foren a obrar en la dita obra per los jornals que la dita vila devia los infra següents:

Primerament, Berenguer Ferrer, Alfonso de Foix, Domingo Mercer, Alfonso Steve, Pasqual Pérez, Johan Amat.

Foren pagats al dit obrer per son salari del present dia que entès en la dita obra, 2 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Ídem de obres necessàries.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 10 s., 6 d.

Ítem, al dit Rodrigo Pérez, mestre de la dita obra, per son salari, 4 s. bar.

E com per ocasió de la mortaldat que lavors era gran en la dita vila, e per tal com era de gran necessitat que en la dita obra fossen més persones de les dessus dites, foren en lo dessus dit dia logades les infra següents.

Primerament, Johan Ferràndez, per son jornal, 1 s., 8 d. bar.

Ítem, Alfonso de Bergua, per son jornal, 1 s., 8 d. bar.

Ítem, Guillem Ponç, per son jornal, 1 s., 8 d. bar.

Ítem, costaren lo dit dia II cordes a obs de la dita obra, 5 d. bar.

Dimecres, a XVIII dies del dit mes d'abril foren a obrar en la dita obra ^a los infra següents.^b

Primerament, Pascual Biosca, Pascual Guillem, Caranyana, Martín Gil, Arnau Flix, Esteve el moliner, Pasqual Pérez, el gendre de Domingo Simó, Pascual Ferrero, el gendre de na Selrrana.

(*Al marge esquerre*) Ídem ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 9 s., 5 d.

Foren pagats al dit obrer per son salari del dit dia, 2 s. bar.

Ítem, al dit Rodrigo, mestre de la dita obra, per salari de son jornal, 4 s. bar.

A XIX dies de abril dessus dit foren fetes les despeses dejús scrites per rahon de la dita obra.

Primerament lo dit dia costaren una dotzena de cabaços per obs de la dita obra, 1 s., 2 d.

Ítem, aquell mateix dia, costà I hom ab huna bèstia, qui portà a la dita obra V caffissos de calç, 6 s., 3 d.

Ítem, aquell mateix dia costà I hom ab I bèstia per portar a la dita obra III caffissos e huna mesura de calç, 4 s., 5 d. bar.

Ítem, costaren de portar a la dita obra II caffissos de calç, 2 s., 8 d. bar.

Ítem, pres de jornal I hom qui amerà calç e altres coses, 2 s. bar.

Ítem, foren pagats al dit obrer per salari seu del present jornal com hi entenés, 2 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Messions de obres necessàries ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 24 s., 6 d.

Ítem, lo dit dia costaren d'en Matheu Apparici, calçiner LXV caffissos de calç a raó de 7 s. per caffís, a obs de la dita obra, e cobre'n àpoqua, 105 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Àpocha.

(*Al marge dret*) Verificat.

Ítem, foren pagats lo dit dia a'n Domingo Ferrandes e Alvar Sanches, calciners, per X caffissos, que de aquells foren comprats a obs de la dita obra, a raó de 6 s. per caffís, e ha'n-i àpoqua, 60 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Àpocha.

(*Al marge dret*) Verificat.

Ítem, foren pagats lo dit dia a'n Berenguer Francolí per CLII càrregues de arena, que de aquell foren comprades a obs de la dita obra, a raó de 2 d. mealla per cascuna càrrega, e cobre'n àpoqua, 31 s., 5 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Àpocha.

(*Al marge dret*) Verificat.

A XXVII de abril foren fetes les despeses següents:

Ítem pos en data, los quals foren pagats al dit Berenguer Francolí per CXIX càrregues de arena, que de aquell foren comprades a obs de la dita obra, a la dita raó de 2 d. malla per càrrega, e cobre'n àpoqua, 23 s., 11 d., malla.

(*Al marge esquerre*) Àpocha.

Ítem, costà lo dit dia 1ª picaça a obs de la dita obra, 8 s.

(*Al marge esquerre*) Idem messions de la dita obra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine 228 s., 4 d., malla.

Ítem, foren pagats lo dit dia a-n Johan Sanches per L càrregues de arena que portà a obs de la dita obra, a la dita raó de 2 d. malla per càrrega, 10 s., 5 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Àpocha.

Ítem, foren pagats al dit obrer per son salari de son jornal, que entès en la dita obra, 2 s. bar.

Ítem, pos en data, los quals foren pagats a-n Johan Sanches per X caffissos toledans de calç, que portà de Santomera a la dita obra, e cobre'n àpoqua 25 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Àpocha.

Ítem, foren pagats a hun hom qui adobà los canons per on entra hagua en la sisterna del dit castell, 8 d. bar.

Ítem, foren pagats a Pascual Pàez, d'Oriola, per rahon de LX càrregues de arena que d'equell foren comprades a obs de la dita obra, a raó de 2 d. malla per càrrega, 12 s., 6 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Àpocha.

Idem, messions de obres necessàries.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 505, 7 d.

Ítem, foren donats a-n Johan Castell, notari de la dita vila, per los treballs per ell sostenguts en ordenar lo compte per menut de la dita obra e algunes àpoques fahents per lo dit compte, segons que en ^d hun albarà per lo dit notari feyt lo qual cobre, largament se conté, 11 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Albarà segellat ab son segell e escrit en paper.

a. obra, interlineat. - b. seguets al ms. - c. dia, interlineat. - d. en, interlineat.

Despeses fetes en obres als castells d'Oriola i d'Alacant pel batlle general del regne de València dellà Xixona.

ACA, RP, MR, reg. 1722, ff. 162 v.- 174 v.

Ítem, pos en data, los quals per l'onrat en Thomàs de Maçanet, lochtinent de batle general en la vila d'Alacant, de manament e ordenació mia foren meses en obra e reparació de la porta e del portal de Sant Jordi del castell de la dita vila d'Alacant, dels canons del aljup de la torre del sots alcayt e dels trespols del dit castell, ço és en fusta, taules, calç e altres coses necessàries a la dita obra e jornals, axí d'en Gil fuster, mestre d'obra de la dita vila, com d'altres manobres qui obraren la dita obra, de quèn ha carta testimonial feta per en Ffrancesch d'Alpanyés, a V dies de noembre del any MCCCLXXXIII^a.

(*Al marge esquerre*) Compte per menut en l quaern de paper de les dites messions e encara de les messions fetes per tornar la dita campana, de què posa en data avant en la prop següent pàgina,

64 s., 6 d. E la dita carta testimonial del dit notari. E àpocha del maestre qui la torna.

Ítem, los quals foren meses en obra del dit castell, és a ssaber, en asitiar e tornar la campana del dit castell, qui és cayguda e per fer alguns altres adobs necessaris al dit castell, per ocasió de la dita campana, de què fon cobrada àpocha testimonial de Rodrigo de Morales, maestre de la dita obra, la qual, ensemps ab lo compte per menut feyt de la dita obra e encara ab lo compte de la obra en la prop precedent data contenguda restituesch 64 s., 6 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Axí appar per lo dit compte per menut e per la àpocha dessus cobrada.

f. 165 r.

Obra del castell d'Oriola.

Com lo castell d'Oriola freturàs d'obre necessària al dit castell, per ço yo, dit batle, volent provehir a reparació de aquell, fiu fer en lo dit castell la obra^a o adobs dejús declarats, en los dies o temps dejús scrits, segons segueixen.

Primerament, dimarts, a XV dies de janer del any MCCCCLXXXI, fon començada la dita obra, de la qual fo maestre Ffrancisco Remírez, ço és en lo forn del dit castell, al qual Ffrancisco foren pagats, per son jornal e treball del dit dia, 4 s., bar.

Ítem, paguí a n Anthoni Messeguer, manobre en la dita obra, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Simó Cornella, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Fferrando Leó, ab I^a bèstia, per son jornal, 2 s., 6 d. bar.

Ítem, costaren de loguer dos exades per a la dita obra, 2 d.

Ítem, costà de loguer I^a guarbell per a la dita obra, 1 d. bar.

Ítem, costà de loguer I^a caldera per tenir aygua, 2 d. bar.

Ítem, foren pagats a n Andreu Miró, deputat en obrer del dit castell per son jornal, 2 s. bar.

Dimecres següent.

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco, per son jornal, 4 s. bar.

Ítem, a Berthomeu Robiols, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, en Simó Torrella, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Ferran Gallego, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d.

(*Al marge esquerre*) Messions de obres necessàries.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 24 s., 2 d.

Ítem, a Rodrigo Gallego, manobre, per son jornal e de IIes bèsties per pujar calç del raval al castell, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, costaren IIes exades de loguer per obs de la dita obra, 2 d. bar.

Ítem, hun garbell de loguer per a la dita obra, 1 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n' Andreu Miró, per son jornal, 2 s. bar.

Digous après següent.

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco, maestre de la dita obra, per son jornal, 4 s. bar.

Ítem, al dit Berthomeu Robiols per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Fferrando Gallego, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d.

Ítem, a Simon Torrella, manobre, ^bper son jornal, 2 s., 3 d.

Ítem, a Rodrigo de Barça per muntar aljepz e altres coses al dit castell ab I bèstia, 2 s., 6 d. bar.

Ítem, paguí a Alvero Martínez per hun caffís d'aljepz, 7 s.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu, per son jornal, 2 s.

Dimecres següent.

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco, per son jornal, 4 s. bar.

Ítem, a Simon Torrella, manobre, per adobar a asannar morter, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Barthomeu Robiols, per son jornal, 2 s. 3 d. bar.

(*Al marge esquerre*). Idem ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagina, 37 s., 6 d.

f. 166 r.

Ítem, a Johan Pérez, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Pere Martínez, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, al Galego, alias Pedro Yvanyes, per jornal d'ell e de huna bèstia, 2 s., 6 d. bar.

Ítem, a Pere Calatayú, per loguer de hun ast ferro que logà per tirar pedres a la dita obra, 1 s.,

2 d. bar.

Ítem, per loguer de hun guarbell per garbellar morter, 1 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s. bar.

Diluns, a XXI dia de janer prop dit.

Primerament, foren pagats a Berthomeu Robiols, per jornal seu e de II ^{es}bèsties per tirar morter per obs de tapiar de la torre de la Calòquia tro al albacar, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, a Fferran Gallego, manobre, per mesclar morter, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Dimarts següent.

Primerament, foren pagats a Johan Pérez per adobar forats, que eren en lo terrat de la Calòquia, per son jornal, tro a ora de mig dia, que hagué acabat, 1 s.

Ítem, a Guerau Durà, per jornal d'ell de II ^{es}bèsties per carregar manobre, 3 s., 6 d. bar.

Ítem, a Berthomeu Robiols, manobre, per son jornal per tirar morter de la porta de la Calòquia tro alt en la torre, 2 s., 3 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 23 s., 9 d.

f. 166 v.

Ítem, a Fferran Gallego, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró per son salari e jornal acostumat 2 s. bar.

Ditjous, a XXIII dies del dit mes de janer.

Primerament, foren pagats a mestre Rodrigo, per fer les pollegueres a VI portals del dit castell ab morter, per son jornal, 3 s. bar.

Ítem, a Fferran Gallego, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, foren pagats a Pere Calatayú per hun parell de portes a obs del dit castell, 11 s., 8 d. bar.

Ítem, a Guerau Duran per jornal d'ell e de II ^{es}bèsties per obs de muntar la fusta e lo carriç per adobar e cobrir la torre dessus dita, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, costaren VIII fusts de Jacme Rochafort per a obs de la dessus dita torre, 7 s., 2 d. bar.

Ítem, costaren III ^{es} fusts de Johan de Quesada per a la dita torra, 3 s., 7 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu, per son jornal o salari acostumat, 2 s.

Dissabte, a XXVI de janer.

Primerament, foren pagats a Barthomeu Robiols per amerar terra, pres de jornal, 2 s., 2 d.

Ítem, a Fferran Gallego per la dita rahó, per son jornal, 2 s., 2 d.

(*Al marge esquerre*) Idem ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 42 s., 9 d.

f. 167 r.

Diluns après següent.

Primerament, foren pagats a Guerau Duran per jornal seu e de II ^{es} bèsties per muntar terra a la Calòquia per a tapiar la dita torre, 4 s., 4 d.

Ítem, a Berthomeu Robiols per a metre de la dita terra dins la dita torre, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, costaren II cordes per a ferar les costeres, 10 d. bar.

Ítem, costà de Pere Calatayú hun frontal per a les tapieres, 8 s. bar.

Dimarts a XXIX del dit mes.

Primerament, foren pagats al dit maestre Ffrancisco per tapiar la dita torre, per son jornal, 3 s., 6 d. bar.

Ítem, a Barthomeu Robiols, manobre, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a Martí Verdejo, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, al fill de Pere Jener, per a tirar cabaços, 1 s., 6 d. bar.

Ítem, al fill de Jacme Pérez, per la dita rahó, 1 s., 6 d. bar.

Ítem, a Nunyo Garcia, per son jornal, 1 s., 1 d. bar.

Ítem, a n Bernat Guillem, per la dita rahó, 1 s., 1 d. bar.

Ítem, costà de loguer hun poal de Domingo Sadorní, 2 d. bar.

Ítem, costà huna corda redona per obs de la dita obra, 3 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s. bar.

Ítem, foren pagats al dit Pere de Calatayú per altre parell de portes a obs del dit castell, 11 s., 8 d.

(*Al marge esquerre*) Idem ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 42 s., 10 d.

f. 167 v.

Dimecres següent.

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco Ramírez, per son jornal que féu en la dita obra, 3 s., 6 d. bar.

Ítem, a Berthomeu Robiols, manobre, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, Domingo Maçip, maestre que anava en les tapieres, 4 s., 4 d. bar.

Ítem, al fill de Lepuz, per son jornal, 1 s., 2 d. bar.

Ítem, a Montserrat Andreu, per jornal seu de II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, costaren de hun moro de Favarella per I^a dotzena de cabaços, 1 s., 2 d.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró per son jornal, 2 s.

Digous, a XXXI del dit mes de janer.

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco, per son jornal, 3 s., 6 d.

Ítem, a Jacme Villena, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Berthomeu Robiols, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Xutrel, juheu, per son jornal seu e de II ^{es}bèsties per a la dita obra, 4 s., 4 d. bar.

Ítem, a Johan Ferrer, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Andrés, moço d'en Johan de Fontes, 1 s., 8 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 35 s., 1 d.

f. 168 r.

Ítem, a Montserrat Andreu, manobre, per son jornal, 2 s., 6 d. bar.

Ítem, costà de Martí Quesada hun caffis de calç per a blanquinar, 2 s., 6 d. bar.

Ítem, costà de loguer hun garbell per III dies que stech en la dita obra, 3 d. bar.

Ítem, costà de Alvero, calçiner, I^a barcella de aljepz per a la dita obra, 7 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son salari, 2 s. bar.

Diluns, a IIII dies de ffebrer del dit any.

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco, per son jornal en tapiar, 3 s., 6 d. bar.

Ítem, a Berthomeu Robiols, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Fferrando Ffrancisco, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Domingo Ferràndez, manobre, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a Nunyo Martínez, per son jornal de manobre, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a Ginés Martínez, per jornal seu e de una bèstia per acarrear manobra, 2 s., 6 d. bar.

Ítem, a Jacme Vilella, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, costà de Pere Calatayú, hun aguller per a les tapieres, 7 d. bar.

Ítem, foren pagats a n'Andreu Viure, per son salari o jornal, 2 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 27 s., 6 d.

f. 168 v.

Dimarts aprés següent.

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco, per tapiar, per son jornal, 3 s., 6 d. bar.

Ítem, a Domingo Ferràndez, per son jornal de manobre, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a Berthomeu Robiols, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Johan Ferràndez, manobre, per son jornal, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Fferrando Francisco, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a Ginés Martínez, per son jornal, ab I^a bèstia, 2 s., 6 d. bar.

Ítem, a Nunyo Martínez, per son jornal, 2 s.

Ítem, costà de I moro de Favarella una biga per a cobrir la dita torre, 3 s.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu, per son jornal, 2 s.

Dimecres, a XIII dies de juny.

Primerament, foren pagats a I moro d'Azp, per preu de III pastells per a tancadaures a les portes, 3 s. bar.

Ítem, costaren de I moro de Favarella IIII ^e fusts per a obs de la dita torre, 6 s. bar.

Ítem, costaren de Çaat Abuxot, moro de Favarella, III ^{es} fusts per obs de la dita obra, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, costaren VI cordetes per a encanyçar, 6 d. bar.

Ítem, costà de Jacme Villena una càrrega de carriç, 2 s. bar.

Ítem, a Bernat dez Clos, per una càrrega de sisca, 1 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Ídem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 38 s., 10 d.

f. 169 r.

Divendres a XV de ffebrer

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco, per fer hun peu a la dita torre, per son jornal, 3 s., 6 d. bar.

Ítem, a Jacme Vilella, manobre, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a Thomàs Graç, manobre per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a Johan Alfonso, manobre, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, costaren XV barcelles de aljezpç, a raó de 7 s. lo caffès, per obs de la dita torre, 8 s., 10 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit Pere de Calatayú, per hun parell de portes a obs del dit castell, 11 s., 8 d. bar.

Ítem, a Domingo Ferràndez, per jornal seu e de II bèsties, per muntar al castell lo dit aljezp e les bigues, 4 s. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

Dissabte, a XVI dies del dit mes

Primerament, foren pagats a Ffrancischo Remírez, obrer dessus dit, per cobrir la dita torra, per son jornal, 3 s., 6 d.

Ítem, a Jacme Vilella, per son jornal, 2 s., 2 d.

Ítem, a Domingo Ferràndez, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a Johan Ferràndez, manobre, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, Nunyo Martínez, per son jornal, 1 s., 10 d. bar.

Ítem, a Ginés Ribera, per jornal seu e de huna bèstia per muntar aljezp e fusta, 2 s., 2 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Ídem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 50 s., 6 d.

f. 169 v.

Ítem, costà I lliura de claus de Johan d'Alquecer, per ficar los pastells en les portes, 1 s., 6 d. bar. ^d

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró per son jornal, 2 s. bar.

Digous, a XXI dia de ffebrer dessus dit

Primerament, foren pagats al dit Ffrancischo, per fer antipits en la dita torre, per son jornal, 3 s., 6 d. bar.

Ítem, a Berthomeu Robiols, manobre, per son jornal, 2 s., 2 d.

Ítem, a Domingo Ferràndez, per son jornal, 2 s., 2 d.

Ítem, a Nunyo Martínez, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a Guerau Duran, per son jornal, 2 s., 2 d.

Ítem, a Ffrancisco Martínez, per jornal seu e de una bèstia per muntar manobra, 2 s., 6 d.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu, per son jornal, 2 s.

Ítem, foren pagats al dit en Pere de Calatayú, per altre parell de portes, per obs del dit castell, 11 s., 8 d.

Ítem, costaren de I moro de Fanavella III ^{es} fusts per apuntar la torre sobre la scala del dit castell, 6 s. bar.

Divendres après següent

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco Remíz per fer los antipits, per son jornal, 3 s., 6 d. bar.

Ítem, a Domingo Ferràndez, per son jornal de manobre, 2 s., 6 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 43 s., 10 d.

f. 170 r.

Ítem, a Ferrando Ffrancisco, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a Jacme Vilella, per son jornal, 2 s., 6 d. bar.

Ítem, a Guerau Duran, per son jornal, 2 s., 2 d.

Ítem, a Johan Morató, per son jornal, 2 s., 2 d.

Ítem, a Ffrancesch Tovia, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a Jacme Lorenc, per son jornal, 2 s., 2 d.

Ítem, a Johan d'Alfandavi, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a Nunyo Martínez, per son jornal e de huna bèstia, 2 s., 6 d. bar.

Ítem, a Johanet Carbonell, per son jornal, 1 s., 2 d. bar.

Ítem, a Alfonso Martí, per son jornal, 1 s., 6 d. bar.

Ítem, costà de loguer hun ast ferro per a dur manobra a la Calòquia, 1 s., 3 d. bar.

Ítem, costaren de na Maria, tendera, I^a dotzena de cabaços, 1 s., 3 d. bar.

Ítem, costà I^a corda plana per a tirar la manobra, 2 d. bar.

Ítem, costaren II ^{es} exades de loguer per obs de la dita obra, 4 d. bar.

Ítem, foren pagats a Berthomeu Robiols, manobre, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, foren pagats al n'Andreu Miró, per son salari, 2 s. bar.

Dimarts, a XIX de març següent.

Primerament, foren pagats a II moços per lurs jornals o loguer per amerar morter, 3 s., 4 d.

Ítem, a I hom per a mesclar lo dit morter, 2 s.

Ítem, costà huna portadora de loguer, 2 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, missions de obres necessàries.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 33 s., 4 d.

f. 170 v.

Dissabte, a XXIII de març dessús dit

Primerament, foren pagats a altres dos hòmens per a mesclar morter e près cascun, a raó de 2 s., 4 d., 4 s., 8 d.

Ítem, a II moços per a dur aygua al dit morter, a raó de 20 d., 3 s., 4 d.

Ítem, costà una portadora de loguer per a dur aygua per amerar lo dit morter, 2 d. bar.

Ítem, costaren II ^e exades de loguer per obs de la dita obra, 2d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu ^e Miró, per son jornal, 2s. bar.

Diluns primer dia de abril foren los hòmens dejús scrits per muntar lo dit morter al dit castell.

Primerament, foren pagats a Diego Gil, per jornal seu e de II ^{es} bèsties per muntar al dit castell lo sobre dit morter, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, a Alfonso de Moya ab III bèsties e hun seu moço per a dit morter, 6 s., 9 d. bar.

Ítem, al fill de Domingo Guerau ab III bèsties, 6 s., 9 d.

Ítem, al fill de Domingo Trenyeyo ab II bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, a Nunyo Martínez, ab II ^{es} bèsties, 3 s., 9 d.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 36 s., 7 d.

f. 171 r.

Ítem, a Arnau Loveres, ab I bèstia, 2 s., 3 d.

Ítem, a Johan Guasch, ab III bèsties, e son fill, 6 s., 9 d.

Ítem, a Domingo Messeguer, que cavava lo dit morter e aydava a carregar los àsens, 1 s., 10 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son salari, 2 s. bar.

Dimarts, a II dies de abril

Primerament, foren pagats a Diego Gil, ab II bèsties, per tirar e pujar lo dit morter al dit castell, 4 s., 6 d.

Ítem, a Martí Trevinyo, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, a Arnau Loveres ab I bèstia, 2 s., 3 d.

Ítem, a Bernat Oliva, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, a Açensio de Ucanya, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, al fill d'en Rodrigo del Raval, ab I bèstia, 2 s., 3 d.

Ítem, al dit Rodrigo per IIII ^e camins que féu ab altra bèstia al dit castell, 1 s., 6 d. bar.

Ítem, a Johan Guasch ab sos fills ab IIII ^e bèsties, 9 s. bar.

Ítem, a Martí Torner per cavar e replegar lo dit morter e ajudar a carregar, 2 s. bar.

Ítem, los quals foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 49 s., 10 d.

f. 171 v.

Dimecres après subsegüent

Primerament, foren pagats a Johan Guasch per jornal seu e de III bèsties per tirar lo dit morter al dit castell, 6 s., 9 d. bar.

Ítem, al fill de Bernat Oliva, ab huna bèstia, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, al fill d'en Pere Giner, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, a Pericó Albiol, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, al fill de Martí Trevinyo, ab IIII ^{es} bèsties, 9 s. bar.

Ítem, a n'Anthoni Messeguer, per replegar lo ^f dit morter, 2 s. bar.

Ítem, a Nunyello, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, foren pagats a n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s. bar.

Ítem, foren pagats al dit Pere de Calatayú per altre parell de portes per obs del dit castell, 11 s., 8 d. bar.

Digous tantost següent

Primerament, foren pagats al moço de Ffrancesch Guillem per jornal seu e de II bèsties per tirar e pujar del dit morter al castell dessús dit, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, al fill d'en Bernat Oliva, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, al fill de Trevinyo, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 60 s., 8 d.

f. 172 r.

Ítem, a Johan Guasch, ab III bèsties e sos fills, 6 s., 9 d. bar.

Ítem, al moço de Johan Blasquo, ab I bèstia, 2 s., 3 d.

Ítem, a Pericó Albiol, ab II bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, al moço de Pascual Yvanyes, ab I bèstia, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Martín Pérez, per replegar lo dit morter e cavar per a carregar, 1 s., 8 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s. bar.

Divendres adonchs següent.

Primerament, foren pagats al fill de Martí Trevinyo, per jornal seu e de III ^{es} bèsties per la dessús dita raó, 6 s., 9 d. bar.

Ítem, a Alfonso de Moya, ab III ^{es} bèsties, 6 s., 9 d.

Ítem, al fill de Bernat Oliva, ab II bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, a Salvador, criat de Johan de Galve, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, a Apparici ^s Gorri, ab I^a bèstia, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, al fill de Domingo Trevinyo, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, a Periconet Albiol, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, a Jacme Villena, per cavar e replegar e ajudar a carregar lo dit morter, 1 s., 8 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 56 s., 10 d.

f. 172 v.

Dissabte a VI de abril

Primerament, foren pagats a Johan Guasch, per jornal seu e de son fill e de III ^{es} bèsties per tirar e pujar lo dit morter al dit castell, 6 s., 9 d.

Ítem, a Martí Trevinyo, ab III bèsties, 6 s., 9 d. bar.

Ítem, al fill de Bernat Oliva, ab I bèstia, 2 s., 3 d. bar.

Ítem, a Salvador, de Johan de Galve, ab II bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, al moço de Pascual Yvanyes, ab II bèsties, 4 s., 2 d. bar.

Ítem, a Jacme Villella, per plegar, cavar e ajudar a carregar lo dit morter, 1 s., 8 d. bar.

Ítem, a Sancho Maestre e a Domingo Andrés, per lurs jornals, qui cavaren altra pilada de morter, que havia gran temps que era amerada e apilada la dita pila de morter, a raó de 2 s. cadun dels dits Sancho e Domingo, 4 s. bar.

Ítem, costaren de loguer II feços per a cavar lo dit morter, 2 d. bar.

Ítem, costà de loguer I exada, 1 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

Diluns, a III dies de abril

Primerament, foren pagats al fill de Bernat Oliva, per jornal seu e de IIes bèsties per tirar lo dit morter al dit castell, 4 s., 6 d.

Ítem, a Alfonso de Moya, ab II bèsties, 4 s., 6 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 41 s., 4 d.

f. 173 r.

Ítem, al fill de Martí de Treyvinyo, ab IIes bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, al fill de Ferrer Ciuró, ab IIes bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, als fills de Ffrancesch Vilella, ab IIes bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, a Assensio de Ucanya, ab IIes bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, al fill de Jolià Rosell, ab IIes bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, a Guerau Duran, per plegar lo dit morter e ajudar a carregar los àssens, 1 s., 8 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal o salari, 2 s. bar.

Diluns, a XXII dies de abril dessús dit

Primerament, foren pagats a Johan de Vilella e a n Nunyo Martínez, per lurs jornals de gitar aygua en lo dit morter, a raó de 22 d. cascun, 3 s., 8 d. bar.

Ítem, al fill de Bernat Oliva, per jornal seu e de IIes bèsties per muntar del dit morter al castell, dessús dit, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, als fills d'en Ucanya, ab II bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, costà de adobar d'en Berthomeu Mulet una portadora, 10 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal acostumat donar, 2 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 41 s., 8 d.

f. 173 v.

Dimarts, a XXIII de abril

Primerament, foren pagats a Alfonso de Moya, per jornal seu e del seu moço e de III bèsties, per muntar lo dit morter al dit castell, 6 s., 9 d.

Ítem, al fill de Ffrancesch Vilella, ab II bèsties, 4s., 6d.

Ítem, al fill de Trevinyo, ab IIes bèsties, 4s., 6d.

Ítem, al fill de Jolià Rosell, ab IIes bèsties, 4s., 6d.

Ítem, al fill de Bernat Oliva, ab IIes bèsties, 4s., 6d.

Ítem, als fills de Ucanya, ab IIes bèsties, 4s., 6d.

Ítem, a Salvador, criat de Johan de Galve, per son jornal per mesclar lo morter, com fos amarat de fresch, 1 s., 8 d.

Ítem, foren pagats al dit Pere de Calatayú, fuster d'Oriola, per altre parell de portes per obs del dit castell, 11 s., 8 d.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu, per son salari o jornal, 2 s. bar.

Dimecres après següent

Primerament, foren pagats a Johan Guasch e a sos fills per lurs jornals e de IIII bèsties per muntar lo dit morter al castell dessús dit, 9 s. bar.

Ítem, al fill de Bernat Oliva, ab II bèsties, 4 s., 6 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Summa pagine, 58 s., 1 d.

f. 174 r.

Ítem, al fill de Trevinyo, ab II bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, a Pericó Vilella, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, a Alfonso de Moya, ab II bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, a Salvador de Bonavent per gitar en lo dit morter aygua e replegar-lo, 1 s., 8 d.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, 2 s. bar.

Divendres, a XXVI del dit mes

Primerament, foren pagats a n'Johan Guasch e sos fills, per lurs jornals de V bèsties per muntar lo dit morter al dit castell, 11 s., 3 d. bar.

Ítem, a Pericó Albiol, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, al fill de Bernat Oliva, ab II bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, a Bernat Vilella, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, al moço de Johan Blascho, ab II bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, a Ffrancesch Pujol, ab II bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, a Ffrancesch de Bonavent, per replegar lo dit morter e ajudar a carregar les bèsties, 1 s., 8 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Summa pagine, 54 s., 7 d.

f. 164 v.

Dissabte, a XXVII de abril

Primerament, foren pagats a Johan Guasch, per jornal seu e de III bèsties per muntar lo dit morter al dit castell, 6 s., 9 d.

Ítem, al fill de Bernat Oliva, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, a Bernat Vilella, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, a Assensio Ucanya, per jornal seu, de son fill e de III bèsties, 6 s., 9 d. bar.

Ítem, al moço de Johan Blascho, ab II ^{es} bèsties, 4 s., 9 d. bar.

Ítem, a Pericó Albiol, ab II bèsties, 4 s., 6 d.

Ítem, a Salvador de Bonavent, per replegar lo dit morter e ajudar a carregar, 1 s., 8 d.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu, per son jornal acostumat donar per administrar la dita obra, 2 s.

Diluns a XXIX del mes de abril dessús dit

Primerament, foren pagats a Johan Guasch e a sos fills, per lurs jornals e de IIII bèsties, per muntar lo dit morter al castell prop nomenat, 9 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Summa pagine, 44 s., 5 d.

f. 175 r.

Ítem, al fill de Bernat Oliva, per son jornal e de II ^{es} bèsties., 4 s., 6 d. bar.

Ítem, al fill de Ffrancesch Vilella, per son jornal e de II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, al moço de Johan Pujol, per son jornal e de II ^{es} bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, a Pericó Albiol, per son jornal e de II bèsties, 4 s., 6 d. bar.

Ítem, Assensio de Ucanya e a sos fills ab IIIes bèsties, per lurs jornals ab les dites bèsties, 6 s., 9 d. bar.

Ítem, a Pero Gil, per son jornal per replegar lo dit morter e ajudar a carregar les dites bèsties, 1 s., 8 d.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró per son salari acostumat donar per administració de la dita obra, 2 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Summa pagine, 28 s., 5 d.

a. obra, interlineat. - b. manobre al ms. - c. Segueix pagats, repetit. - d. 1s., 6 d., repetit a l'assentament i al marge. - e. Andreu al ms. - f. Segueix lo, repetit. - g. Segueix Garri, ratllat.

40

1382

Despeses fetes en obres al castell d'Oriola pel batlle general del regne de València dellà Xixona.

ACA, RP, MR, reg. 1722, ff. 185 r.- 192 r.

f. 185 r.

Obra del castell d'Oriola

Com lo castell d'Oriola freturàs d'obra necessària al dit castell, per ço yo, dit batle, volent provehir a reparació de aquell, fiu fer en lo dit castell la obra e adobs dejús declarats en los dies e temps dejús scrits, segons que's segueix.

Primerament, dimarts, a XXV dies de ffebrer, fon començada la dita obra, de la qual fon mestre Ffrancisco Sanches, vehin de la dita vila, ço és, en descobrir e cobrir la torra qui és en lo dessús dit castell, prop la Calòquia, al qual Ffrancisco foren pagats per son jornal e treball del dit dia, 4 s. bar.

Ítem, foren pagats a'n Rodrigo Ortiz, manobre, per son jornal, 2 s., 2 d. bar.

Ítem, a'n Jacme Lorenç, per son jornal, 2 s., 2 d.

Ítem, a'n Johan Julià, vehin d'Oriola, per son jornal, 2 s., 2 d.

Ítem, foren pagats al fill de Ciuró, per jornal seu de huna bèstia, 2 s., 4 d.

Ítem, al nét de na Ribera, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s., 4 d. bar.

Ítem, costà de adobar la portadora del castell per a la dita obra, 2 s., 7 d.

Ítem, costà de Martín Sanches, per obs de cobrir lo terrat dessús dit, miga dotzena de fusta, 7 s.

Ítem, costà de Domingo Sadorní una dotzena de cabaços per obs de la dita obra, 1 s., 6 d.

Ítem, al fill d'en Guiner, per son jornal, 1 s., 8 d. bar.

Ítem, costà I dotzena de cordetes de spart per a encanyicar lo dit terrat, 1 s. bar.

Ítem, costà de loguer hun fez per a la dita obra, 2 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Messions de obres necessàries al dit castell d'Oriola.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 29 s., 1 d.

f. 185 v.

Dimecres següent

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco, per son jornal, 4 s. bar.
 Ítem, a Jacme Lorenç, per son jornal, 2 s. bar.
 Ítem, al fill de Fferrer Ciuró, per son jornal, 1 s., 8 d.
 Ítem, al nét de na Ribera, per son jornal e de huna bèstia, 2 s., 4 d.
 Ítem, a Castelló, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s., 4 d.
 Ítem, a'n Jolià, per son jornal, 2 s. bar.
 Ítem, a'n Lorenç lo sabater, per son jornal, 2 s. bar.
 Ítem, costaren de loguer III exades e hun fez per obs de la dita obra, 8 d. bar.
 Ítem, foren pagats a'n Andreu Miró, deputat en obrer, per son jornal, 2 s. bar.
 Ítem, foren pagats a Martí Ferrer, qui sta al raval, per preu de III bigues redones per obs de cobrir lo porche del dit castell, a raó de 3 s., 9 s. bar.

Dissabte, primer dia de març

Primerament, foren pagats a Pere Castelló, per jornal seu e de huna bèstia per tirar terra per adobar lo camí del castell, 2 s., 4 d.
 Ítem, al nét de na Ribera, per jornal seu e de huna bèstia per tirar terra en adob del dit camí, 2 s., 4 d.
 Ítem, costà de loguer hun fez per a cavar terra, 2 d. bar.
 (*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.
 (*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 32 s., 10 d.
 f. 186 r.

Dimecres, a V de març subsegüent

Primerament, foren pagats a Çaat Onze, per preu de III fusts grosos que d'ell foren comprats per obs del porche de la Calòquia, 8 s., 8 d. bar.
 Ítem, foren pagats a Mahomat el Tordo III fusts grosos per obs de la cuberta del dit porche, 9 s. bar.
 Ítem, a Pere Castelló, per I càrrega de carriç per a la dita cuberta 2 s., 8 d. bar.
 Ítem, foren pagats a Diego López, calçiner, per II caffissos de calç per obs de la dita obra, a raó de 7 s., 14 s. bar.
 Ítem, foren pagats a Alfonso Çetina, calçiner, per hun caffè de calç per 7 s. bar.
 Ítem, foren pagats a Diego Ferràndez, per portar la dita calç, 3 s., 6 d.
 Ítem, a Romero López, per preu de huna càrrega de sisca, per a la dita cuberta, 1 s., 8 d. bar.
 Ítem, a Johan Martínez, per amerar la dita calç, 8 d. bar.
 Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son salari acostumat donar per administrar la dita obra, 2 s. bar.

Divendres subsegüent

Primerament, foren pagats a mestre Ffrancisco, per son jornal per derocar lo terrat del porche de la dita Calòquia, per ço com se cahia, e puy se tornà a cobrir, 4 s. bar.
 Ítem, a Pericó Calatayú per la dita rahó, per son jornal, 2 s.
 Ítem, a Jacme Lorenç, per son jornal, 1 s., 10 d. bar.
 Ítem, a Domingo Messeguer, per manobre, 2 s. bar.
 Ítem, al fill de Fferrer Ciuró, per son jornal, 1 s., 6 d. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 60 s., 6 d.

f. 186 v.

Ítem, a-n Jolià, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Alfonso Ferrer, per son jornal, 1 s., 10 d.

Ítem, foren pagats a Johan Guasch, per son jornal e de son fill, ab II bèsties per obs de muntar al dit castell morter e calç, 4 s.

Ítem, a Pere Castelló, per son jornal e de huna bèstia per muntar calç e morter al dit castell, 2 s. bar.

Ítem, al nét de na Ribera, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s. bar.

Ítem, a Domingo Sadorní, per una corda que d'ell fo comprada per a tirar terra al dit terrat, 3 d. bar.

Ítem, costaren fils de spart per a encanyigar, 4 d. bar.

Ítem, costaren IIII cabaços de spart per a la dita obra, 5 d. bar.

Ítem, costaren de loguer II feços per a la dita obra, 4 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s. bar.

Dissabte següent

Primerament, foren pagats a mestre Ffrancisco, per son jornal en cobrir lo dit porche, 4 s.

Ítem, a Domingo Messeguer, manobre, per son jornal, 2 s.

Ítem, al fill de Aparici Calatayú, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Johan Morató, per son jornal, 1 s., 8 d. bar.

Ítem, al fill de Fferrer Ciuró, per son jornal, 1 s., 6 d.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 25 s., 8 d.

f. 187 r.

Ítem, a Johan Martínez, per son jornal, 1 s., 8 d. bar.

Ítem, a Johan Guasch, per jornal seu, de son fill e de II ^{es} bèsties, 4 s. bar.

Ítem, a Pere Guasch, ab sa bèstia, per son jornal, 2 s.

Ítem, a Pere Castelló, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s.

Ítem, a Pascual Biosca, per loguer de huna exada, 2 d. bar.

Ítem, al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s. bar.

Diluns, a X dies de març

Primerament, foren pagats al dit Johan Guasch per jornal seu, de son fill e de II bèsties, 4 s. bar.

Ítem, a Pere Castelló, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s.

Ítem, a Alfonso Ferrandes de Baeça, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s.

Ítem, costà de Domingo Sadorní huna corda redona per traure lo poal que era caygut en l'aljup, 3 d. bar.

Dimarts subsegüent

Primerament, foren pagats a-n Johan Guasch per jornal seu e de son fill e de II bèsties per muntar morter al dit castell, 4 s. bar.

Ítem, a Pere Guasch, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s. bar.

Ítem, a Alfonso Ferrandes per jornal seu e de sa bèstia, 2 s. bar.

Ítem, foren pagats a n'Andreu Miró dessus dit per son jornal, 2 s.

(*Al marge esquerre*) Idem.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 30 s., 1 d.

f. 187 v.

Digous après subsegüent

Primerament, foren pagats al dit Johan Guasch e a son fill, per lurs jornals e de II bèsties, per muntar morter al dit castell, 4 s. bar.

Ítem, a Alfonso Ferrandes per son jornal ab sa bèstia, 2 s.

Ítem, a Pere Guasch, per son jornal e de sa bèstia, 2 s.

Ítem, a Domingo Messeguer, per muntar morter de la entrada de la Calòquia alt al dit porche per obs de trespolar lo dit terrat, 1 s., 8 d.

Ítem, a Johan Morató, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Domingo Ferrandes, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, al fill de Johan Garcia, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal o salari, 2 s.

Ítem, costà l corda redona per a montar terra per a la dita obra, 3 d.

Dimarts, a XVIII de març

Primerament, foren pagats a Ffrancisco dessus dit, maestre de la dita obra, per son jornal per trespolar lo dit porche, 4 s. bar.

Ítem, a Domingo Messeguer, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Johan Morató, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Jacme Lorenc, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Lorenc, lo fill de Aparici Calatayú, 1 s., 8 d.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son salari, 2 s.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 29 s., 7 d.

f. 188 r.

Dimecres, a XIX dies de març

Primerament, foren pagats al dit maestre Ffrancisco, per son jornal, per la rahó dessus dita de trespolar lo dit terrat, 4 s.

Ítem, a Domingo Messeguer, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Johan Morató, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Jacme Lorenc, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Lorenc Calatayú, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Johan Guasch e a son fill, per jornals lurs e de II bèsties, 4 s. bar.

Ítem, a Pere Castelló, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s.

Ítem, a Pere Guasch, per son jornal e de huna bèstia, 2 s.

Ítem, e al moço d'en Pere Miró, per son jornal ab huna bèstia, 2 s.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

Digous, a XX de març

Primerament, foren pagats a Pere Castelló, per son jornal e de huna bèstia, per muntar del dit morter, 2 s.

Ítem, a Johan Ferràndez, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s.

Ítem, a n Johan Garcia de Jahén, ab II bèsties, per lur jornal, 4 s.

Ítem, a Johan Guasch e a son fill, per jornal lur e de IIes bèsties, 4 s.

Ítem, a Matheu Frexa, per son jornal e de IIes bèsties, 4 s.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 38 s., 8 d.

f. 188 v.

Ítem, a Pere Guasch, per jornal seu e de IIes bèsties, 4 s.

Ítem, a Domingo Messeguer, per cavar lo morter e per umplir los ^bcabaços, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Jolià, vehín d'Oriola, per bronir lo trespol, 1 s., 8 d.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

Divendres subsegüent

Primerament, a Johan Garcia de Jahén e a son pare, per lurs jornals e de II bèsties per muntar del dit morter al castell dessús dit, 4 s.

Ítem, a Domingo Burello, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s.

Ítem, a Johan Guasch e a son fill, per jornal lur e de IIes bèsties, 4 s.

Ítem, a Johan Garcia d'Oriola, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s.

Ítem, a Matheu Frexa, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s.

Ítem, a Pere Guasch, per jornal seu e de II bèsties, 4 s.

Ítem, a Johan Ferrandes per jornal seu e de huna bèstia, 2 s.

Ítem, a n Aparici Gregori, per III camins que féu al dit castell, 1 s.

Ítem, a Domingo Messeguer, per brunir los trespols e cavar morter, 1 s., 8 d.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 32 s.

f. 189 r.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

Dissabte après següent

Primerament, foren pagats a Johan Ferràndez, per son jornal e de huna bèstia, per muntar del dit morter al dit castell, 2 s. bar.

Ítem, a Domingo Burello, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s.

Ítem, a Pere Guasch, per jornal seu e de IIes bèsties, 4 s.

Ítem, a Johan Guasch e a son fill, per jornal seu e de IIes bèsties, 4 s.

Ítem, a Matheu Frexa, per jornal seu e de IIes bèsties, 4 s.

Ítem, a Aparici Gregori, per jornal seu e de IIes bèsties, 4 s.

Ítem, a Johan Garcia de Jahén, per jornal seu de IIes bèsties, 4 s.

Ítem, al fill de Martín Ferrandes, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s.

Ítem, a Domingo Messeguer, per ajudar umplir cabaços e cavar e replegar lo dit morter, 1 s., 8 d.

Ítem, foren pagats a n Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

Diluns, a XXIII de març

Primerament, foren pagats a Pere Guasch, per jornal seu e de IIes bèsties, per muntar del dit morter al dit castell, 4 s. bar.

Ítem, a Miquel Martí, per jornal seu e de huna bèstia, 2 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 37 s., 8 d.

f. 189 v.

Dimecres après següent

Primerament, foren pagats a Pere Guasch, per jornal seu e de IIes bèsties per muntar morter al dit castell, 4 s.

Ítem, a Johan Garcia de Jahén e a son pare, per jornal lur e de IIes bèsties, 4 s.

Dimarts, primer dia de abril subsegüent

Primerament, foren pagats a mestre Ffrancisco, per son jornal per fer peu en lo mur del castell prop la porta Ferriça, qui és appellada la porta de la Tració, 4 s.

Ítem, a Johan Morató, per jornal seu, 1 s., 8 d.

Ítem, a Jacme Lorenç, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Domingo Messeguer, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Alfonso Garcia, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, costaren IIIes exades de loguer per a la dita obra, 3 d.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

Dimecres après

Primerament, foren pagats a mestre Ffrancisco, per fer la dita obra e per son jornal, 4 s.

Ítem, a Johan Morató, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Jacme Lorenç, per son jornal, 2 s., 8 d.

Ítem, a Domingo Messeguer, per son jornal, 1 s., 8 d.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 29 s., 11 d.

f. 190 r.

Ítem, a Alfonso Garcia, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, costaren de loguer III exades per obs de la dita obra, 3 d.

Ítem, costaren de Johan Martínez IIes cordes planes per fer lo bastiment de la dita obra, 5 d. bar.

Ítem, foren pagats a Çaata, moro de Favarella, per preu de IIIes cabirons, que d'ell foren comprats per obs de la dita obra, a puntals, 2 s.

Dissabte, a V dies de abril

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco, per fer lo dit peu, per son jornal, 4 s., 6 d.

Ítem, a Alfonso Garcia, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Domingo Messeguer, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Pere Marí, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, a Jacme Lorenç, per son jornal, 1 s., 8 d.

Ítem, comprà per obs de la dita obra, qui era alta, una scalareta, costà, 3 s., 4 d.

Ítem, costaren de loguer II exades, 2 d. bar.

Dimecres, a XVIII dies de juny

Primerament, foren pagats al dit maestre Ffrancisco, per obs de la dita obra, per son jornal, 4 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 23 s.

f. 190 v.

Ítem, a Peydro Ferrer, per son jornal, 2 s., 6 d.

Ítem, a Johan Ferràndez, per son jornal, 2 s., 6 d.

Ítem, a Johan Martínez, per son jornal, 2 s., 6 d.

Digous après següent

Primerament, foren pagats al dit maestre Ffrancisco, per fer peus al postigo appellat la porta de la Tració, per son jornal, 4 s.

Ítem, al fill d'en Aparici, lo çabater, per son jornal, 2 s.

Ítem, a-n Anthoni del Mur, per son jornal, 2 s.

Ítem, a-n Jolià, per son jornal, 2 s.

Ítem, a Johan de Callosa, 2 s.

Ítem, foren pagats a hun moro de Favanel·la per VI cabaços de spart per a la dita obra, 9 d. bar.

Ítem, foren pagats a-n Anthoni Alqueçer, ferrer, perquè adobà el batall de la campana del dit castell, 1 s.

Ítem, costaren de loguer II exades per obs de la dita obra, 3 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

Divendres après següent

Primerament, foren pagats al dit maestre Ffrancisco, per fer la dita obra, per son jornal, 4 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 27 s., 6 d.

f. 191 r.

Ítem, a Jolià, per son jornal, 2 s. bar.

Ítem, a Johan de Callosa, per son jornal, 2 s. bar.

Ítem, a Sancho, fill del pellicer, per son jornal, 2 s. bar.

Ítem, a Goçalbo el sabater, per son jornal, 2 s. bar.

Ítem, costà de loguer una exada per a la dita obra, 1 d. bar.

Dissabte tantost següent

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco, maestre de la dita obra, per son jornal, 4 s. bar.

Ítem, a Johan de Callosa, per son jornal, 2 s.

Ítem, a Johan Jolià, per son jornal, 2 s.

Ítem, a Rodrigo de Baeça, per son jornal, 2 s.

Ítem, a-n Domingo Ferràndez, per jornal seu e de huna bèstia, per muntar calç al dit castell, 3 s.

Ítem, costà de loguer una exada, 1 d. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

Dissabte, a V dies del mes de juliol

Primerament, foren pagats al fill de Johan Garcia, per jornal seu e de huna bèstia, per muntar pedra al castell per a la dita obra qui's començava a fer en la / Calòquia, 3 s. bar.

(*Al marge esquerre*) Idem.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 26 s., 2 d.

f. 191 v.

Diluns pus prop següent

Primerament, foren pagats al dit Ffrancisco per fer peus en la Calòquia, davall la scaleta, per son jornal, 4 s. bar.

Ítem, a Alfonso, qui està en casa d'en Palmer d'Oriola, per son jornal, 2 s.

Ítem, a Hamet, moro, per son jornal, 2 s.

Ítem, a-n Jolià Gómez de Oriola, per son jornal, 2 s.

Ítem, a-n Johan d'Algezira, per son jornal, 2 s.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

Ítem, costà de loguer huna exada, 2 d. bar.

Dimarts après següent

Primerament, foren pagats al dit mestre Ffrancisco per son jornal, per fer la dita obra, 4 s. bar.

Ítem, al dit Alfonso, qui està en casa del dit en Palmer d'Oriola, per son jornal, 2 s.

Ítem, al fill de Sancho el pellicer, per son jornal, 2 s.

Ítem, al dit Jolià per son jornal, 2 s.

Ítem, a Johan d'Algezira, per son jornal, 2 s.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 26 s., 2 d.

f. 192 r.

Ítem, costà huna exada de loguer per a la dita obra, 2 d. bar.

Ítem, paguí per III ^{es} càrregues de calç en pedra, que podia ésser una mesura toledana per obs de reforçar lo morter que era feyt, 2 s. bar.

Ítem, foren pagats al dit n'Andreu Miró, per son jornal, 2 s.

(*Al marge esquerre*) Idem, ut supra.

(*Al marge inferior*) Verificat. Summa pagine, 4 s., 2 d.

a, e, *interlineat*. — b. lo *al ms.* — c. bèsties *al ms.* — d. de, *interlineat*. — e. adobar *al ms.* — f. la *interlineat al ms.*

1385-1386

Despeses pagades pel batlle general del regne de València dellà Xixona per obres als castells d'Alacant, d'Oriola i de Nompot.

[1385]
f. 33 v.

Ítem, done a'n Pere Guardiola, ferrer de València, per lo adob que féu en lo cademat de la porta del ^acastell d'Alacant, 11 s.

[1386]
f. 43 v.

Ítem, done a'n Berenguer Caselles, sots alcayt del castell d'Oriola, los quals li eren deguts per III hòmens qui scuraren lo aljub de la porta de la Trayció del dit castell, 11 s.

Ítem, done al dit en Berenguer, los quals havia dats a I maestre, qui havia desbastit lo gin, qui's afollava, 4 s.

Ítem, done a Ben Amira, moro, per XXV cafissos de calç que'n compre ops de la obra del castell d'Alacant, que costa, a raó de 2 s. per cafís, 50 s.

(*Al marge esquerre*) Quadern messions necessàries e àpocha.

Ítem, done, que costa de portar al dit castell, a raó de 9 d. per cafís, fa 18 s., 9

Ítem, done a'n Gil e a'n Rodrigo, maestres de vila, ^bles quals costaren de fer les portes de la casa de la presó del dit castell e de les portes ferriçes e migana, entre alfardo e clavó a les pollegueres e cèrcols de ferrer, 32 s.

(*Al marge esquerre*) Messions necessàries e àpocha.

Ítem, done als dits ^cGil e a'n Rodrigo, maestres de vila, per III dies que obraren en lo castell d'Alacant, a raó de 3 s., 6 d. per dia, fan, e ha'n i àpoque, 21 s.

44 v.

Ítem, done que costa un pern de fferre per a la porta del castell de la dita vila d'Alacant, 2 s.

Ítem, done, que costa un collar de fferre per a ops de la presó del castell de Nompot, 16 s., 6.

a. de la *al ms.* — b. a'n Gil... vila, *interlineat.* — c. dits, *interlineat.*

1387, juny, 25. Barcelona

L'infant Martí fa saber al batlle d'Elx que ha rebut queixes contra l'alcaid de la torre del Cap de l'Aljub, que no s'hi està i per tant no defensa els vianants, no hi acull els oficials i prohoms d'Elx quan van al port i en canvi la lloga als pescadors. Li mana que no permeti aquestes irregularitats.

ACA, C, reg. 2075, f. 159 v.

Infant en Martí et cetera, al feel nostre lo batle de la vila d'Elig o a son lochtinent, salut e gràcia.

Entès havem que l'alcayt de la torre del Cap del Aljub no sta en la dita torra ni vol acullir en aquella los oficials e prohòmens de la vila d'Elig quant arriben e van al dit port, ans logue aquella dita torre als pescadors e que per sa absència los itinerants per aquella partida, axí d'Elig com d'altres partides, són perillosos, per què volem e us manam que vós de part nostra ab consell dels justícia, jurats e prohòmens de la vila d'Elg, no logant-la ni permetent que sie logada a persones

stranyes, proveescats a la custòdia de la dita torre per la manera que vós conexerets ésser fahedor e que los officials e prohòmens de la vila, quant arribaran en lo dit port s[ien] en la dita torre acullits, segons és acostumat.

Dada en Barcelona, 4a XXV dies de juny del any MCCCLXXXVII. Vidit Alpicat, vicecancellarius.

Berengarius Sarta, ex provisione facta per vicecancellarium.

Probata.

a. Hem desenvolupat en català L'abreviatura llatina Barchna.

43

1391, agost, 16. València

L'infant Martí canvia el règim de tinença del castell de Crevillent, que el 1385 havia estat encomanat a costum d'Espanya a Francesc Miró, el qual el tindrà ara «pro domo plana», ja que és molt enderrocat. Mentre durin les obres de reparació continuarà cobrant la mateixa retinença d'abans i, quan hagin conclòs, haurà de tornar a tenir-lo a costum d'Espanya.

ACA, C, reg. 2093, ff. 157 v.- 158 r.

Nos, infans Martinus et cetera, licet ^acum carta nostra sigillo nostro pendenti munita, data Barchinone, XI^a die decembris, anno a nativitate Domini M^oCCCLXXXV^o ^bvobis Ffrancisco Mironi, militi, castrum nostrum de Crivillen, situm in regno Valencie, et turrin nostram la Calaforra, sitam in villa de Elchio, duxerimus comitendum, ^cita quod ipsum castrum ad consuetudinem Yspanie et dictam turrin pro domo plana teneretis et custodiretis pro nobis legaliter atque bene, ut in dicta carta plenius continetur, nunc, ^dhabita certificacione quod ^emurus dicti castri ^ffuit nuper ^gin quadam sui parte ^hdirutus ⁱet maxima indiget ^kreparacione sic quod, nisi provideretur, vos ipsum castrum, atenta malicia temporis, custodire ^labsque magno vestro periculo non possetis, ^mvolumus et vobis dicto Ffrancisco Mironi concedimus cum presenti quod dictum castrum teneatis et custodiatis pro nobis pro domo plana, donec dictus murus noviter dirutus ⁿfuerit reparatus, ita tamen quod facta reparacione predicta, sic quod dictum castrum sit ^opositum in defensione, quamquidem reparacionem fieri volumus quam citius fieri possit, vosque dictum Ffranciscum oneramus proinde ^pteneatis et custodiatis ipsum castrum ad consuetudinem Yspanie, sicut et prout cum dicta carta per nos vobis comissum extitit, ut prefertur, ^qet habeatis proinde illud salarium et ea iura que ^rhabere et recipere consuevistis, ^snos enim ^tdurante reparacione predicta vos dictum Ffranciscum absolvimus et diffinimus ab homagio per vos nobis prestito previa racione. ^uIn cuius rei et cetera.

Data Valencie, XVI^a mensis augusti, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLXXXXI^o. Vidit de Alpicat. Lo duch.

Dominus dux mandavit Raimundo de Cumbis.

Probata.

(Al marge esquerre) X s.

a. licet, *interlineat* sobre recolimus, *ratllat*.— b. *Segueix* comisisse sive comendasse, *ratllat*.— c. duxerimus comitendum, *interlineat*.— d. *Segueix* vero, *ratllat*.— e. nunc... quod, *interlineat* sobre quia vero si pro parte vestra fuit nobis humiliter supplicatum ut cum dictus, *ratllat*.— f. *Segueix* est, *interlineat* i *ratllat*.— g. fuit nuper, *interlineat*.— h. *Segueix* sit, *ratllat*.— i. dirutus amb un signe d'abreviació, *ratllat*.— k. indiget, *corregit* sobre indiget. — l. custodire, *interlineat*.— m. *Segueix* dignaremur ipsum facere reparari et vos donec reparatum fuerit ab eius custodia excusatum habere, propterea tenore presentis, *ratllat*.— n. noviter dirutus, *interlineat*.— o. *Segueix* in b., *ratllat*.— p. sic quod dictum castrum... proinde, *interlineat* sobre quam ut citius fieri poterit fieri volumus et iubemus vosque inde oneramus, *ratllat*.— q. *Segueix* et habeatis pro salario vestro, *ratllat*.— r. *Segueix* vobis, *ratllat*.— s. *Segueix* nunc, *ratllat*.— t. *Segueix* vos, *ratllat*.— u. *Segueix* sic tamen quod, *ratllat*.

1396, juliol, 18. Barcelona

La reina Maria mana al governador de València dellà Xixona que anul·li l'empara de les rendes de Crevillent, decretada per tal de forçar l'execució de les obres de reparació que ell havia ordenat que es fessin quan inspeccionà el castell per veure si estava en condicions de defensa, atesos els rumors que corrien d'un pròxim atac granadi. La reina prendrà mesures generals per a fer fortificar tots els castells fronterers.

ACA, C, reg. 2343, f. 36 r.

Maria et cetera, al amat e feels «los governador de regne de València dellà Saxona e altres qualsevol officials nostres, als quals les presents pervendran e's pertanguen les coses dejús scrites, salut e dilecció.

Segons som estada informada, vós dit governador, volent per alguns ardots que haviets de moros de Granada e altres, que ab armes proposaven entrar en regne de València a esvahir e dampnificar aquell, fer enfortir e endreçar los castells de la dita governació e specialment los pus frontalers, visitant aquells, fos al castell de Crivillén e, per tal que pus promptament se pogués donar recapte a certes obres qui en aquell per reparació e fortificació eren necessàries e que falta no-y pogués entrevenir, faés empara en les rendes del dit loch duradora tro que les obres qui per vós en lo dit castell eren ordonades fossen fetes, on, com nós fort prestament ab deliberat consell entenam endreçar e fer dar acabament ab obra que les dites obres per vós ordenades no solament en lo dit castell, mas encara en altre d'aquexa frontera, se facen e los dits castells se posen en bon estament de deffensió e per conseguen ces la rahó per la qual vós fos mogut a fer la dita empara, a vós dejm e manam expressament e de certa sciència que de continent la dita empara cancel·lets e anul·lets axí com nós ab la present cancel·lam e anul·lam e aquella no contrastant jaquiscats les dites rendes cullir, ^breebre e haver a aquells als quals se pertangan francament e quítia e sens tota contradicció.

Dada en Barcelona, ^aa XVIII dies de juliol, en l'any de la nativitat de nostre Senyor MCCCXC sis. Bernardus Michaelis.

Domina regina mandavit michi, Johanni de Bossegays.

Vidit eam domina regina. Guillermus Poncii.

Probata.

a. Segueix nostres ratllat. — b. Segueix ne ratllat. — c. Hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina Barchna.